

૫૦૬૧

નીરદોષ નાનું.

એક કેલવાચલી કુંવારીકા.

ભાગ ૧ લો.

રચનાર સોરાખ એલ. પાલમકોટ.

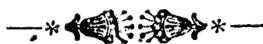
સુરત જોડાપક્ષ પ્રેસ

નિર્દોષ નાનં.

એક કેલવાયલી કુંવારીકા.

અજબ ગજબ છે આરનો, અજબ પ્રિતની રીત;
અજબ ઢંગ સંસારનો, અજબ ચિત વિપરિત !

પ્રકરણ પેહેલું.

સ્કેન્ડલ પોર્ટ.

“ટાલ ને ટપ્પા, ઘોલ ને ધજભા શેકડોની નિંદા,
કરે બેશી મેદાને કે દરીયે રોજાંદા,
ઘેલા ગાંડા ચદન ચેત્રણ, નહીં કદી સિદ્ધા,
પારસીઓની નામોશી અને પ્રજની પીડા”

સનીવારનો શુભ દિવસ હતો.

સોરાબ.

શિયાળાની શિતળ સાંહાજનાં શાંત સમાના આ દીલપસંદ દિવસે મુંબઈ મધે ‘મલખાર હીલ’ આગલની સ્કેન્ડલ પોર્ટ ઉપર ત્યાં બેગા મલેલા શોખીન સજ્જનોને ગમત આપવાને નામદાર ગવર નરના બેન્ડની જે ટુંકડી હાજર હતી, તેને શીરીન શરોદ આસપાસની આબો હવા અને દીલખુશ લેહેકી સાથે બેલાઈ કંઈ અજબ મજાહ આપતો હતો. આ અર્ધ ચંદ્રાકારની પોર્ટ ઉપરનો દેખાવ અતી રમણીક દેખાતો હતો. ત્યાં ગોઠવેલી બેઠકા ઉપર કેટલીક નાણુક નારો પોતાના થાકેલા બદનને રાહત આપતી બેઠી હતી ત્યારે કેટલાક ફાંકડા ફૂકડો પુકરાઈમાંજ ફરતા હતા. થોડે થોડે વખતે ગેલમાં આવી યાલ ઉઠાવતા અરખી અને આસ્ત્રેલીયન ઘોડાઓ પોતાના શ્રીમંત શેઠોની રમણ્ય રથ ઘસડી લાવી ખંખાર મારતા હતા રહેતા. દરીયાના શીન શીન થતા ગંજાવર મોખાઓ, બેન્ડના

મધુર શરોદધી નાદમાં આવ્યા હોય તેમ, ઉછળતા ઉભરાતા-જેમ એક માનીતી માશુક પોતાના એક તેવાજ અધીરા આશકના, તેણીને મેળવાને લાંબાકાઠિલા હાથમાં જોશમેર જઈ પડે તેમ--તે કીનારાના પથ્થરોને હોંશમેર અથડતા હતા. ઠંડા પવનની લપટ લગાડનારી લેહેકી લાં શેહેલ ગેલ કરતી નિદોષ નાજનીનોના પોતાના સાચ્યા આશકોની હર્ષિત યાદથી લાલ થઈ જતા ગાલ સાથે કે જે ગુલરખશાર ઉપર તેમનાં હકદાર આશકોને એક મીઠી સુખન; અરે? સુખનતો શું પણ એક મધુર નજર વટીક કરવાનો હક નહીં તેજ ગાલો સાથે વગર રજાએ વગર હકે ખુશાલ પ્રીત ખરી રમત કરતી હતી.

સુર્યરાયનો વિદાય થવાનો વિનયવખત થવાથી જમ રૂપી કન્યા પોતાને કરે અને ચરણે ધાલેલાં ધરેણાના ખણખણાત સાથે હાથમાં હીરા મોતી તથા કંકુભરી થાલ લઈ તેને વહાલથી વલાવવાને માટે તૈયાર બિભી હતી. આવા મહીમાંથી મગરેબની માહરાણી માહતાબ પોતાની સાહેલી શેતારા સાથે સોલે સણુગાર સજી પોતાનું સીદા રાજ્ય સહર કરવાને તત્પર હતી. આ કરીમે કારસાજની કુદરતી કરામતોની ગેબીગમતના વિચીત્ર વિચાર પરથી હવે આ પછે સંસારી અને વહેવારીક વલણુપર ઉતરીશું.

સ્કૅન્ડલ પાઈટનો દીલવઝીર દેખાવ—સર દીનશા પીટીટના મનોરંજક મેહેલથી તે મહાલક્ષ્મીની વલાણુ સુધી દેખાતો દમામી દેખાવ-વિલાયતની શિતળ સેહેલગાહે જતાં એડનના અર્ધ ચંદ્રાકાર ખારાંની ((રિટમર પાઈટની))આપણને યાદ આપેછે. સાધારણ અને સામાન્ય રીતે જેતાં સ્કૅન્ડલ પાઈટની શબ્દ ઉત્પત્તિ સ્કૅન્ડલ રે નિંદા અને પાઈટ એટલે હદ એમ થાયછે, તેથી નિંદાની નેમના આ ધામને એ એક અપભ્રંશ નામ થઈ પડ્યું છે. હાં માતબરોના મુકામ છે!—દોલતમંદના દોરદમામનું હાં દામ છે-હાં તાહરી માહરી અને નિદોષોની નાલેસિ ગાનારાઓનું ગોયા ગામડું છે!

આવી રીતની ખાર અને લાડ બન્ને પેદા કરનારી સુખી અને દુઃખી જગ્યામાં લેગા મલેલા બપકાબર્ષા ભાગ તરફ હવે ફરીશું.

આ સ્કૅન્ડલ પાઈટની સડકથી એક નહાનો ગોલાકાર ભાગ ફરીયાની બાણુએ બાહાર નીકળેલો હતો; જ્યાં નાણુક નાજનિનો

માટે ખુશ જોઈતેગો ચક્રાવવાને ખાસ બેઠકો રાખવામા આવી હતી. આસાએસની આવી એક ખાસ બેઠક ઊપર વગર હકે અને તે ઉપરનું સખાણુ વાંચ્યા છતાં ચાર પારશી જવાનો થરસામાંજ અને બપકામાંજ બેઠા, જેઓની થોડેજ અંતરે જમણા હાથપર એક બાજત ઉપર ત્રણ આબરુદાર બેઠેનીઓ પોતાના સામ્યેના બંગલામાંથી તરતનાંજ આવીને વિવેકથી વાતે વલગ્યાં હતાં.

આ ચારે જવાનોએ જમાનાનાં સુધરેલા બપકાભર્યા પો પાકમાં પોતાને જકડયાં હતાં અને પાસે બેઠેલી નાનુક પંચનીઓને પૈસાદાર પીતાનાં પનોતા પુત્રોમાં પોતાને પરખાવાની પરીક્ષા લેવાની ગોયા ટક આપતા હોય તેમ હાથે પેહેટેલી હીરાની વીંટીનો માથે મેલેલી-ટકોરો મારે અને વાગે કે જીડી જાય એવી-છાલ કા ટોપીઓનો ખેંચતાણુથી ઝલકાટ દેખાડવાને અને મોટે સાઠે ખીજઓ સાંભલે તેમ પોતાની બડાઈ ખોર બોલી બોલવાને આ ચારની ચંડાલ ચોકરી ઠીક એકઠી થઈ હતી. પણ જેમ:—

સૂર્ય ઉગ્યો છાપડે, કદી નહીં ધંકાએ;
ખિલ્યો મોઢરોબાગમે, મધમધ મધમધ થાયે.

તેમ અક્કલે કોટા, કામે ખોટા, નામે મોટા. પણદેખાવે ધોત્તા, આ ચાર પારસી પોરીઆઓ ફક્ત અડધા કલાકમાંજ પોતાને ખરી હાલતમાં પોતેજ મુકી સક્યાં! આ ફાંકડાઓની ફુંકરાધભરી ગપ્પી સપ્પીઓ પેલાં બાનુંઓને એટલી તો પીડા ભરી થઈ પડી કે તેઓને પોતાનો બાજત છોડી, પેલાઓને પીઠ ફરી દરીયા ખામે મોહ કરી બેસવું પડ્યું. આ મુંગા તીરરકારતા પેહલા ફટ-જો આ વિવેકી જવાનો ઉપરથી કસી અસર કરી નહીં. જ્યારે અલબતા સડક ઉપરની સોબાયમાન રચના તરફથી બનુંઓને તો પોતાની નજર ફેરવવી ભાગ પડી.

સડક ઊપરથી પસાર થતાં કંઈક બાનું કે ગ્રહસ્થો માટે આ ચારની ચોકરી કંઈને કંઈ નિંદા. મશ્કરી, અને નામોશી તો કરતીજ. જાણે કેવુંએક સધલું ખરું જાણુતો હોય તેમ ગંભીરાર્થથી જુળી એકતી નિચ જીભલીને જોર આપવાને ખીજે ટેકા આપે! પેલા બાનું સાંભલનારાઓને આવી નાકાયક નામોસીથી જો કંઈપણ કમકમાટ ઉપજયો હોય તો તેને થોડી પણ શાંત કરવાને

તેણીઓએ એટલામાંજ સતોષ માન્યો કે, સધલા ફરવા આવનારાઓમાં ફક્ત આખરદાર અને નામેશીથી ખાલી તો માત્ર આ ચારનીજ ચોકરી છે! એકમેકની નાલેશી કરનારી આ હલકી ટોલીમાં બે જવાનો પૈસાદાર માખાપના ફરજદોમાં ખપવાનો દાવો કરતા હતા, જ્યારે બાકીના બે એવા મોટાઓની ખુશામત કરવાનેજ ભરાયલા પણ મધ્યમ વર્ગના હતા. જેઓમાં એક કોટની હરમાન ગલીમાંથી તો બીજો છેક ચર્નીવાડીની મરઘાસેરીમાંથી હાં સુધી તે પણ પગે ચાલીને ધડેલા ખાતો! આવી રીતે બંગલે રહેનારા બે, અને ગલીમાં ગંધાયલા બેની બનેલીટોલી તાહરી માહરીમાં પોતાનો વખત પસાર કરતી હતી, તેટલાં ધમધમ કરતી ત્યાંથી પસાર થતી એક સુંદર ગાડી ઉપર તેઓની નજર પડી, કે જેમાં એક સાધારણ સાદા સણગારમાં સજેલી સુંદર કુવારીકા એકલી બેઠેલી હતી.

“એ તો વિકાળ વકીલ સાથે અદરાયલી છે, પણ વિકાળ સાથે એતો પરણવા હવે ના કહેછે” ગાડી પસાર થઈ કે ચારમાનાં એકે ગપ ચલાવી. આ ઉરસાળ પછી બીજા બુબખળ બોલ્યા, “એતો બંગલામાં એકલી રહેછે, અને પેલો પોષ્ટ હાંશીસમાં દારાખ દલાલ છે તે એને ત્યાં આખો દહાડો રહેછે.” “અરે પેલો શાયક લશ્કરી એના સાથે જરૂર પરણશે” ત્રીજાએ ટાહુકો પુર્યો. “આ વાડી ગાડી પર લલચાઈને અને અત્રેજ બોલવાપર જેથી મોહીત થશે તે માહરા મત પ્રમાણે તો “ચોખ્ખો મરવાનો,” ચોથા ચગડોલ જીએ મગરૂથી સાથે મત આપ્યું. આ ચારેના મત પોતપોતામાં પુરા કરે તેટલાં પેલા બાનુંઓની નજર પેલી ગાડી ઉપર પડી, કે જે ત્યાંજ નજદીકમાં આવેલા એક રોણકદાર બંગલામાં દાખલ થઈ. પોતાના તે ભલા અને લાયક મિત્રની યાદથી તે ત્રણે બાનુંઓએ તે કાબેલ કુવારીકાના લાયક ખવાસની પોતપોતામાં સ્તુતી કરી; જે સાચી સ્તુતીએ પેલા નિય નિંદાખોરોને એટલાં તો લજવાવ્યા કે વધુ સાંભળવાને તેઓને વધુ લાજ લાગતી હોય તેમ તે ચારે ચગડોળોએ બેઠક છોડી અંતે ચાલવા માંડ્યું. !

પ્રિય વાંચક! —સાંહજને છેડે આખા દીવસની ઠાક ઊતારી આસાએશ લેવાની અને દીલખુસ કરનારી આ ખુશાલ જગાએ કંઈક એટલા તો નિંદાખોરો આવે છે કે, આ જગ્યાને એથી વધુ લાયક નામ આપવું માહાવ્યથા થઈ પડે. સરમ હોજો તે મરદ અને

ઔરત ઉપર કે જેઓ એવી જાહેર જગાએ જમાવ થઇ ખીબ્બ શંકડો નિર્દોષોની નાહક નાલેશી કરે, અને પોતાના ખારીલા જીવરનો ખાર ખાલી કરવાને અને પોતાના હૃદયમાં થસાવેલી હલકી હંસ-દને મારગ આપવાને હિચકારાઓ માફક લોકોની પીઠ પાછલ પટ-પટારો કરવાની પછાડા મારે. આવા ચિખાવલા ચેત્રણો ખાનદાની છતાં પોતાને ખરાબ લગાડેછે-કેલવાયલા છતાં પોતાને કલંક લગાડે છે.—અને ચલીત ચલવલાડમાં તથા નિચ નાલેશી કરવામાં નામદારી સહમજનારા આ નફતો પોતાનું માન, જ્ઞાન, અને ખાનદાન ભુલી જઈ પારસી કોમની અચ્ચીતજ એક એખ જેવા અને પ્રજાની પીડા જેવા થઈ પડે છે.

પ્રકરણ ખીબ્બું.

પેહેલી પીછાણ.

જો હોય મધ ત્યાં માંખોની પેહેલાં ચમર;
ન હોય કેમ કમલ ત્યાં ભમરાની નજર ?
ગુલ હોય જ્યાં ખેંચાય ત્યાં બુલબુલનું દેલ;
તો જોઇ ચંદ્ર કરે કાં ચક્રોર નહીં ગેલ ?
પરવાનો ત્યાં સમયની હરદમ અગત;
માથુક ત્યાં આશકની હરદમ ગમત.

સ્કેન્ડલ પોઈન્ટની સડકથી પસારથયેલી ગાડી ત્યાં આવેલા ટોપ ખાનાની સાંખેના એક ભપકાદાર બંગલામાં જેવી દાખલ થઇ કે ત્યાંનાં બાગમાં ખેઝીકે રમવા બેઠેલા ત્રણ પારસી જવાનોએ ગાડી માંથી ઉતરેલી બાનુંને માન સાથે નમન કરી પોતા નજદીકમાં બેઠક આપવા સાથે પોતાની રમત બંધ કીધી.

આ ત્રણે ફાંકડા જવાનો સાથે પુરતી સભ્યતા અને માન મર્યાદાથી થોડીક ઘટતી ગુફતેગો કરી તેઓ સાથે આપણી વાર્તાની આ મુખ્ય નાયકા નિર્દોષ ગમત ભોગવતી બાગમાં ફરવા લાગી.

ધમધમ કરતી દુરથી આવતી એક ગાડી ઉપર ત્રણ જવાનો માંહેલા એકે પોતા સાથે ફરતી જવાન નાજનિનનું ધ્યાન ખેંચતા કહ્યું- “જુવો, નાજાંમાય, બાવાજી, બેન્ડ આગલ નહીં થોભતાં અતરે બંગલેજ આવે છે.”

“હું એમ ધારું બાઈ દારબશાહ.” તે અસીલ અબલાએ ઊતરે આપ્યો. બે મીનીટમાં તે ગાડી ત્યાં સુશોભીત કમારાઓ આગલ જેવી આવી હબી કે તે ખુબસુરત બાતુ અને ત્રણ જવાન સાંભા ગયા, જેઓને જોતાજ તેમાં બેઠેલા ગ્રહસ્થે સમ્યતા ખાતર ત્યાંજ ઉતરી, સર્વને સેક-હેન્ડ કરી, ફરતા ફરતા એક સુંદર કુવારા બણી લટાર મારવા લાગ્યાં.

ગાડીમાંથી ઉતરનાર આસરે પચાસ વર્ષની વયના એક અઢોર પારસી ગ્રહસ્થ મુબઈમાં શેઠ નાનાભાઈ નસરવાનજી નાનાવટીને નામે મશહુર હતા. એક વિખ્યાતી પામેલા વેપારી શેઠીયા તરીકે તેવણ અંચલ બુધ્ધિના તથા તવંગર શેહેરી ગણાતા હતા. જાહેર સભાઓ, શેહેરી સમાજ, રાજદ્વારી બાબદો. અને માહાભારત કામે માં એવણ એક સરખી લાગણીથી ભાગ લેતા હતા, અને નામદાર સરકારના એક વિશ્વાસુ અમલદાર તરીકે સર્વ ઠેકાણે તેઓ બહુ માન પામતા હતા. તેવણે પોતાની યુવાન વયમાં સરકારી કામ કાજમાં અને તેમના અમલનો કારોબાર વધારવા તથા સુધારવાને ખતિપણા અને ધીરજથી બહુ વફાદારી સાથે જે સ્તુતીપાત્ર સેવા બજાવી હતી તેના યોગ્ય હેસાનમાં કદરસનાસી સરકારે તેવણને પેનસન બખસતા C. I. E. સી. આઈ. ઈ. ના માનવંત ખેતાબનો ચાંદ પેહેડાવ્યો હતો.

પેલી જવાન બાતુ એ માનવંત ગ્રહસ્થની એક પુરી પનોતી પ્રીય પુત્રી હતી. તેણીની ખુબસુરતીનું હદબાહર ખ્યાન કરવું એ ગાયા ‘સુનાં ઉપર ઢોળ ચઢાવવા’ જેવું લાગે! બેશક તેણી પોતે ખુબસુરત હતી, મગર આજકાલ વારતાના મેદામમાં જેમ ઘણીક વેલા એક ઓરતની ખુબસુરતીનું અસંભવિત વર્ણન કરવામાં આવેછે અને કાંઈ વેળા તો આસમાનની પરી પણ તેમની ખુબસુરતીથી લજવાએ છે એવો જે હાસ્યગ્રસ ચીતાર આપવામાં આવે છે તેવો ચીતાર, દલગીર હૈયે કે હમારી નાકેસ કલમ ચીતારી સકતી નથી; તોપણ આટલું જણાવવું અવસ્યનું છે કે તેણીની બાતેનની સર્વ સદગુણી સાલેસાઈ, તેણીની બાહેરની ખુબસુરતીને પુર ઝમક આપી આ સાધારણ સાદા અને સ્વચ્છ પોસાકની સુંદરી ની સોબામાં સાચો વધારો કરતી હતી. ખચ્ચીતજ ખરી ખુબ

ધુરતી બાહારના દેખાવ કરતાં નીતી સદગુણ અને સાલેસાઈમાં સદા સામ્યી સોખા સાથે સલામત સચવાયલી અને સમાયલી રહેછે.

પેલા ત્રણ બપકાદાર જવાન સાથે હવે પીછાણ કરાવવાની બાકી રહીછે. એ ત્રણમાંનો એક જેનું નામ મીં વિકાળ હતું, તેવણ વક્રીલનો ધંધો કરતા હતા. તેવણનો બેહેસ્તી બાવા બમ નજીને, નાનાબાઈ શેઠ સાથે પુણું પરિચય હતો. પોતાના એ એક પરમ મિત્રના મરણ પછી એ બલા ગ્રહસ્થે વિકાળને પોતાને ત્યાં આવતો જતો રાખ્યો હતો, એટલુંજ નહી પણ વિકાળ નાહનો હોવાથી મરનારની સર્વ દોલત તેવણે પોતાના હસતકમાં રાખી હતી જે તેના ઊમ્મરે પુગ્યા બાદ તેને આપી હતી. વિકાળ દેખા વલો અને દમામવાલો હતો, પણ પોતાના પૈસાને વધારવા અને બલવવામાં તે ખુદરતી પછાત હતો, અને આગલ જતાં જ્યારે એક નાદર વારસો તેના હાથમાં મેલવામાં આવ્યો ત્યારે તેનામાં સુધારો અને ફાયદો તો એ થયો કે તેની ખુદરતી ખામીઓમાં વધારો થતો ગયો. તેણે પોતાને પૈસે પુરજોવાથી નાનાબાઈ શેઠની છુપીથી તે કુછંદમાં પડ્યો હતો, જે હીનપરતી ભરી હીલચાલોથી અલબત્ત નાનાબાઈ નાવાકેફ હતા. એ સઘલી બદી ઊપર તુરત વેલા પૈસાના જોરથી સીદા પડદો ફરી વલ્યો હતો. પૈસા ! પૈસા !! સીદા સડાને સાંતીથી સંતાડનારો જું એક સલામત માર્ગછે—હજારો બદી ઊપર તારેથી ઢાંકણ વલેછે, અને સાધુના વેસે ફરતા શેંકડો સેતાનો ઊપર તાહરી મોહક છાંયાછે.

નાનાબાઈ શેઠ જોકે પૈસા ઊપર અધિક અભિલાષિ ન હતા તો પણ સામ્યો એકરાર આપણને એટલું સ્વિકારવાની ફરજ પાડેછે કે તેવણ વિકાળ વક્રીલ જેવા એક પૈસાવાલા જવાનને—તે પણ પોતાના એક માનીતા મરહુમ મિત્રના પુત્રને બવિષમાં પોતાની જમાઈ તરીકે ગણાવાને ગણત્રી કરી ચુકા હતા, અને તથા મોડે વેહેલે પોતાની બાહોશ બેડીનો હાથ બાહરથી સાફ મગર અંદરથી સડેલા હૈડાના એ ઉડાઉ જવાનને આપવાના હેતુથી તેવણે પોતાના દરવાજા તેના પગ પેસારા માટે બોહોલા અને પોહોલા ખુલા મેલ્યા હતા.

વિકાળ સતાવીશ વર્ષનો, ઊંચા કદનો બહુ બટક બોલો અને બાનુંઓનાં મંડલમાં બેલાવામાં પેહેલો આગલ આવતો.

હારે નાનાભાઈની બેટી નાનાં સાથે બાગમાં વાતે કરતો પેલો દારાબસા કાણુ હતો?

તે 'બી. એ,' ની પરીક્ષામાં નિષફળ થયેલો જવાન હતો; પણ પોષ્ટ માસ્તર જેનરલની આશીસમાં રૂપા ૧૦૦ના દરમાયાએ તે એક કક્ષાર્ક હતો. દારાબના પિતા હોરમસજી હાય-વાય તવંગર આસામી હતા, પરંતુ બખ્ષીલોના બાહાદુરસાહ ગણાતા હતા, જ્યારે દારાબ તો દુહાં દીલનો, છુટા હાથનો અને રંગીલો મોજીલો હતો! તેઓની એકમેકની આ ખુદરતી જિંધી વલાણુથી હમેસાં તેઓ વારંવાર નજીવી બાબદ માટે ટટો કરતા; કાંકે હોરમસજી તો હાયવાય કરી પઈસો એકઠો કરવા જીવ પટકતા હતાં! આ દારાબ એક પુરો દીકરો હતો, જેથી તેની માતાનો તે બહુ બહાલો અને માનીતો હતો.

નાનાભાઈ નાણાવટીને એ જવાનના કોઈખી ખેશી અગર વડાઓ સાથે ઓલખ હતીજ નહીં. એ પીછાણુને પાયો તો 'ગાયણુ જિતેજક મંડલી' હતી કે જ્યાં દારાબ પોતાના ગાયણુ અને વાજાંત્રના સુધરતા સોખથી સારૂ નામ ધરાવતો હતો. તે ચચલ નરમાસવાલો અને દેખાવલો હોવાથી, તથા એ જવાનની વિવેકી વર્તણુંક વિગેરેની વખાણુ વિષે નાનાભાઈ શેઠનું સારૂ મત હોવાથી તેવણુ તેની સાથની પોતાની ઓલખાણુને મિત્રતામાં બદલી નાંખી પોતાના મકાનમાં પગ પેસારો કરવા દીધો હતો. દારાબ (પોતાના મા બાપ અને બે બેહેનોથી અનેલાં કુટુંબ સાથે) ગીરગામ તરફના એક ઘેરમાં રહેતો હતો, અને નાનાભાઈ જેવા તવંગર અને જાણીતા વેપારી શેઠયાની સંગત સાંધેલી રાખવાને વારંવાર તેવુ નને ત્યાં તે આવતો જતો હતો.

હવે એક જવાનની પિછાન બાકી રહી. તે એક જાણીતા ખાનદાનનો નખીરો હતો. તેનું નામ શીરોજશા રસતમજી લશકરી હતું, જેને માત્ર બાર વરષનો મેલી તેના બાપ ૩૫ વરષની કાચી વયે આ જેહાનથી અસબાબ ઉઠાવી ગયા હતા! મરનાર રસતમજી પેહેલાં સાધારણ કંદાકટનું કામ કરતા હતા, પરંતુ કાબુલની કતલ વખતે તેવણુને કમીસરીએટ ખાતાના એક કલનલની કૃપાથી જેક મોટા કંદાકટમાં અચ્છો તડાકો પડ્યો હતો, પછી તેઓનો ધધો

ધમધોકાર ધીકવા લાગે. અને આજે તેવણના એક પુત્ર તરીકે આ ત્રીજો જવાન્યો બહુ માન પામતો હતો. તે બહુ મોજીલો અને શોકીન હતો. પોતાના પિતાના મરણ બાદ પોતાની કમનસીબ માતા સાથે ગોવાલ્યા તળાવ આગલના બંગલામાં બપોરનાં ખરચ સાથે એકલો રહેતો હતો. તેના સગા બહાલાનું મંડળ મોટું હતું, પણ મોટો ભાગ મધ્યમ અવસ્થામાં અને બાકીનો ભાગ ગરીબી ગુન્નસ ગુન્નરતા હોવાથી આ શ્રીરોજશાશેઠ બાર મહિને બાગ્યે કોઈની દાદ લેતાં!

મુંબઈમાં જેવી 'રીપન કલબ' સ્થાપાઈ કે તેમાં આ બિઝનેસ તો જવાન ટુક અરસામાં સભાસદ થઈ ત્યાં પૈસાના પ્રતાપથી પ્રિય થઈ પડ્યો હતો, અને 'ફેશનેબલ શોસાયટી.' યાને મોભાદાર મેલાવડામાં જ ભેલાવાની તેની મીઠ્યા મગરૂરીના અમર્યા અભખરાની નેમને જલવવા તથા વધારવાને આ કલબના ખીજા મહાન મેમ-બરો તેને ઠીક સાંધણ હાથ લાગ્યા હતા. નાનાભાઈ શેઠના બંગલામાંની આજની તેની હાજરી આજે કલબને ઇન્ડિયન આભારી છે, કે જ્યાં એ શેઠની સાથે એ જવાનની પિછાણ થઈ હતી. એવણ બાવાના એકજ પુરા બુચાણ હોવાથી માયજીએ એવણની પિતાની હેયાતી સુધી લાડમાં જ ઉધાર્યા હતા; પણ સારબાદ આ માતાએ જરતું જોર છતાં એ બચ્ચાને કસી સંગીન કેલવણી નહીં આપતાં માત્ર બંગલામાં જ રાખી તેને થોડું ઘણું ઇંગ્રેજી જ્ઞાન સંપાદન કરાવ્યું હતું. શ્રીરોજની માદર સુધરેલા વિચારની નહીં હતી. અને તેમ નહીં હોવાથી પોતાની અસલી અભણ અને ગરીબી હાલતના વિચાર અને વલાણને આજે તે ફેરવવાને અસક્ત હતી, કે જે લોડથી આ જરવાલો જવાન આજે એવી અભણ હાલતમાં વધી ગયો હતો. તે ૨૨) વરષનો ઊંચા કદનો, સારા દેખાવનો, એસકી જવાન હતો, અને નાનાભાઈના બંગલામાં તે દર રોજ આવતો હતો.

નાનાભાઈ શેઠનો આ ત્રણે જવાન્યાઓ ઉપર ઠીક ચાહ હતો અને વારંવાર પોતાના બંગલામાં તેઓ સાથે આણું લેતા હતા.

એમ છતાં આ ત્રણે જવાન્યાઓની હીલચાલ ઉપર તેવણ એકી નેગાહ કાંચ રાખતા?

પ્રકરણ ત્રીજું.

નાનાં.

આપશે કાણુને પ્યાર તારો કહી દે મને;
જગરથી આ ત્રણુમાં કાણુ વહાલું તને?
આપશે કો'ને હિત પ્રિતે કામલ તુંજ કર;
આ ત્રણુમાંથી કાણુપર છે તારી નજર?
વિકાજ કે દારાખ, કે ફિરોઝ- ઉપર
વિચારીને વદ, થશે કાણુની આખર ?

નાનાભાઈ શેઠની આ એક પુરી પુત્રી નાનાંની ખુબ સુરતી માટે હું હદમાં રહી આગલ ખોલી ચુકા છું. હવે તેણીની કેલવણી કાજે એ ખોલ ખોલી બતાવેલા વ્યર્થ જશે નહી.

નાણાવટીનું કુટુંબ ખોહોભુ હતું, અને તે કુટુંબના ઘણા મા ખાપો નાનાભાઈની નાનાંને પોતાની વહુ કરવાને મોટી ઊમેદ સાથે- એકમેકમાં ભારી હરીશાઈ કરતાં, પણ એ માયાકુલ માંગણીઓ, “હાલમાં ભારી નાનાંને પરણાવવી નથી” એવા એક તર્કયાર રા- ખેલા હાજર જવાએ નાનાભાઈ મમતા ભેગી મીઠાસથી ના પાડતા હતા. આ ‘ના’ની નેમ તો ન્યારીજ હતી, પરંતુ તુરત વેળા કુટુંબમાં કંઈ કચવાટ કે કડવાસ ન ભેલાય તેથી આ નરમાસ જવાબ આપવામાં તેવણે ખોટું ધાસ્યું નહીં. નાણાવટીના ખાનદાનમાં નાનાભાઈ જેવા તવંગર ખીજા કોઈ નહીં હતા, અને તેવણેનો વિચાર પોતાની પુત્રીને સગામાં ગોડવવા કરતાં બહાર પોતા જેવા કેઈ, ચીકાસદાર તરફ વધુ હતો. સગામાંથીજ કંઈ નાનાંનાં માગાં આવતાં એમ નહીં હતું, પણ ઘણા સારા ખાનદાનમાંથી પુછપરછ થતી હતી, મગર નાનાભાઈ તે સર્વ ઉપકાર સાથે નાજ પાડતા. નાનાભાઈના અસીલ ઘણીયાણી મેહેરખાઈકમનસીએ આ તેવણની એહેરે નમુન બેટીને જન્મ આપ્યા પછી તાવના ખુરા રોગના જ લદીજ ભોગ થઈ પડ્યાં હતા. નાનાં હાલ વિસ વરખની ખીલતી જુવાનીના બહારમાં બહુ દિપતી હતી. તેણીની ખુદરતી ખુબસુરતી, સાદા અને સાધારણ પોશાકથી તેણીનાં શુણોમાં વધારે દિલ- પસંદ દેખાવ આપતી હતી. આજના તકલીદી (કેહેવાતા) સુધરેલા સંસારની નવી નવી ફેશનનો તેણી કદી લાભ લેતી નહી હતી.

નાનાં પોતાનાં સાદા અને સ્વચ્છ પોશાકમાંજ દિપી નીકળતી હતી, જેથી તેણી એટલી તો મનોહર લાગતી કે દરેક પાક નજરનું તે ઉપર ખુદરતી ધ્યાન એંચાતું. ખુબસુરતી સાથ સદગુણમાં તેણી એક ફિરેસ્તા જેવી પાકઝાદ હતી. જોકે કંઈક અસલી રીવાજ, કઢંગી છીટ, જુઠા વહેમો વિગેરેને તેણી હાંકી હાંકી નાંખી આજના સંગીન સુધારાઓને પગલે ધટતી છુટ લેતી હતી, તો પણ તે છુટાપણું કાઠ પણ પ્રકારે એવું બેઅદાજ હતુંજ નહી કે જે નિતીના નિયમથી વેગલું હોય. તેણી સદા સરવે નાહના મોટાં-રાય કે રંક સાથ સબ્યતાથી વરતતી, મધુર વચનથી તેમના દિલ રીઝવતી, પણ જેખી ચીજમાં તેણીને અધરીત આચરણ જેવું જરાપણ જણાતું તે તરફ ફરીથી નહીંજ જોવાને તેણી પોતાના જીવરથી મુગા ધિક્કાર સાથે મજબુત ઠરાવ કરતી હતી.

એક દીને સાંહજના સાંત સમે—જે બાગમાં આપણે તેણીને પેલા ત્રણ જુવાન્યાઓ સાથે ફરતી જોઈ હતી, તે બાગમાં—તેણી એક સુંદર નાહના રોનકદાર કુંવારા આગળ ફરતી ફરતી ‘લેસ’ ગુંઠતી હતી, તેટલાં તેણીની મીસત્રેસ મિસ નેલીએ આવીને “મી. નાનાભાઈ બોલાવે છે” એમ જણાવ્યું.

નાનાભાઈ શેઠે પોતાની આ પુત્રીને ઈંગ્લેજ ગાયણ તથા વાજીત્ર વિગેરેની પુરતી કેલવણી આપવાને મિસ નેલીને રૂપા પાસના માસિક પગારે શિક્ષક તરીકે રાખી હતી. નાનાં મિસ નેલીથી છુટી પડી પોતાના પિતાના હાલમાં દાખલ થઈ થોડોકવાર વાત કર્યાબાદ નાનાભાઈએ નાનાંને, પોતાને સાં આવતા ત્રણ જુવાન્યામાંથી એકને પોતાનો “સદાનો સાથી” તરીકે પસંદ કરવાને જણાવ્યું આ સાંભવતાંજ તેણીના હોઠ શીફા પડી ગયા અને તેણીના સુંદર ચહેરા ઉપર નરમાસનો પડદો ફરી વલ્યો. તે કામળ કુંવારીકાએ થોડી પણ ચુપકાદી એખત્યાર કરી વિચાર કરીને પોતાનપીતાને કહ્યું કે “મારા મત માટે મને થોડા દિવસની મેહેતલ આપો” જોકે તેણીનું તેમ કરવાનું કારણતો જુદુંજ હતું; તો પણ નાનાભાઈ તેણીના આવા કાયક જવાબથી ખુશી થયા. અને એમજ સહમજ્યા કે ત્રણમાંથી કાણને પસંદ કરવો તે વિષે તેણી પુખ્ત વિચાર કરવાને આહતી હશે.

થું નાનાભાઈનો આ ખ્યાલ ખરો હશે ?

પ્રકરણ ૪ થું.

ડોક્ટર સાવક.

એક ગરીબ પણ ખરો ખેરખાહ.

નાનાને શાવકની પેહેલી નજર—
તે હતી માન મોહબતની પેહેલી સફર.
ખરેજ તેમાં દીપતું જ્ઞાન ગુણતું ગોહર.
હતો તે નાનાનેજ લાયકનો સોહર.

જે સાંજે નાનાભાઈએ નાનાંને પોતાના ત્રણ મિત્રોમ
એકને પસંદ કરવાને પરવાનગી આપી તે ધડી, તે સાંજ, તે રા
ખસ તેણીએ શીકર, અદેસા અને અફસોસમાંજ પસાર કીધી.
વિસ વરષની વયમાં જે કોઈથી દીવસ તેણી ચીંતામાં ચક્રચુર
બની હોય તો આએજ તે પેહેલો દીવસ હતો, જે અફસોસ! આ
નાજીકનારના નસીબે જેમ તે પેહેલો તેવો તે છેલ્લો નહી હતો.

આખો વખત વિચારને વમાસનના વમલમાં વિંટલાઈને ફરતી
પોતાનીલાડકીબેટીના ગંભીર દેખાવથી નાનાભાઈએ વિચાર્યું કે
“માહરી નાનાં, ત્રણમાંથી કોણને પસંદ કરવો તેના સદગુણ
તપાસવાની-શીકરમાં રોકાયલી છે” પણ એ યુગ્મર્ગ ગ્રહસ્થ પોતાની
ધારણામાં કેટલોબધો ઠગાતો હતો! તેને ક્યાં ખબર હતી કે તે જે
ધારે છે તેના કરતાં જુદાજ વિચાર તે સદગુણી સુંદરીના સરીરમાં
સંતાપ કરાવતો હતો? તે શું જાણે કે તેણી, તે ધારે છે તે નહી;
પણ જુદાજ અને ખીલકુલ ખ્યાલમાં પણ નહી હોય એવા ખ્યાલ
માં ગરક હતી?

એ ભરમભર્યા ભેદની તેને શું ખબર?

પોતાના પીતાએ દેખાડેલા જવાનો તરફ તેણીનો સ્હેજ ચાહ તો
શુ પણ તેવા ચાહનો ખ્યાલવટીક તેણીએ કદીક્યો નહીં હતો. સંસારી
જીંદગીમાં જીવલાવવા પેહેલા કેટલી સંભાળ, સાહુચેતી, અને જાંડા વિ-
ચારની ખરેખરી જરૂરીયાત છે, તેનો આ કેલવાયલી કુંવારીકાને અચ્છો
અભસાસ હતો, અને આપણે ઈચ્છીશું કે એકેએક કુંવારીકાને
મોહાત સુધીનો સંબંધ ધરાવનારી આવી બારીક ને બીકટ બાબદ
માટે બેહદ બાહેશ રહે. મોટા અફસોસની વાત એ

કે આજે પારસી કોમમાં-આજના સુધરેલા સંસારમાં આજના તમામ વખતમાં પરણવાની આવક કંઈક હદ સુધી ભારે દુઃખ ઉપજાવનારી છે. હાલના કાનુન અને કહેવાતા સુધારા પ્રમાણે જો આપણે દીર્ઘદ્રષ્ટિએ દેખ્યે તો જે ધંગધડા વગરના ધોરણથી પરણેલી જીંદગીમાં પગ પેસારો કરવામાં આવે છે, રોકડા અને રીતની જે સરખમરી બીજા-મોઢે માંગીને માંગવા, કે મંગાવવામાં આવે છે; ગોરી અને કાલીના જે બાપોકાર અવાજ ઉઠાવવામાં આવે છે; અને તે પણ વલી જે નર કે નારે એકમેકને કોઈ દહાડે નહીં એકબેલા, કે નહીં એકમેકના ગુણ દુર્ગુણથી માણીતગાર, કે નહીં એકમેકપર તેઓનું ખુદરતી હેત, તેવાં જોડાને જે કંઈક મા બાપો, તેઓમાં સંસારમાં સેવટ માટે સંગીન વિચાર વગર, યાદોમ ઉતાવલે પોતાના બચ્ચાઓને પરણેલી જીંદગીમાં હોમાવી દેએ છે તે કોણ ના કહેશે કે સખ્ત નાપસંદ કરવા સાથે વખોડી કાઢવા જોમ નથી? નાનાભાઈ નાણાવટી જેવાં મા-બાપોએ જાણવું જોઈએ અને ચેતવું જોઈએ કે નાજાં જેવી તેમની પુત્રીને પરણનારાઓ સાથે તેઓએ સંસાર નથીજ નીભાવવો, પણ તે પોતાની પુત્રી એજ નીભાવવો છે; અને તેથી એવા મા બાપો પોતાની કંઈક ખાનગી મરજી અને તેવીજ કોઈ લાલચોના લોભથી પોતાના બચ્ચાંઓને તેઓની દેખીતી ના મરજી વિરૂધ્ધ ચોક્કસજ જવાન સાથે પરણવાને દબાણ કરે તો તેઓ પોતાના બચ્ચાઓનું સુખ સંભાલે છે, એ ખ્યાલજ ખડખડ હસી કાઢવાજોગ છે. જાતી તખસ, જાતી ગુણ અને જાતી લાગની, માંગણી, તથા હિત પ્રિતથી આજે જોડાયલા, જોડાતાં, અને જોડાનારા ધણાક પારસી જોડાં જીવે! તેઓમાં કેટલો બધો સપ રહે છે, અને તેઓ કેવા સુખી રહે છે, તેના માત્ર અસ્તિત્વ અનુભવે આપણી વારતાની મુખ્ય નાયકા નાજાં ઉપર અચ્છી અસર કરી છે. એકેએક સહમજી અને સુઝ સરતાજેએ પોતાના પુત્ર કે પછી પુત્રીની પોતાનીજ ખાનગી મરજીના કોઈ છોકરા કે છોકરી સાથે, પરણવાની ખુલ્લી નારાજી જણાવ તો તેઓ ઉપર દોર કે દબાણ કરવાથી સદા દુર અને દુરજ રહેવું જોઈએ.

નાજાંએતો પોતાના સદાના સાથી તરીકે એક જીવન જવાનને ધારી રાખ્યો હતો, કે જે તેણીની નજદીકમાં રહેતો હતો.

આ જવાનને આગળ કોઈ વેળા તેણી મેલી નહી હતી, પણ તેના વિવેક જ્ઞાન અને ગુણ માટે તેણીએ ઘણું ઠેકાણેથી વખાણ સાંભળ્યાથી તેની વધુ ખાતરીભરી ખચર છુપી રીતે મેલવતી રહેવામાં તેણી ફતેહમંદ થઈ હતી. એ જવાન જોકે મધ્યમ સ્થિતીના માખાપનું એક ગરીબ ફરજંદ હતું, પણ તે જ્ઞાની અને ગુણી હતું. તે દેખાવલા એહેરા સાથે કદાવર કદનો, મોઢક મુખડનો, નર-માસવાલો ગ્રહસ્થ હતો. તેની અસીલ માતા તેને બે વરસનું દુધ મલ બાળ મેલી આ જોહાંનથી પોતાનો અસખાળ ઊઠાવી ગઈ હતી, જે પછી આ માસુમ બાળકને ઉછેરવાની ફરજ તેના મમ અને માથે આવી પડી, જેવણ પણ એ હિનભાગ્ય બચ્ચાને ત્રણ વરસનું મેલી હક થયાં. હવે તેના શિગછત્ર તરીકે તેના બુજર્ગ મમાવા રહ્યા હતા. કે જેવણ લકવાના મરજથી માહ પીડાકારી ભોગવતા હતા. તેવણ પાંચ વરસ સુધી સાવકને સંભાલી અને સાચવી શક્યા. જે પછી તેવણ તેને આઠ વરસનો મેલી મરણ પામ્યા. સાવકના પીતા બંગાલમાં એક બાપુની દવાની દુકાનના મેનેજર હતા, અને તેવણ આ વખતે મુંબઈ આવેલા હોવાથી, અને પોતાના એ એકલા બચ્ચાને બહુ બાહોશ જોઈ તેને પોતાની સાથે પરદેશ લઈ જવાનો તેમનો વિચાર ફેરવી, તેવણે સાવકને, પોતાના પીતાને પાલણપુરથી બોલાવી તેવણની માયા મરી સંભાલ હેઠલ મેલ્યો, અને સાવકને સોહવઈ બંધ તેરફ માટે તેના પીતા (મી. સોરાબજી સકલાતવાલા.) તેની આગલ પોતાના એક વિધવા બહેન અને તેણીના બે વરસના એક છોકરાને રાખી ગયા હતા. મી. સોરાબજી મુંબઈમાં પાંચ વરસે ત્રણ મહિનાની રજા લેઈને આવ્યા હતા, જે ટકનો લાભ લઈ પોતાના બહાલાઓની સુખ સાંતીની હૈડે કાલજ ધરી તેવણ મલખાર હીલ પર, (નાજાના બંગલાથી થોડે દુર.) એક બંગલાના નીચલા ખોરડા બાંડે લોઈ ત્યાં સર્વને રાખી ગયા.

હવે સાવકની સંભાલ લેનારા તેના બુજર્ગ બપાવા હતા

અને હજુર બેનસિંધી બાકી હોય તેમ એ એકલુ સિરછત્ર પણ
 હેલ્લાં ચાર વરષ થયા તે ખોલી બેઠો ! સાવક આંહુ વરષની
 ઉમરથી એ બુજ્જ અપાવાની માયા મમતાભરી નગર આગલ
 ૨૦ વરષની ઉમરનો ગયો હતો. હવે આવા દુઃખ વચ્ચે નો
 તેને કસો પણ દીલાસો હોય, આવી આશ્વતને હટાડી નાંખવાને
 કશો પણ સંતોષ હોય, આ સંકટ સમે કંઈપણ સગર કરવા જોગ
 હોય તો તે ફક્ત તેની વિધવા બહાલી કુમ્મ અને તેણીના એકજ
 હોકરાનો પડોસ અને ખાર હતો, કે જેઓની પ્રિતી તેના ગમને
 ધસડી દુર કરતી હતી.

સાવકને સંગીન તરખીયત અને જાંચી કેલવણી આપવા
 પાછલ તેના પીતાએ ખુશીથી પોતાની પુંછના મોટા ભાગનો
 ભોગ આપ્યો હતો. નાજાં સાય જ્યાં તેની પેહેલી પીછાણ
 થઈ ત્યારે તે મેડીકલ કોલેજમાં વર્ધદાનો ભારી અભ્યાસ કરતો
 હતો કે જેની હેલ્લી પરીક્ષા આપવાને માત્ર બે વરષ બાકી હતા.
 એક અભાયબ જેવા સમાગમથી આ બાનું અને અદસ્થ વચ્ચે
 જાતી પીછાન થઈ હતી.

નાજાંની માસતર મિસ નેલી, નાતાલના તેહવાર હોવાથી,
 રજા લઈને પુણે ગઈ હતી; તે અરસામાં એક સોમવારે રાત્રે
 તેણીએ ખાણને ઈનસાફ આપ્યા પછી પોતાના પીતાની પરવા-
 ગીથી પુનમતઃ પુર ચંદ્રના પ્રકાસમા (આયા સાથે) બંગલાની
 બાહાર તેણી લટાર મારવા નીશરી. નાનાભાઈ શેઠ આગના કું-
 બારા આગલ બેસી દીવસની મેનતથી ધાકેલા તનને રાહત આ-
 પૂતા હતા. નાજાં બંગલામાંથી બાહર પડી દરિયા સામેના કુટ
 પાય પર ફરવા લાગી. રાતના નવ વાગેનો વખત હોવાથી સંધ્યું
 સાંત હતું, અને થોડાક બાનું અદસ્થો છુટા છુટા ચઢીની રેહલ-
 ગાહે ફરતા જણાતા હતા. સ્કેનડલ પોઈટના પંક્ત બાહર નીકલી
 આવેલા ગોલ ભાગપર-જ્યાં આપણે પેહેલા પ્રકરણમાં ત્રણ
 મારસી બાનુએને પોતાના બંગલામાંથી નીકલી ત્યાં બેઠેલી જ-
 હાવી હતી ત્યાં આવી પુગતાં સાંમે બંગલામાં રેહેતી પોતાની
 બેહેનપણીને બાહાર ફરતી જોવાની આસ અને હોંશમાં નાજાં
 કુટપાય ઉપરથી ઉતરી રસતાપર ચાલવા લાગી પણ પોતાની સહીતી

સુતાકાત નહીં થઈ સકવાથી તેણી આગલ ફરવા લાગી. રસતામાં એકાએક આયાનો ભાઈ સામે મૂકવાથી તે પોતાની બેઠેન સાથે સેહોળ વખત વાતે ઉભો, જે બેઠેને નાનાં આસ્તે આસ્તે આગલ ચાલતી થઈ. ચાલતાં ચાલતાં તેણી પોતાના અંગલાના રસતાની નાંકે આવી લાગી, જ્યાં ગાડી ઘોડાની ભારે આવગ્નવ હતી. તેણીને કંઈ વિચાર આવવાથી તેજ ખ્યાલમાં ગરક થતી નીચી નચરે ચાલતી હતી, એવામાં એનેકાક એવો બન્યો કે અકસમાત એક ઘોડાની ગાડી ખંખલા દિલના રસતાપર વલવા તેણી પાછલ દોડતી આવી લાગી, અને તે ઉપર બેઠેલા ઘોડાવાલાએ જેવી દુર થવાને એકાએક હાંક મારી તેવીજ તેણી ચમકાને એકબાજુ થઈ. પણ હજીતો તેણી તેમ ફરે ફરે તેટલાં સાંમેથી જોડીની એ ગાડી સાથે દોડી આવી જેના એકદમ આચકાથી તેણી અચબુચ મડી ગઈ, જે અકસમાતથી તેણીના દાબા હાથને સખ ઈજા થઈ. નાનાં પડતાજ ગભરાટમાં એકદમ બે સુદ થઈ જવાથી જે ગાડીથી અકસમાત થયો તેમાંથી તેમજ બીજી ગાડીમાંથી ત્રણ સાર ઈંમેજ બાનું તેમજ ગ્રહસ્થો ત્યાં આગલ એકઠા થયા; જે અરસામાં “બાઈ ? બાઈ ?” કરતી આયા ત્યાં આવી પોંદચી. રસતાના નાંકાપર બીડ જોઈ સામેથી આવતો એક પારસી જવાન ત્યાં દોડી આવ્યો. આવતાને વાર જેવી તેની નજર તેણી ઉપર પડી કે તુરતજ એક ગ્રહસ્થની ગાડીમાં તેણીને બીજી બાનુઓની મદદથી સંભાલથી બંચકી ગાડીમાં સુવાડીને બેજ અંગલાને છોટ એક જાણીતા ઈંમેજ ડાકટરને અંગલે લઈ ગયો. સારા બાગ્યે ડાકટર અંગલમાંજ હતો જેણે તુરત તેણીની સારવાર કરી દવા સુવાડીને હુશીયાર કીધી, પણ હાથ તપાસતા તેણીને થયેલી ઈજા થી ઘસાઈ ગયેલા ભાગ ઉપર એક પટ્ટી તૈયાર કરી તે ઉપર પાટો બાંધી લીધો.

જેવી નાનાં હુશયાર થઈ તેવીજ તેણી ગભરાટમાં પડી અને પોતાના એવા વખતમાં મદદ કરનાર તરીકે પોતાના એક

પીછાણવાલા જવાન્યાને જોયો ને કોઈજ નહીં પણ ઉપર જણાવેલા સોરામજી સકલાતવાલાનો છોકરો સાવક હતો.

“આપ કોણ, ભાઈ સાવક કે?” નાનાં ડાક્ટરે હુશીયાર કીધા. આઠ પોતાના મેહરબાન મદદગારને પીછાંની અચરતીથી બોલી “હાજી કેમ હાલ આપ સારી પખેતો છો?” તે જુવાન્યો તેણીની તંદરોસ્તી વિષે કાલજીથી પુછવા લાગ્યો.

“હાજી હાલમાં હું તદન હુશીયાર છું” તેણી બોલી “માફ કરજો, ભાઈ સાવક મારે માટે આપને તસદી પડી છે. ને ધીરજથી આપે મને મદદ આપી છે તે માટે હું અતી હેસાનમંદ છું”

“એક ઈનસાન ભાઈ દાખલની મારી આઈન ફરજ શી-બાય મેં વધુ કંઈ પણ કીધું નથી; માફરા બેહેન.” પોતામાટે નાનાંને વખાણ કરતી જોઈ તે નમ્રથી બોલ્યો. “આપ એમ બોલી મને જિલ્લો સરમમાં નાંખો છો.”

“ભાઈ સાવક એ તો આપની લાયકી છે.” નાનાં બોલી “પોતા ઉપર થયલા આવા આભારનો જિપકાર ને માણસ નહીં માને તે ખરૂં અવિવેકી કેહેવાય. પણ વાંચે ભાઈ આપા પાસે હવે એક ગાડી મંગાવી મને બંગલે પોંહ્યાડી આપના હેસાનને મેવડુ કરશો?”

“હા બહેન ઘણી ખુશી સાથે. આપા રાતને વખતે ગાડી લઈ આવે તે કરતાં હું પોતેજ લઈ આવું છું” સાવકે ઉઠતાં ઉઠતાં કહ્યું.

● ગાડી આવે તેટલો વખત નાનાંએ ડાક્ટર અને તેની બાનું સાથે ઉપકાર માનતા વખત કાલાડ્યો. સારા ભાગ્યે એજ ડાક્ટર, સાવક ને કોલેજમાં અભ્યાસ કરતો હતો ત્યાં પ્રોફેસર હતો. તેણે નાનાં આગલ સાવકની ગેરહાજરીમાં ફક્ત ખાલેસ ખ્યાલથી તેની હુશીયારી માટે તારીફ કરી અને આવી વખતની તેની શેવા માટે ખુશી દેખાડી, તેમજ નાનાં જેવી ભણેલી પારસી બાનું માટે પોતાનો સંતોષ જાહેર કરી તેણે ઈચ્છ્યું કે સ્ત્રી કેલ બણી પારસીઓમાં આવા સારા આકારમાં વધેલી જોવાને તે બહુ આરજુમંદ છે.

આ વાત પુરી થતાંજ ગાડી આવી પોંદચી, જેમાં, ફરી એકવાર ડાકટર અને તેણી બાનુંતો સારા સંબંધમાં આભાર માની તેણી સાવક સાથે બેસીને પોતાને બંગલે ગઈ.

રાત્રે એકાએક બંગલામાં ગાડી દાખલ થતી જોઈ અચરત થવા સાથે એક અન્નણ્યા જવાન્યાને નાનાંને હાથનો ટેકો આપી હતરતાં દેખી તુરત વિચારમાં પડી નાનાભાઈ ગાડી આગળ ઝડપ-માં આવી લાગા. નાનાંએ પીતાને જોતાંજ તેમને ધીરજ આપી, પોતા ઊપર વિતેલી અતિ અચાનક વિપત્તીની સર્વ હકીકતથી માકેફ કર્યા, અને તેવે સમે મી. શાવકે આપેલી સહય *સહાયતા માટે લાયક લાગણી અને સારા સંબંધમાં સ્તુતી કરી પીતા સન-ભુખ ફરી એકવાર આભાર માળ્યો.

નાનાભાઈએ પોતાની પુત્રીને આવી હેથાનમંદ મદદ કરવા માટે તે ભક્ષા જવાનનો બારે ઉપકાર માન્યો અને તેની સાથે થયેલી પીછાન માટે તેવણે ખુશી દેખાડી એટલુંજ નહીં પણ સાવકનું ઘર નજદીકમાં હોવા છતાં બન્ને બાપ બેટીએ તુરત પોતાની જોડીની ગાડીમાં તેને મકાને મોકલાવ્યો.

નાનાંને ગાડીના આચકાથી ઘણીજ સંજ્ઞા ઈજ્ઞ થઈ ન હતી, તો પણ બે દીવસ સુધી તેણીના હાથને બહુજ કસતર થઈ હતી, અને તે પણ એવી જોરમાં ન હતી કે જેથી તેણી બધો વખત ખીછાણુ ભોગવે યા ગભરાટમાં ઘેરાય. તેણી પડતાવાર ખીઘાથી બેસુધ્ધ થઈ હતી અને તેવી બેક્ષમ હાલત વચ્ચે તેણીના હાથ ઉપર સર્વ બદનનો ભાર પડ્યો હતો, પણ આમ છતાં જો તેણીને સાવકથી તુરત મદદ મળી ન હોત તેમજ વખતસર ઉપાય થયા ન હોત તો તાણુજ નહીં, તેણી બેશક વધુ હેરાંન થાત.

પ્રકરણ ૫ મું.
“ સદાનો સાથી ”

નથી મુજને પૈસા કે સુખની દરકાર;
નથી મુજને દમામ કે દોરનો વિચાર.
નથી મુજને ભપકા કે વારસાની આસ;
ખરા અને લાયકનીજ યદિ હું ખાસ.

નાજાં પોતાને યએલા અકસમાત પછી બેજ દીવસ માંદગી ભોગવી પાછી *તાજગીમાં આવી હતી. નાતાલના દીવસો હોવાથી વિકાળ, દારાબ, અને શીરોઝ પુણે સેહેલગાહે ઊતરી પડ્યા હતા. મી. નાનાભાઈએ પોતાની ખેટીને લઈ સુરત નવુ વરસ ગુન્નરવા જવાને વિચાર કર્યો હતો, મગર તેટલાં નાજાંને આ પ્રમાણે ધૂન થવાથી તે મોકુફ કર્યું.

અકસમાતની ખીજ દીને નાજાં શાવકની તંદરોસ્તીના સમાચાર જાણવાને નાનાભાઈને બંગલે આવ્યો. નાનાભાઈની ગેરહાજરીમાં નાજાંએ તેને સારો આવકાર આપ્યો. નાનાભાઈની ગેર હાજરીમાં વધુ વખત બેસી નહીં રહેતાં સાવકે સભ્યતા ખાતેર નાજાં પોસેથી રળ ચાહી મગર આ નાજનીને તુરત ચેતી જઈ તેને એટલુંજ બોલી પાછી બેઠક લેવા કહી કે “આવાજ હમણા આવતા હશે; મળીને સીધારો.” મી. નાનાભાઈ થોડા વખતમાં બંગલામા દાખલ થયા. થોડોકવાર ગુફતેગો થવા પછી તેવણે શાવકને રાતનું ખાણું લઈને તેને મકાને સીધારવાને જણાવ્યું. ખાણું નામ સાંભલતાં તેને નરમાસથી ઉપકાર સાથ ના પાડી બાહાર જવાનું બાહણ બતાવ્યું; પણ આ તેની નરમાસ નાજાં આગલ નીંબી નહીં! તેણીએ થોડાક નમ્ર સંબોધો સંભલાવી તેને પિતાની સાથે ખાણાને વખત થતાં ટેબલ આગલ લઇ ગઈ.

તેના જેવા એક લાયકીવાલા ભલા જવાન સાથે પીછાન પડવાથી પોતાની ખુશાલી જાહેર કરીને નાનાભાઈ શેઠે દુકા પણ લાયક સંબોધોમાં શાવકની સલામતી આહતા પોતાની ભક્તી અને

માયાળુ લાગણી બતલાવી. ખાણાની ટેબલ ઊપરની આંખ અન્નવી નાખનારી રીત ભાત અને વિવેકી વાતચીતે શાવકના મગજ ઊપર તેણી માટે બહુજ ઊંચા મતનો છાપ પડ્યો. આ પ્રમાણે નાનાભાઈ ના કુટુંબમાં સાવકને પીછાન પડી. તે કોઈ કોઈ વેલા નવરાસે નાનાભાઈ તથા નાજાંની મુલાકાતે આવતો, અને હમેસાં તેવણની તેમજ નાજાંની સાથે વાત ચીત અને રીત ભાતમાં સાદાર્થપણ અને સહ્યતા વાપરતો હતો. શાવકના રાંક સ્વભાવનો ખ્યાલ એટલાથીજ આવશે કે ગમે તેવા તાતા સખ્દો તેને ગુસ્સે કરવાને અસર કરી સકતા નહી હતા, એટલુજ નહી પણ કોઈને પણ માટે ખુર્ર બોલવાથી તે પહરેજ રહેતો. એવો તે ભલા ખવાસ અને સાહેસ સ્વભાવનો જવાન હતો. તેની ઉમ્મર ૨૫ વરસની હતી. નાજાંને તે બહુજ ગમે. લાગતો હતો અને તેણીની મરજી અને સોખને અતુલ્ય. કાલ્યાણના સુખી સેવટ તરીકે અન્નમ એવો અગ્યો કે અરસપરસના સદગુણ દેખી દીનપતીદીન એકમેક માટે માન અને વહાલ એટલીતો હદ સુધી વધી ગયું કે, અને સાવકને આવી એક સદગુણ સુંદરીના હાથની માંગણી કરવાને લાલચ લાગી! તેણે તેણી ઉપર એક ટુંક ચીટ્ટીમાં એવી માંગણી કરી કે “જ્યારે પણ તેણી સંસારમાં પડે ત્યારે તેનો હાથ કમ્બલ રાખવો.” નાજાંને તો તેને માટે બહુજ ઊંચું મત હતું, અને તેણી પણ શાવક સમાન સંતોષકારક સોહરને હાથ કરવાની આસા રાખતી હતી, પણ તેણી પોતે તેના હાથની માંગણી કરવાને લજવાતી હોવાથી મનમાં મનમાં મુજબતી હતી. હવે આ પત્રથી જ્યારે તેણીને એક રીતે સંતોષ થયો ત્યારે બીજી રીતે તેણીને ભારે સંતાપ ઉપજ્યો. તેણીએ વિચાર્યું કે સહ્યતા અને વિવેકના તરીકા પ્રમાણે જો હું બાવાની મરજી પુછવા જઈશ તો તેવણ ખમિતજના પાડશે, કારણકે સાવકના બાપ કાંઈ વાડીગાડી કે જર ઝવેરવાલા નથી, અને તેવણની વલાણ મરીખ બુણી અને જાતી કરતાં કોઈ ચીકાસદાર તરફ વિશેષ હોવાથી શાવક જેવા સાથીને સદાનો ખોહવાતી રીકરે આ સંતાપમાં સકડાયલી સુંદરી પીતાની પરવાનગી પુછવાના પ્રશસાપાત્ર પગલાં ભરવાથી પછાત પડી. અંતે તેણીએ શાવકને સંતોષકારક જવાબ લખ્યો! અને

એ પ્રમાણે આજે નાંજાએ પોતાના સદાના સાથી તરીકે શાવકને હાથ કીધો. !

પ્રિય વાંચક ! આજકાલ લગણુના સાટાંજે કારજ કરનારા મોઝેદો અને ખીજા તે ઉપરજ ગુજરાન ચલાવનારા તેવા મરદ ઓરતથી કરવામાં આવેછે, તેનાં કરતાં આવી પ્રકારના થયેલાં જોડા કેવા અને કેટલા સુખી છે તેનો ખ્યાલ થોડાંજે આવશે. આપ જોશો કે આ જે કાગલ લખાયા છે તે એકાએક લખાયા છે, તે લખ્યાં અને મોકલ્યા તે દિનસુધીમાં તેઓએ અચ્છી રવેશે એકમેકને તપાસી લીધાં છે, એટલુંજ નહીં પણ પોતાના ગુણ દુરગુણ સોધવાને પણ એકમેકને અચ્છી ટકો આપી હતી. શાવકનાં તો ખ્યાલોમાં પણ નથી કે આ સદગુણી સરવોત્તમ નાર તેને બાગ્યે હોય. પણ આ કાગલ કુવારીકા ઉપર-મુગે મોહડે તેણીની પરીક્ષા લીધા પછી-તેને એક દીવસ એ બાબદ પરસાંત પણે ગંભીર વિચાર કીધા પછી પોતાની મરજ તેને થોડા બેલોમાં જણાવવામાં જરા-એ ખોટું કીધેલું અથવા તેની કે નાજાંની કેલવણી યા ખાનદાનને આચકો લાગવા જેવું કશું થએલું આપણે જોઈશું નહીં. સંસારી જીંદગીમાં જોડાવાનો આએ પણ એક સરવોત્તમ માર્ગ છે જે અલખ-તાં કારજ કરનારાઓની ઉલથાપ ને ભુલથાપ કરતાં તે શેંકડે મરતએ સલામતી ભરયો છે એટલુંજ નહીં પણ રોકડા અને રસિની બીખ અને ભુખ રાખનારાઓને દુઃખ અને અચ્છો ફટકો લગાડનારો છે. એકમેકના ગુણ દુરગુણ અને ખવાસ તથા સ્વભાવ જાણ્યા વગર અથવા જેને કોઈ દહાડે જોયલા કે ઓલખતા નહીં હોય તેવા એક નર કે નાર સાથે સદાના સંસારમાં જોડાવાનો જોખમ કંઈ જોવો તેવો નથી ! પરણીને દુઃખ વેઠવું તે કરતાં કુવારી જીંદગી લાખ દરજ્જે ભલી જાણવી પણ આજે પરણીને સુખી થવા નો બધા દરવાજા કંઈ ખોલોલા અને પોહોલા ખુલા નથી ? આજેતો હજારોની ગાંસડી નફટાઈથી માંગવામાં આવેછે, અને સરમછે

કે કંઈક માખાંપો તે કાઢાડી આપેછે એવી ભીખ આપનારાઓમાં-
થી આજે દ્રાઈ. એમ છાતી થોડી બાહાર પડશે કે પોતાના
બચ્ચાના સદાના સુખનેજ માટે તેઓ આ પગલા ભરે છે ?
નહિંજ અને નહિંજ. દેખા દેખીની દોડાદોડ અને છોકરીઓ વધી
ગઈ છે એવા તેમના (કહેવાતા) ખોટા ગભરાટે આજ કાલ પાર-
સીઓમાં આ ભીખ માંગવાની બદીને મરકી મીસાલ વધારી મેલી
છે; જે શીટકારબંધો વધારો આજે કંઈજ નહીં પણ મરીખ
અને મધ્યમ સક્તિના માખાપના નિદોષ બચ્ચાઓના બાપમાં
સંતાપ પેદા કરનારો અને કરાવનારો થઈ પડ્યો છે એમ
નિશંક્ય નોંધવું.

પ્રકરણ ૬ થ્યું.

પાક પ્યારમાં પાપી પીડા !

ખરી ખુબસુરતીનો, ઝુંપડીમાં પણ વાસ;
છે સમાયલી આસ, સાચી સોબામાં ખાસ.
મોટાની મોટાછનોજ, નથી તે પર હક;
ખારીછ તે કીરતારે, ઝૂપડી પણ બરહક.

શાવક પોતાના સાંત મકાનમાં સવારે રાખેતા મુજબ વેદમાં
ખીકટ અબ્યાસમાંથી વેલાસર ઉઠી દિશ્વરી ભક્તિમાં રોકાયો હતો.
તેટલામાં તેના એક નોકરે તેના સાદા દીવાનખાનામાં દાખલ
થઈ ટપાલમાં આવેલુ એક પત્ર તેને આપ્યું. બંદગીથી ફારેગ
થતાંજ તેને તે પત્ર ઉખેડ્યું અને નામ્ એ લખેલા ખુશીભર્યા
જવાબથી તે એટલોતો હર્ષિત થયો કે તુરત તેણે ટપલ આગળ
એક ખુરશી તાંણીતેણી ઉપર ત્રીયે મુજબ પત્ર લખ્યો.

‘કોર્થાઈસ કોટેજ’ મહાલક્ષ્મી તા. ૧૫-૪-૮૦

મિસ નાજાં નાનાભાઈ નાણાવટી

“વરચુઅસ વિલા” મલખાર હીલ

પ્રીય બાનું

આપનાં તા. ૧૨-૪-૮૦ના *મોહક પત્રની પોંહચ મિત્ર-
ત્વે પરિમહ કરતાં પ્રતિજીતરમાં પુણ્ય પ્રેમ સાથે સ્વીકારવાનું
એ કે અનુભવી સાથે, અભાનં ઉપજાવનારું જે અસાધારણ
મહત્વ માન આપ સરીખા એક ચમલ અને સંપૂર્ણ સદગુણી
બાનુંએ મને આપ્યું છે તે પ્રત્યેની મારી ખુશાલીનો ખરો ખ્યા
લ મારા બગીચાનાં દરેક ઝાડનાં દરેક પાંદડાને પણ જે જીવ હોય
તો તે પણ આપી ન શકે કેવા જિદયોગીપણાથી કેટલા ઓરત
વાર અનુભવથી અને કેવા થાકવી નોખનારા ઠરાવથી મેં આ
પની દરેક હીલચાલની, દુક મુલાકાતોમા જે તપાસ અને ખાતરી
કરી છે તેના ગુણી ગુણ ગાવાની xસુગમ સકિત ભાષાની હદ
ખ હેર છે. યાદ રાખસો કે ખુબસુરતી અને મોટાઈ ઉપર મોટા
ઓનોજ હક નથી, પણ તે કરીમે કારસાજે મારા જેવા મીસ
કીતોના મકાન માટે પણ તે માન પુર્વક ધારી છે. સત્ય માનસો કે
બાહેરના દેખાવની ખુબસુરતી અને હોલધાલુ દાહાપણ કરતાં,
અંતકરણની દરેક ઉછલતી આમાઓને સદા સમાવનારી
સાચવનારી એક નર કે નારીની સાચી સોબા, જેમ
એકમેકની હર્ષિત હાજરીમાં સુખ અને સંતોષ પ્રાપ્ત કરે છે
તેમ એકમેકની ગેરહાજરી સંસારને ઉજ્જડ અને ઉદાસ
ખનાવે છે, અને તેવી એક ખરી ખુબસુરતીની, એવા એક સર્વોત્તમ
શુખની—તે માલિકની મહાન બક્ષેસથી માંડે મીસકીન મકાન ખાલી
ન જોઈશ એવી આજે મને ધીરજ મલી છે. આપણા ભવિષ્યના
સંસારને શુખી કરવાની ખાતરીમાં આપ જે કાગજથી કોલ
આપોછો તે વફાદારીના વચન ઉપર હું વહાલ સાથે વિશ્વાસથી
જોઈ છું અને જોઈશ, અને તેનાં હુશાનમાં તેવીજ સંજોલ અને
ફરજથી મારી જીંદગીના છેડા સુધી વરતવાને હું તન મન ધન
અને જાન સાથે તૈયાર રહીશ.

*મોહક પમાડનારું xપ્રીતી સાથે ૧ક્રયુક્ત xસેહેત્રી

ખુદા આપને આપના સદગુણો ઉપર સદા સરદારી ભોગવવાની સારી સહમજ શક્તિ આપે એજ મારી અભિલાષા, જુનાસા અને અપેક્ષા, સાથે આશિષ છે.

મને માનછે પ્રિય બાનું.
સદા સાચો સાથી થવાને આપનો

સાવક સોરાખશાહ સકલાથવાલા

શાવકનું આ ટપાલમાં નાખેલું પત્ર નાનાંને ખીજે દીને સવારે મળ્યું. અરસપરસ વફાના વચન અપાયા પછી તેઓની મોહોબતની મોસમ હવે વધુ સારા આકારમાં ખીલી નીકળી. તેઓનો ખાર પરસ્પર મજબુત હતો અને તેમાં પાપ કે પ્રપંચ જેવું કશું ન હતું. તે ખાર ખરેખર પવિત્ર અને નિપક્લંક હતો, અને જેમાં અઘટિત આચરણ જેવું કશું નથી હોતું, તેવા પાક ખાર પર તેપાક પરવરની હંમેશા અમર છાયા રહે છે.

તેઓની પેહેલી પીઞાનમાં શરૂઆતની મુલાકાત જે અગત્યની અને જવલેજ ગણાતી તે હવે રોજની, સાધારણ અને ચાલુ થઈ પડી, એવો તેઓ વચ્ચે ઘાટો ધરોળો બંધાયો હતો. આ તેઓની મુલાકાત ખાનગીજ હતી અને તેઓ વચ્ચે આવી પુષ્પ પવિત્ર પ્રિતી બાઝી છે એનો નાનાભાઈ શેઠને ખ્યાલ પણ ન હતો.

એકવાર બાગમાં સુંદર પાછલા ભાગ ઉપર આવેલા એક સુંદર ક્યારા નજદીક આંખાના એક ઘટાદાર છાંયડા હેઠલ નકસીદાર લોખંડની બેઠક ઉપર તેઓ પરસ્પર ખારથી પણ અલબત્તાં અદ્ય અજાથી વાતો કરી મન રીઝવતા હતા. એટલામાં બંગલાના આગલા ભાગમાં વીકાજીવકીલ દાખલ થયો ! તે દીવાનખાનામાં દાખલ થયો ખરો પણ નાનાં નજરે નહીં પડવાથી બાગમાં હશે એવું ધારી તે ફરતો ફરતો તેઓ બેઠા હતા તે તરફ આખાદ એકાએક આવ્યો ! તેની તરફ નાનાં અને શાવકની પીઠ હોવાથી તેઓએ તેને જોયો નહી, જેથી તેઓ નિરોધ પણ ખાલેશ ખ્યાલથી વાતો કરી કરતા હતા.

વીકાજીની વીકાલ ચશ્મોમાં, નાનાંને એક પારકા પુરુષ સાથે લગારછુટથી જોઈ, હસદનો આતસ સલગી ઉઠ્યો, તે છુપી રીતે એક ઝાડ હેઠલ ઉભો રહી ઘડકતી છાંતીએ અને કચકચતાદંતે તેઓની નીચલી ગુફતેગો સાંભલવા લાગો.

“સાચા શાવક” નાજાં તેનો હાથ હેતથી પોતાના નાગ્નુક હાથમાં લઈ બોલી “ગમે તે કહો પણ હું તમારીજ આસાંકિત છું અને આયન્હે તમારીજ યર્થશ. જોકે તમારી સાથની મારા પ્યારની ની વાત પીતાની જાણમાં આવતાં બેશક હું ભારે ખેદમાં ખેંચાઈશ, તોપણ અનેક યુક્તિઓથી હું તેઓને સમજાવી સાંત કરીશ અને આખરે તમે અસીજનીજ માનીતી મોઢોરદાર થવાને નસીબવાન થઈશ. અફશોશ! મારા પિતા ગુણ નથી જોતા પણ પૈસા જોયછે, અને વધારે સંતાપ એજ છે કે તેમ છતાં તેઓ મારા સુખનો સંગીન વિચાર કેમ નથી હેડે ધરતા!

“મારી માનીતી નાજા” તેણીનું સાંભળી લઈ બહાલથી ઉછાલતા ગુસ્સાના છગરે નાજાંનો હાથ ધરી શાવકે કહ્યું “હું ભાગ્યશાળી છું કે તું સમાન એક તવંગરજ નહીં, પણ સદગુણી શીખેલી અને સોભાયમાન સુંદરીની મરજીનો યર્થ પડી ભવિષ્યમાં એક બલી ભાગ્યજીનો ભરથાર થવાની ભારી ઉમેદ ધરાવેછું. હું ફરી એક વાર એકરાર કરૂંછું કે હું સદા તુંને વફાદાર રહીશ અને તે મારા વફાના બહાલના વચનને આજે તારા ખરફ સરીખા સુફેદ હાથપર સાચા ચાહાના એક ચુબનથી હું સતત સીલ કરૂં છું કે હું જી સુધી તારોજ છું અને તારોજ રહીશ.”

“ખુદા તે આપણી ઉમેદના ઝાડોને ફળ લગાડે. અને ખુદા આપણો નેગેહ્યાન યર્થ આપણને સારી બુદ્ધિ હરદમ બક્ષે.” નાજા પીતા આવવાની ધાસણીથી આ સખ્દો સાથે શાવકથી છુટી પડી બંગલામાં દાખલ થઈ.

પ્રકરણ સાતમું.

કુપાર્થ રેહેલો વીકાળ.

નથી પાક મકાને તું પાપીનું કામ,
કાપ ઝેરી જ્યાન લેવા શાવકનું નામ.
તે જાંની ગુણી મુજને લાયકનો નર,
રહે દુર તેના ઓળાથી બદ તુંજ નજર.
નથી દરકાર-પુરા! તુંજ બદનામની,
નથી શીકર-નીચ! તુંજ બદકામની.
દુર થા. બસ એકદમ ભાંધી બેશરમ,
નથી રાજી જોવા કદમ કે ચશમ.

વિષવાધુ બહાલના વિચિત્ર વમલમાં વફાના વચન સાથે વિટ-
ળાયલાં આ વિવેકી વહાલાંઓના છુટા પડ્યા પછી છાંયડે
છુપાયેલા વીકાળ તેઓ વચ્ચેની વાતચીતથી ગુસ્સામાં બાહાર આવ્યો.

નાના સાથેજ પરણવાની અને એવી એક સુંદરીને સેહેજ
અને સેહેલમાં હાથ કરવાની દરેક ઉમેદ અને વકીના હવાઈ
કાલાઓમાં તે પોતાને આજ સુધી જે સલામત સહમજતો હતો
તે મિથ્યા મગરૂરીના મેહેલની બુદ્ધિહીન બારીમાંથી તેની દ્રષ્ટીએ
દોઢલા આ દેખાવથી આજે તેની ઊમેદના કોટનો નાશ થયો.

નિરાશીના આ પેહેલા પણ સખત ફટકાથી તે એટલો તો
ખીજવઈ ગયો કે નાનાની આ ગેરવર્તણૂકની નાનાભાઈને ખબર
કરવાનો તેણે પેહેલો પણ પોકળ ખ્યાલ સુઝ્યો, અને તેવાજ ખ્યાલ
અને ખબરાતના વિચાર સાથે હવે આ છુપાયેલો હાલકો છાંયડુ
છોડી બંગલામાં ગયો.

લગભગ છ વાગ્યા હતા! નાનાભાઈને બંગલે આવવાનો વખત
પણ થયો હતો; તેટલાં શાવકથી છુટી પડી નાના જેવી બંગલામાં
આવી કે તુરતનીજ પ્રસિદ્ધતા પામેલી એક ઇંગ્રેજ વારતાની ચોપડી
લેઈને વાંચવા બેઠી, પણ થોડી પળમાં વીકાળને દાખલ થયેલો
જોતાંજ તેણીએ તુરત ઉઠીને રાખેતા મુજબ એક ખુરશી રળતુ કરી
તેને આવકાર દેવા સાથે સબ્યતા ખાતેર પોતાના હાથમાંની ચોપડીને
પાછી તેની જગાએ મુકી વીકાળ સાથે વાતચીત કરવા માંડી.

પણ વીકાળના ભેજમાં તો આજે ભુત ભરાયો હતો જેની
ખીચારી નાનાને કંઈપણ ખબર ન હતી. તેણી શું જાણે કે વીકાળએ
શાવક અને તેણી વચ્ચેની થયેલી મુલાકાત તથા વાતચીત સાંભળી
હતી? તેણીતો એમજ ધારતી હતી કે તે સર્વ, એક તે પરમેશ્વર અને
ખીજ તે બંને શિયામ ત્રીજું કોઈ જાણતું નથી! પણ શું તેણીની
આવી મનોરથ ખરી હતી? નહીંજ. વીકાળએ દોઢલા દેખાવથી
તેના દીલમાં બહુજ અધીરાઈ સમાઈ હતી, જેથી તેને જ્યારે નાનાએ
આવકાર માટે ખુરસી આપી, ત્યારે તેને હમેશના કરતાં જરા દુરથી
મુકી લગાર ઠસસામાંજ બેઠો.

નાના તેની રાખેતાની રીતભાત કરતાં આજે વિચિત્ર વલણ
જોઈ વિસ્મય પામી. પણ તેણીની અન્યબી થોડીજ પળની હતી
કાં કે વીકાળએ ઠસસામાંજ બેસતા લગાર ઠપકાભરી ઢપમાંજ ઉભરો

કાઢાયો કે “કેમ? તમે ત્યારના ક્યાં ગયા હતા? હું આખો બંગલો ફરી વલ્યો પણ તમે નગરે પડ્યાં નહીં! આખરે બંગલામાંથી બાંગમાં ફર્યો તો ત્યાં પણ નહીં મને લે ગયા હતા ક્યાં?”

“હું બાંગમાં જ હતી અને લાંથીજ ફરતી ફરતી હમણા ઘોડી પંખ થઈ આવી મેડી કે તમે આવ્યા” નાજાંએ દુકમાં પતાવ્યું.

નાજાંના આ જવાબથી તો વીકાલ શેઠ તપી ગયા. તેણે જોયું કે ગુસ્સાથી બોલશું તો નાજાં પર અસર થશે એવું ધારી ગુસ્સાથી બોલ્યા “તમે ખરું બોલો છો? ધણુજ દુઃખ બંધુ છે કે મેં તમોને એક લુચ્છા અને ટચાક પારસી પોરીયા સાથે પેલા દરાખનાં માંડવાની પાસે લોખંડી બેઠક પર બેસી વાતો કરતાં જોયા છે અને સાંભળ્યા છે. જો જો ના ફોની? યાદ રાખજો નાજાં માંય કે તે હલકાના હાથમાં હાથ આપસોતો પુરેપુરા પસ્તાસો.

“વીકાલ”! નાજાં પીતાના મકાનમાં આ બેઅદબ માણસની આવી નાલાયક વર્તણૂક માટે સખત સખતોથી ગુસ્સામાં બોલી. “એક લાયક અને પરોપકારી જવાનને વગોવવા અને તેની નીચ નીંદા કરવાથી તમારી ઝેરી જાનને ખુબ સંભાળજો. અમારી વાતની તમો માહિતી બતાવો છો તો હું જરા પણ ધાસતી વગર કમુલ કરું છું કે અક્ષયતાં હું તેની સાથે બેસી વાત કરતી હતી, પણ તમે મારી પાસે બેસી તે લાયક જવાનને માટે કંઈ પણ વધુ અણુચટ્ટું બોલસો તો આ મકાન છોડી જવું બારી પડશે. એવી બારીક બાબદો સર પરપુછ કરવાને તમોને ખીલકુલ અધિકાર નથીજ, અને તાકાદ નહી તમારી કે તમો એવી એકપણ બાબદો હરફ પણ કાઢો મારા પીતાના એકબાબદાર મીત્ર તરીકે તમોને આજ સુધી હું પીછાણતી હતી અને આવકાર આપતી હતી ત્યારે તમોને લાજમ નથી કે મારી ખાનગી બાબદો માટે તમારો અવાજ આવા હલકા આકારમાં સંભળાવો. તમો શું જોઈને બોલ્યા કે તે ‘એક લુચ્છો ટચાક છે’ તમારે અશિતળ સરમાવું જોઈએ અને અક્કલ રાખી વિચારવું જોઈએ”

નાજાંએ છેલ્લા બોલો બહુજ નિરસકાર અને ઝનુન દેખાડી બોલી બતાવ્યા. જેથી વીકાલ વધુ ઊશકેરાયો. તે હવે માન અને વિવેક છાંડીને એકદમ તોછડાઈ વાપરવા લાગો અને કહ્યું “નાજાં! અરે! શાવક લુચ્છો છે એટલુંજ નહી પણ તે એક તદ્દન બેઅકલી ખુબમ

આપણે. તે એક તરફટાળ અને હીચકારો છે. બોલ હવે શું કહેછ
 “વીકાળ! મર્યાદાથી અને મોટું સંભાલીને વાત કરો” નાજાં એ?
 નેંણુ ફેરવ્યાં. “જે હીનપસ્તીભર્યા અપશબ્દોથી તે નિર્દોષ જવાન ઉપર
 તમે હીચકારો હુમલો કરો છો તે સર્વમાં ફક્ત મારી તરફથી સખ
 શીટકાર ઉમેરી હું તમેનેજ તે લાગુ પડતાં જણાડી છું. ખુબ ખાતરી
 થી હું સમજી ચુકી છું કે તમેને આજે એટલું અધુ દુઃખ શાનું લાગ્યું
 છે. ? તમારી શરમભરી નીચ નેમ હવે અજવાલામાં આવી છે કે આ
 થાક મકાનમાં તમે મીત્રભાવે આવજનવ રાખી તમારા મનમાં પાપી
 મકશ્વદ ધરાવો છો પણ યાદ રાખજો કે કદી મારા પ્રાણનો મને
 ભાગ આપવો પડશે તો તે માટે હું પોતાને ખુશી સાથે તૈયાર જોઈશ
 પણ તમારા જેવા આહારથી નેક દેખાતા અને ખાતેનથી ખવીશની
 અશક્તના બદકાર જવાન સાથે તો મારો સુખી જીવ હું ધૂલ મેલ
 વનારી નથીજ. મારા આપીકા મકાનમાં આવજનવ રાખનારા મારા
 આશ આપીકા દોસ્તોને મારા ભાઈ બલકે મારા કાકાઓ સહમજ
 વાની મારી પક્ષીત્ર ફરજ છે અને નહી કે તમારા જેવા પાપીઓ
 માફક હું કંઈ હલકો અને નીચ વીચાર રાખું ? તે ગરીબ તે ગુણી
 અને તે જ્ઞાની જવાનને હું અલગતા જીગરથી ચાહું છું અને જાવેદાન
 ચાહીશ તે નોંધી રાખજો.”

“જીગરથી ચાહું છું અને ચાહીશ” એ બોલ સાંભલતાંજ વીકાળ
 નરમ થઈ ગયો, અને તદન શીકકા પડી જઈ નાજાંના દોરાથી
 દહરી તે ગફલઈ અને ગભરાઈ ગયો. તેની આટલી અધી દોલત,
 દોરદમાં, દેખાવ અને વગ છતાં તેના જેવાના હાથમાંથી આ
 સદગુણી ખરેજ લાયક નાર લેનેથી ઉતરતી પદવીના જવાનને
 હાથ જાય એજ એકલા ખ્યાલે વીકાળના ગુસ્સા ઉપર સરસાઈ
 એકવી લેને હવે એકદમ સાંત કરી નાખ્યો નાજાંના છેલ્લા જવાબથી
 તે હવે પરીતાપમાં પડ્યો અને પોતે કાઘેલી બેઅદબ હુલડાઈ માટે
 એજરખવાઈથી માફ માંગવા ગયો.

લેને આ પ્રમાણે કાલાવાલા કરતો જોઈ નાજાં તોરમાંજ બેઠી
 અને તેને તુરત ત્યાંથી ઉઠવાની અને મકાન છોડી જવાની એકદમ
 તાકાદ કાઢી. આથી તો તે હવે વધુ આજીજી કરત્રા લાગ્યો. તેણે
 નાજાંના વગર કેહેવેજ માંગી લીધું કે તે એ વાત નાનાભાઈ શેઠને
 કેહેનાર નથી, પણ તેના બદલામાં તેને હવે ઘણીજ નમનતાઈથી

* પરીતાપ પસતાવો.

તેણીના હાથની માંગણી કીધી અને એટલા સુધી જણાવ્યું કે તેણી જો પોતાનો હાથ નહીં આપશે તો પછી આખર બહુજ પસતાસે”

પ્રીય વાંચક—આ વીકાજી શેઠનો નાજાને અચ્છો અનુભવ હતો. તે ગમે તેવો બાહેરથી મોભાદાર દેખાતો પણ ખાતેનથી તો લુચ્છો અને કુંછદી હતો. તેણીને વીકાજી ઉપર આ સર્વ પેહેલાંજ તીરસ્કાર હતો, કારણકે એક દીને નાનાભાઈના કેહેવાથી તેવણના આશીસ ગયા પછી તેણીએ પોતાની દાસી પાસે એક રૂપેરી થાળીમાં નાખીચી કેરી ભેટ મોકલી જવાથી આયા ગુસ્સામાં આવી તેણીને કેહેવા લાગી કે “બાઈ! હવે હું વીકાજીને ત્યાં કદી જનાર નથી કારણકે તેણે મારી નાલાયક મશકરી કીધીછે.” આ ખટપટ પછી, આયાને વીકાજીના ઘરમાં રહેતી એક મરાઠા ઓરતની ખબર પડી જેથી તે પોતાની બાઈને મળ્યુત તાકીદ આપતી હતી કે વીકાજીથી જેમઅને એમ દુર રહેવું. આ ઉપરથી નાજાં તેને ઘટતો આવકાર આપતી હતી ખરી પણ તેની સાથે જરા પણ છુટથી વાત કરવાથી તે દુર રહેતી. વીકાજીએ સાવકને માટે સંભલાવેલા સખુનો નાજાંએ એનેજ પાછા લાગુ પાડ્યા તે એજ હેતુથી કે તેણીની સારી રવેસે ખાતરી હતીકે વીકાજી પોતે આટલો બધો ખુરો છતાં શાવકની અદેખાઈ કરીને તેને મારી નજરમાં હલકો પાડવાના પ્રયત્ન કરે છે.

વીકાજીની માંગણી નાજાંએ ધીકાર સાથે ના પાડી, તેને બસ હવે તેણીથી દુરજ રહેવું એવી તાકીદ કરી નાજાં તેને ત્યાં પડતો નાખી બીજા ઓરડામાં જવાને ગુસ્સામાંજ ગિડી; જે જોતાંજ ક્રોધેત થયલોવીકાજી પણ ત્યાંથી મુછપર તાવ દેતો ધસારા બંધ માલી મેયો.

પ્રકરણ આઠમું.

નાનાંનું માંગુ.

દુન્યાની દોલત કુલ મને મલે,
અને થાઈ એકલો માલીક અચુક;
તોપણ હું છોડું નહીં કદી તને,
મારી પ્યારામાં પ્યારી માશુક.

વીકાજીના ગયા પછી થોડીજવારમાં નાનાભાઈ આશીસથી આવ્યા. નાજાંને વિચારમાં ગરક જોઈ તેવણે પુછ્યું, “કાંય નાંજાં આજે દક્ષગીર કેમ છે?” “નહીં બાવાજી, જરા તખીઅત ઠીક નથીજ.” નાંજાંએ હુંકમાંજ પત.વ્યું.

વિકાળ ધર ગયા પછી સાંત સ્વભાવે ભારે પસ્તાવામાં પડ્યો કે નાહક નાનાં સાથે છોડતી સોધી તેણીની ખફગીમાં ખેંચાયો, કારણકે તે જાણતો હતો કે તેણી શાવકને ચાહતી હતી તોપણ; નાનાભાઈને સમજાવી પોતાનું કામ કાઢી લેત તો તેમ બની શકત પણ હવે ખટપટ થયા પછી તેમ બનવું તેને લગાર કદાચ ધાસ્યું. આવી વમાસનની વેળા તેને એકજખ્યાલ સુઝ્યો અને તે નાનાભાઈ ઉપર એક કાગળલખી તેમાં નાનાના હાથની ખુદી માંગણી કરવાનો હતો. જંગલમાંથી જીવ મોકળો થાય અને જે તે નિકાલ આવે હેતુ અને હાવભાવથી વિકાળએ નીચલો પત્ર લખી ટપાલમાંનાંખ્યો:--

ખંખાલા હીલ મુંખઈ તા. ૨૯-૪-૮૦

સદા મમતાળુ લાયકીવાલા મુરખીજી

શેઠ નાનાભાઈ નશરવાંનજી નાણાવરી

“વરચુઅસ વિલા” મલખાર હીલ

માનવંત મુરખીજી મારા,

ઉમેદ છે આ પત્ર આપણે સારી સુખાકારીમાં હાથ લાગશે, અને તસદી પ્રત્યે ક્ષમા કરશે.

નેકે આ પત્રથી આપ અચરત તો થશે ખરા, પણ તે મધેની એખારતથી વાકેફ થશે. સારે વગર ધીલે કળુલ કરશે કે તે બાબદ મોઢે મોઢું કેહેવાને એક નફ્ટ આદમી પણ લજવાય વિના રહે નહીં, તો એક આબરદાર આસામી સરમાય તેમાં શી નવાઈ?

મારા છુટાપણા માટે અંતઃકરણથી દરગુજરે ચાહતાં જે ગંભીર ખીના હું જણાવવા ચાહું છું તે એ છે કે આપણી વાહલી ખેટી નાનાને હું અંતઃકરણથી ચાહું છું માટે તેણીનો હાથ મારા હાથમાં આપી સંસાર સુખની ખરી ભાગ્યલુ બમાવવાને આપ મેહેરબાન થશો ?

આશા છે મારી ઉછલતી ઉમેદના ઉધરતા ઝાડને આપણી માયા મમતાનાં પાણીથી ફલદાર બનાવી આભારમાં લેશો.

આપણાં જવાબની અભિધાયાથી સહ જેઈ અતમ કરે છે પ્રણામ સાથે,

આશાકિત આપનો

વીકાળ બમનજી.

વડીલ—હાઈકોર્ટ.

નાનાભાઈ સહવારે ચાહ નારતો કર્યા પછી રાખેતા મુજબ મુખર્ષિ ટાઈમ્સ વાંચતા હતા તેટલાં સીપાર્કએ એક પત્ર (ઉપર લખેલું) આપ્યું જે ઉમેડી તેવણે અચરતી સાથે વાંચવા માંડ્યું. નાનાભાઈનો વીકાજ ઉપર સારો ચાહ હતો અને તેથી નાનાને બોલાવી ભારે હરખ સાથે તે કાગળ તેણીના હાથમાં આપ્યું. નાનાએ ધુજતાં દીલે તે અરધું વાંચી ફરજ્યાત કંટાળા ભરી મેહેનતથી તે કાગળ પુરું કીધું.

આશીસ જવાની અગાઉ નાનાભાઈ શેઠ એક કુશાદે પુરશી ઉપર ખીરાળ્યા, અને નાનાને બોલાવી પોતાની સામે લાલ મખ-ખતની એક સુંદર પુરશીપર બેઠક આપી. કારજની વાત સાંજ તેણીને તુરત બોલાવવામાં આવી છે, એમ નાનાં એક લેહેજામાં ચેતીગઈ. નાનાએ બેઠક લીધા પછી નાનાભાઈએ થોડા દીવશ ઉપર કાપેલા હુકમ મુજબ ત્રણ જવાન્યામાંથી કોણ ઉપર તેણીની પ્રસંસા ઉતરી છે તે જાણવા ચાહવાને તેવણે નાનાને પુછ્યું “કેમ દોકરી નાના, મે તે દહાડે તુંને ખુલાસો પુછ્યો તેનું કેમ ?”

“આવાજ હું શું બોલું” નાનાં સરમજાપણે એટલુંજ બોલી ચુપરહી.

“હુંતો આસા રાખતો હતો” તેણીના દુકા જવાખથી તેવણે આગલ ચલાવ્યું “કે તેં ત્રણમાંથી એક નામ પસંદ કર્યુંજ હશે. જે દોકરા એવા પૈસાદાર જમાઈ ખીજ મલનાર નથી. તુંને તારી જાદગી સુધી સુખ દેખાડે એવા તેઓ છે. માર મત માંગતી હોય તો હું વીકાજ માટે બલામણ કરું. કારણ તે પૈસાવાળો અને હોદ્દા વાળો છે” એટલું બોલી તેણી શુ જવાખ આપે છે તે સાંભલવાની શહ જોતાં નાનાભાઈ ચુપ બેઠા.

વાંચનાર તે નિરદોષ નારનો અંદરનો બેઠ જાણે છે એટલે તેણીના વગર બોલવે નીચી નજરે ચુપ બેસી રહેવાનું કારણ તેઓ સહેલમાં સહમજશે.

લગભગ બે મીનીટ સુધી નાનાભાઈએ તેણી તરફ નીચાં માથું અને પછી કંઈ વિચાર આવ્યો હોય તેમ જીડી દીવાનખાનામાં બેઠ થી તેમ ફરવા લાગ્યાં—એવા હેતુથી અને એવું બતાવ્યા કે જાણે તે નાનુક નારમે હજીપણ વિચાર કરી લેવાની તેણે બોલા બોલાઈ કરી આપતા હોય. પણ નાનાં તો ખીચારી માએથી જાયુ જેઈ શકી નહી. તેણીને ખાતરી હતીકે સવક સાથેના તેણીને બંધઈ

ચુકેલો ખાર તેવણની જાણમાં આવતાંજ તેવણના ગુસ્સાની લગામ હવાપર ઊડવાની. પોતાના બચાવ તરીકે કીયું હથીયાર હવે આગલ ધરવું તે તેણીને સુઝ્યું નહીં. તેણી એક બનાવટી પુતલાપેરે મુગી બેસી રહી અને પોતાની ઊપર આવી પડેલી તે બારીક સંકડામણ-માંથી છુટવા સાઈ તે પરવરદેગાર પાસે મનમાં દુવા ચાહવા લાગી.

દસ મીનીટ સુધી ફરી રેહેવાબાદ નાનાબાઈ પાછા પોતાની ખુરસી ઉપર બેસતાં નાનાંને પુછ્યું “કેમ દીકરી શું ધાર્યું ? જેતે એક જવાબ જણાવ કે તે મુજબ આગલ ગોઠવણ કરવાને બની આવે ” પણ નાનાંજવાબ તે શું આપે ? આખરે મહા મુશકેલીથી ખીહીતી ધુન્નતી બોલીકે “અફસોસ, ! બાવા, મેં જવાબ જેવી જગા જાલવીજ નથી.

“એટલે—એટલે” તેણીનું બોલવું સહમજ નહીં પડવાથી તેવણ પુછવા લાગ્યા. “તાઈ બોલવું હું સહમજતો નથી. દીકરા તું ખીહી ના. ખુલાસેવાર બસ જણાવ.”

“બાવા—મને માફ કરો” નાનાં એકદમ જ્વેશભેર ઉઠી તેવણના પગપર પડી હાથ જોડી માફ માંગી, ડચકા ખાતી બોલી “મેં તમારો, બારે ગુનાહ કયોછે. ”

“એવો તે શું ગુનાહછે” ! તેવણે અચરતીથી પુછ્યું.

“મેહુરખાન પીતા” દધાઈ ગયેલી નાનાં આંખમાંથી મોતી સમાન આંજુંઓ ખેરવતી બોલી “મેં લાઈલાજે તમારી મરજી ને રજા પુછ્યા વગર ખીજે ઠેકાણે એક લાયક જવાબને મારા હાથનું વચન આપ્યુંછે, અને હવે અફસોસ હું કસુ કરી સકતી નથી”

“હું ! એ તું શું બઢેચ” નાનાંના આ બોલો બંધ થતાજ તેવણ તપી ગયા. ‘એકદમ બોલ, હું તો ધારૂંચ કે તારું મગજ ચસી ગયુંછે’,

“બાવાજી” નાનાં દચકા ખાતી બોલી “સાપુરજી સકલાત-વાલાના શાંચક અરે ! જેણે મને બચકાર અફસમાતથી બચાવીછે તેનામાં પુર લાયકી અને સદગુણ જોવાથી મેં પુખ્ત વિચારથી તેને મારો હાથ આપ્યો છે, તેથી પમે લાગીને માંગી લેઉં છું કે મારા બચિષના બહા સુખની આડે આપ હવે નહીજ આવશો.

“મુગી મર. બુમખ દુકતી” તેણીની આખી ઉમરમાં કાઠ દીન તેણીને અપશબ્દ બોલ્યા ન હતા તેજ પીતા આજે આવો.

ખરે ખુદાસો સાંભળતાંજ હદબાહર ચીરડાઈ ઉઠી બોલ્યા. “મુંઠ તું મારે પેટે પેદાની પડતી! આએ તેં શું કામ, કીધું! એક ખરા મુરખ જેવા છોકરાપર તું શું બોધને મોહીત થઈ મુઠ! અરે! મારી આખરને એવા હલકા જેવા સાથે પ્રીત બાંધીને તેં હીનપરતી લગાડીછે. અકેક કરતા ત્રણ ત્રણ લાયક જવાનોમાંથી એકનો હાથ ધરવાનો છોડી દેઈ એક હલકી પદ્મીના લુખખા પોરીયા સાથ તું કોણની રળથી બંધાઈ ચુકી! નહી. નહી. હું તારું કંઈપણ કેહેવું કે કાલાવાલા હરગીજ સાંભળનાર નથી. સાંભળ! આખેર તુંને એ ત્રણમાંથીજ એકને પ્રસંદ કરવોપડશે, શું એવા પૈસાવગરના ઉછાછલા અને સીખવા જતા પોરીયાને હું મારો જમાઈ કરું? કદી બનેજ નહી. બનવા દેવાયજ નહીં.”

“આતણ” નાનાં આસતેથી પણ બહુજ કરગરીનેબોલી “એક લાયક જવાનને તમે કાંય નાલાયક સખ્દોના તીરેથી નાહક વિધોછો! તમે તેને પુરો પીછાણતા નથી, અને પુરો નહીં પીછાણતા હોવાથીજ તમે પરવાનગી આપવામાં પછત અને આટલા કરોધમાનછો. બાવા હું તો કોણથી બંધાઈ ચુકીછું, એટલે આ પ્રાણ જશે તોપણ વીકાળ જેવા એક સફેદ ઠગનો હાથ ધરી મારી મરજના મારા સાથી શાવક તરફ બેવચની તો બનીશ નહીજ.”

નાનાનું આ બોલવું સાંભળતાંજ નાનાભાઈનો યુસ્સો તેવણથી તપાસી સકાયો નહીં. તેવણ હવે એકદમ વધુ ઉસકેરાયા. અને જે દયા ઉપજવા જેવી હાસતે, રડતી ચશમે અને ધુજતા દીલે નાનાં તેવણના પગ આગલ ગ્રહણ મંડીએ પડી-રડતી હતી તેણીને પોતાના હાથનો આંચકો મારી હકેતી કાઢી, બ્યાથી તે કમનસીબ કુવારીકા હૃદીને પોતાની ખુરશીપર દબા આવી બેઠી.

“શું બોલી” નાનાભાઈ તેણીને હાથનો આંચકો મારી ઉઠતા ઉઠતાં બખાયા. “અરે કમઅકલ દુકતી! મેં તુંને દરેક રીતની કલવણી આપી, લાડ લેમજ ધટતી છુટથી ઉધારી લારેજ તેં આજે આવો ઠગવ કીધો કેની? ચાલ નીકલ. આએજ ઘડી તારું કાળુ કર. તુંને મારા મકાનમાં રહેવું સજવાર નથી તેમજ મારે તારા જેવી નાફરમાન અને નીમખહસમ દુકતીને રાખવી પણ લાજમ મથી. તું જીવી તે કરતાં બાલવયેજ મુંઠ હતે તો બેહેતર. હજુરખી તું જો તારું માંડો વીચાર ફેરવશે તો બલે બહુ જાણજે અને નહીતો

તું જેવી છકેલ છોકરીને કપડાપરજ મારા બંગલામાંથી કાઢી મુકી હમેશની મારા આસરાથી અલગી રાખશ! તારે જોઈએ ત્યાં જજે. મારે મનશે પછી તું જીવતી અને મુવેલી સહી સરખુંજ છે” આ તેવણું નાહતું પણ તીખ્ખા રાખ્દોતું સંભાવણું તેવણું બેહદ ગુસ્સા માં કંઈ અને તુરત પાધડી પેહુડી ડગલાના બતન દેતાં દેતા ગાડીમાં બેસી આશીસમાં ગયા.

પ્રકરણ નવમું.

નિર્દોષનો વાલી ખુદા!

નિર્દોષનો વાલી છે પરવરદીગાર,
દીન અને દુનિયાનો પેદા કરનાર.
ઉતર્યો હોય જેનીપર ફાકટનો કહેર,
સદા ઊતરેછ તેનીપર ખુદાની મેહર.
તેજ એકસો પીતા છે દુઃખમાં રશીક,—
ને છે કંઈકાર્થ નેજાનકવા સુખમાં સરીક.

નિર્દોષ ખીચારી નાનાં. મરેજ કમનસીબ!! મરેજ દુઃખી!!
મોતના પીચાના સીધા પછી તેણીએ ગંબીર ધોર કયો,
અને આવા સંકટના વખતમાં પણ વફાદાર રહેવાને અને એવાં
એક લુચ્છા જવાનને તહીંજ પશંદ કરવાને તેણીએ મક્કમ ઠરાવ કયો,
આ ઠરાવ વખતનો તેણીનો ક્યા બિખવવા નારો દુઃખી દેખાવા
તેણીનો ગભરાત, અને તેણીની આત્મ આથી અનર્થ ગયેલી સરા-
મોના બારીક ચીતારને એક નાકેશ કલમ તહીં પણ એક કાબેલ
ચીતારની પીછીજ પુરતો ઈનસાફ આપી શકે. આવા વખતમ
હવે તેણી પોતાના સધળા સુખ, મોજ અને જહોજલાલીને છેલ્લી
સલામ કરવાને તૈયાર થવા બિડી!

વાંચનાર જુલી ગયા ન હશે કે નાનાબાઈ આશીસ જતી
વખતે કહી ગયા હતા કે જે તેણી પોતાનો ઠરાવ તહીંજ ફેરવસે
તો તેણીને બંગલા બાહર કપડાપરજ કાઢી મુકવામાં આવશે.
ખચ્ચીત, નાનાબાઈમાં જે કંઈખી અદગુણ હોય તો તેવણીનો પાણ,
કડક, અને જીદી સ્વભાવ તેની અગટ સાહદત પુરતો. જે બોલ
તેવણીના મોઢામાંથી નીકળે તે તેવણું બળવવાનાંજ,—એવા એકજ.
ઠરાવ અને એકજ બોલના માણસ આ નાનાબાઈ હતા.

નાનાંએ મકાન છોડી જવા આગમ્ય પોતાના સધળા બિખરા

અને ભરાઈ આવેલી છાતીને હાથમાં એક કલમ લેઈ માત્ર નીચલા એકજ કાગલમાં તે સર્વ ખાલી કરી, તે ક્યોધડીયાના કાગલને પોતાના પીતાની ટેબલ ઉપર મંબીર એહેરે પડતું મેલ્યું.

“વરચુઅસ વીલા” મલખાર હીલ તા. ૩૦-૪-૮૦
સદા સરતાળ મુરખીજી.

નાનાભાઈ નસરવાનજી નાણાવટી

કોથી પીતા માહરા,

ખુદાનેજ ખબર છે કે કેટલાં ભારી દુઃખથી અને કેવી રડતી અશમેાએ હું આ દાહક પત્ર લખું છું. આજના દીવસને હું મારી જીંદગીમાં ખરેજ કમખખ વખત ગણું છું, અને ઈચ્છું છું કે મારાજેવી એક ખરેજ નિરઅપરાધિ નારને તે કરીમે કારસાજ નાહક વિપત્તી વેઠવાને હવે વધુ જીવાડે નહીં. લાયક લાડ, ધાનખી બહાલ, મર્યાદાભરી મોજ અને જાનતી છુટ સાથે વીસ વર્ષ આપના આસરા અને આભારમંદ શીરજીત હેઠલ ગુજરી આજે આપથી નહીં ધારેલી રીતે છુટા પડતાં માંડે જીગર ફાટ ફાટ થાય છે. મને જાંચા પ્રકારની કેલવણી આપી મને સદ-ગુણના ઝરા જેવી નીરમજ નાર બનાવી, આ નિરદય બાવાજી ! આજે આપ તેજ ઝરાને ગટર જેવો મદલો સમજી બેદરકાર અને તિરસકારથી વેઠતો છુકો તો સાને માટે તે દાદગર એવી દલીલતા અને સીતમ દેખાડવા કરતાં પોતાની દરગાહમાં મને તેડતો નથી !

જે સખસ માટે આપ બલામણુ કરોછો તેને ખરની હું નથી અને મારે લાયક તે નથી. સાધુના સાહ્યામાં ફરતાં એવાં પ્રપચી પાપીને હું જીમરથી ધિક્કારજી, એટલુંજ નહી પણ એક નાહન અને અકારી દીકરીને જે બોલ બોલવા દેવોતો હું હીમ તથી કહીશ કે આપની બલામણુ એક રીતે મને વાનખી લાગતી નથી. આપના ખાસ મીત્ર તરીકે આપજી મકાને આવતા વિક્રીજીને મારા એક ભાઈ તરીકે આજસુધી પીછાંણી હું તેની સાથે વાંતચીત નો વેહેવાર રાખતી હતી અને નહીં કે (આપ તેના પૈસા અને બાહારના દેખાવપર લોભાવો છો તેમ) હું તેના પૈસા ધંધા કે બાહારના ભખકા માટે તેને ભવિષનો સાથી બનાવવાનો ભોમ રાખતી ? ભવિષના સાથી પશંદ કરવા જેવું માહ ખીકટ કામ એક કુબારી જીંદગીમાં ખીજી જવલેજ હશે, અને તેમાં પૈસા અને ધંધાખરજ જેઓ પોતાના વિચારની હદ આણતા હોયતો તેના જેવા અક્કલ-હીણ આદમીઓની હાલત અકસોસ કરવા જેવી છે.

ઈશ્વરે આપેલી અક્કલનો હું એવો હિન ઉપયોગ કરું તે કરતાં મારી ઉપર આજે તેવી આકતનો વરસાદ વરસેતો તે ખમવનો ને ધણી ખુશી સાથે પોતાને તઈયાર કરજી અને કરીશ. બાણીજેઈ હું

વિકાશ જેવા એક માણસ સાથે ભવ બાલવો તે કરતાં આપની ખફમીનો ભોગ થઈ પડવા અથવા સીતી સાંધીને ગરીબાઈમાં પણ સાંતી સાથે દાહડા કાઢવામાં હું વધારે સંતોષ માનું છું. વિકાશના પૈસા છે, તેનો ધંધો છે, અને તે દોરદમામવાલો છે તે આપે જોયું તે ખરું, પણ બહાલાઓ વગરના એ વીખરાયલાના જાતી ગુણોથી આપ હદ બાહેર અંધાલામાં છે; જે અંધાલાના અંધાપામાં આજે આપની સદાની પ્યારી એકપુરી પુત્રીને એવા એક પાપીને પલ્લે પાડવાનો જે પકકો દરાવ કરો છો તે ઉપર હું આસુઓ વરસાવી અફસોસ કરું છું. બાવા ! મારી કમતાકાદ કલમનું કૌવત તો શું પણ એ ખ્યાલથી મારી પોતાની શક્તિ સુદુણ મારી ગઈ છે, અને તેથી બેહદ ભરાઈ આવતી છતીએ હું આ પત્ર ખતમ કરતાં ફક્ત એટલું જ અરે ! એટલું જ અંતઃકરણથી ઈચ્છું છું કે જેવા આપ તન, મન, અને ધનથી સુખી છો તેવાજ જુગ જુગ જીવજો. આપની માનીતી નાનાં જે જીવતી હશે તો કોઈખી દીવસ મલ્લશેજ મલ્લશે પણ સત માનજો બાવા ! કે એક મીઠ કે જેના બદગુણોની આપને જરાખી માહીતી નથી, તેની મારે માટેની માંગણીથી તેના પૈસા અને ધંધાપર લોભઈને આપે મારી સખત નામરજીથી ખફા થઈને આપના એક માસુમ લાડલા ખચ્યાં ને ધિક્કાર સાથે આસરાથી અળગુ કર્યા તઈયર થયાછો, તેમાં હું પોતાને માત્ર એટલા માટેજ ભાગ્યશાળી સહજુ છું કે એક જુગ ભરથાર સાથે ભવનો ભોગ આપવાથી હું આપના ક્રોધ અને ખફમીનો ભલો ભોગ થઈ બચી ગઈ નહું.

છેવટે આટલું નોંધી રાખજો કે હું બેવફા અને બદગુણી બની મારી કેલવણીને કત્તંક, સદગુણને સડો, અને ખાનદાનને ખરાબ લામવા દષ્ટ નહીં. આપે આપેલી ઉત્તમ કેલવણીનો હું આવી નિરાધાર હાલતમાં ઉત્તમ તોલ કરી શકું છું કે જે મારા જેવી એક અતુલી અજાણને સંકટમાં સંતોષ, દુઃખમાં દીલાસો, અને લાઝારીમાં એક અખુટ ખજાના માફક કામ લાગશે; અને જેનો કંઈ પણ કમાઈ એરકેપયોગ ન કરતાં, તથા તેને જરાપણ એખીયલ દાવ ન લગાડતા હું બહુજ સંભાળથી, આગ્રહથી, અને લાયકીથી લાભ લઈશ; તેમજ લાયક જગે વસીને હું ઈજત સાથે મારા દીન ગુજરીશ. બસ હવે જેઆદે લખતાં ફેર આવે છે, માટેબાવા ! રે બારા બાવા !! આસુના ટીપાઓથી ભીજાયલુ દુઃખભર્યું કાગળ મારે સંતાપ અને સીતમ ખમી મારી ચાહી ખતમ કરે છે.

દુઃખી દીકરી.
નાનાં.

આ પત્ર માહા મુશકેલીએ લખી રહ્યા બાદ તેણીના સરવ સ-
રસ સુખને સદાની સલામ કરવાનો વખત થયો નજદીક હાવાથી
તેણીના દુઃખનો ખ્યાલ પ્રીય વાંચકને હું સોંપું છું. તેણીની માનીતી
ચીજોને છેલ્લી જોઈ આ કમનસીબ નારના દીવો ભરઈ આવતો અને
મુગી માહેતમના મુગા મારથી તેણી દુઃખી થતી હતી.

બપોરનું ખાણું તેણીએ આજે ઓરડામાં લીધું.

રોજ તો તેણી મધમધતા મિથાનની મેજ ઉપર ખીરાજમાન
થતી હતી, પણ આજે તો બાપીકી બાહાદશાહીને છેલ્લી સલામ કર-
વાનો દીવસ હતો એટલે તે ખાણુને તેણીએ પોતાનાં નિર્દોષ રૂખસાર
ઉપરથી આંખોને માર્ગે આપતા અતિ થોડો ઈનસાફ આપ્યો.

નાનાં જેવી ખાઈ રહી કે કપડાની ગાંસડી બાંધી અને તેણીની
એકડી કીધેલી અસકયામતના (૩૪૪૫) પોતાની નાહની દોહલીમાં મુક-
યાં. પોતાની જાણસોમાં સૂનાની બાંગડી અને સાંકડી, એક સાધારણ
એરીંગ, અને વીટી કે જે તેણીનો ધરમાં ચાલુ પેહેરવાસ હતો તે તેણીએ
પુખ્ત વિચાર કરી- ડાહ્યાપણ વાપડી પોતાનાં અંગપરજ રહેવા દીધો.

સઘલી રીતે હવે પોતાને તઈયાર જોયાં પછી પોતાની મરહુમ
માયાવંતી માતાની એક મોટા કદની મોભાદાર તસવીર જોઈ તેણીની
છાતી ભરાઈ આવી. અને પોતાના પીતાના અસાધારણ પાછ સ્વભા-
વ ઉપર સંતાપ સાથે આવી અચાનક આફત ઉપર અફસોસ કરતી
તેણી મખમલના દોચપર માથું નાંખી રડવા લાગી.

સહવારથી રડ રડ કર્યાથી તેણીને હવે માથું દુઃખતું માલમ
પડ્યું અને આંગ ગરમ થઈ આવ્યું. તેણી વધુ હેરાન થવાની ધારતીથી
મોંઢ હાથ ધોઈ ગંભીર વિચારમાં સર્વ સુખો ને છેલ્લી સલામ કરી
એકદમ ધડકતી છાતીએ બંગલાની બાહાર પડી.

કેવો દુઃખી દેખાવા કેવી કમનસીબ કુવારીકા !

પોતાના પાછ પીતાની ઈતરાજમાં આવી પડેલી એ હીર બા-
ગ્ય છોકરી પોતાના સુખને સલામ કરી હવે ક્યાં જાય છે તેનો કશો
પણ વિચાર કર્યાવિના નીચી નજરે અને દલગીર દેખાવે ચાલવા લાગી.
એક ચાહેલા અને ખરા લાયક ઉમેદવાર સાથેજ સદા જોડાવાની હજ
તથી પોતાના મરખીની ખોટી ખફગીમાં આવેલી એ નિર્દોષનાર કે
જેણીએ પોતાની આખી ઉમર બાહાદશાહી સુખોમાં ગુજરેલી તેણીને
પોતા પર પડેલા આ ગમખાર ગજબથી ભારે વસમું લાગ્યું એટલુંજ
નહી પણ પોતાની હાંસી થવાથી તેણીના ખીજાં બહાણાંએ ને મોઢું
દેખાડતું ભારી પડશે તેના ખ્યાલમાં તેણી ચાલતી હતી તેટલાં બાટલી
ખોઈના બંગલા આગળ એક ભાડતી વિક્ટોરીયા ગાડીવેળાએ તેણીને
પોતાની ગાડી માટે પુછ્યાથી તેમાં બેસ્યાબાદ તેણીએ બોરી બંદરના
સ્ટેસન તરફ લઈજવા કહ્યું.

નાનાં એટલી તો વિચારમાં ગરક હતી કે જેવી તેણીની ગાડી સ્ટેસન નજદીક ગઈ અને જ્યાં સુધી એક તુરતનીજ ઉપડનારી દેન માટે ઘંટના ઘોઘાટનો અવાજ આવ્યો નહીં, ત્યાં સુધી તેણી પુરતી સાવધ થઈ નહીં. તેણી ઘંટનો અવાજ સાંભળતાંજ જાણે સુઢીમાં આવી હોય તે મીસાલે ચમકી આઘુઆઘુ જેવા લાગી અને ગોચા ખુદરતેજ તે અવાજથી તેણીને આહારગામ નીકલી જવાની આગાહી આપી હોય તેમ તેણીનું તે દેન પર ધ્યાન ખેંચાયું.

સ્ટેસનના દરવાજા આગલ ગાડીમાંથી ઉતરી બાહુ ચુકવી આપી આવા સંકટમાં સમડવા અને સગાને ત્યાં ઓસીયાલે અવતારે રહેવા કરતાં તેણીએ સ્ટેસન પર દાખલ થઈ ટીકીટ માટે માંગણી કરી. આ ખીચારી એટલી તો ઝડપ અને ગભરાટમાં હતી કે ગાડી તુરત ઉપડી જવાના ડરથી ટીકીટ માસતરે જ્યાં સુધી તેણી ક્યાં જવાની ટીકીટ માંગે છે તે પુછ્યું નહીં ત્યાં સુધી પોતે ક્યાં જવાની છે તેનાં કશાપણ ખ્યાલ વગર ગાફિલ જેવી ઊભી રહી ! જ્યારે આખરે તેમ પુછવામાં આવ્યું ત્યારે તેણી ભારે ગુચવણમાં પડી કે ક્યાં જવું અને ક્યાંની ટીકીટ લેવી ? પણ તેટલાં ખુદરતી તેણીથી “પુણા” કરીને બોલાર્થ ગયું ! ટીકીટ મલતાંજ તેણી ગાડીમાં બેસી ગઈ, અને તેણીના બેસતાંજ કાન ફાડી નાંખે એવી સીપટીના અચાનક અવાજ સાથે તે દેન સેકડો મુસાફરોને લઈને ઊપડી ગઈ.

જે વર્ગમાં તેણી બેઠી હતી ત્યાં કમનસીબે કોઈપણ ખીજ બાનું ઉતારે હતી નહીં કે જેની સાથની વાતચીતથી આ દુઃખચારીની દલગીરી અને દુઃખ દેડે થાય. આવી નિરાધાર રવેશે તેણી પોતાના ખાર પીતા, માનીતું મકાન, સઘણ સુખ, અને પોતાના સદાના સામ્ય સાથી સાવકને પોતા પાછલ પડતાં નાંખી જતી હોવાથી અને સખત સંકટના આવા ખારીક વખતે પણ થોડા કલાક સાંતીમાં ગુજરવાને એક પણ ઉતાર નહીં જોવાથી તેણી હવે વધારે ગભરાઈ અને બોતા-ના બદબખ્ત માટે બલાપો કરતી સુઈ ગઈ.

~ ~ ~
પ્રકરણ ૧૦ મું.
મુંબઈથી પુંણા.
~ ~ ~

છે ખાર તારી એજમત અજબ ભરપુર,
હોય જો લાખો કોસ વહાલાઓ દુર.
તો પણ તું તન મનને દુઃખી કરી;
કલાને છે રખડી ને આખર ધરી.

નાજાં જે વેલા ગાડીમાં બેસવા સ્ટેસનનાં પ્લાટફોર્મ ઉપર આવી તે વેળા ત્યાં એક આગરદાર દેખાવના પારસી જવાનનું આવવું એક થયું. એ જવાન કોઈજ નહીં પણ નાજાંનો માનીતો સાવક હતો.

તેણે નાજાના જેવીજ એક બાનુને લગાર દુરથી ગાડીમાં જોયાથી અને તેણી કોણ છે અને એટલી ઝડપ, ગભરાત અને ગમગીનીમાં ગીરફતાર થયેલી ક્યાં જાય છે તેની થોડી ઘણી માહિતી મેળવવા તે પોતાની ક્લેન્જમાં જતો જતો દામમાંથી ઉતરી પડી સ્ટેસન ઉપર હાખલ થયો. એકગમ તે આવ્યો અને બીજી ગમ ગાડી ઉપડી; જેથી તેની મનોવાસના તો મનમાંજ રહી ગઈ.

નાજાને તેણે માત્ર પીઠ ઉપરથી પીછાણી હતી, પણ તે ખાતરીપૂર્વક ચોકસ તો હતોજ નહીં કે એ ગાડીમાં જે બાનું ગઈ તેજ તેની ભવિષની ભાવ્યણ હતી. તે બીચારો શુ જાણે કે તેણીને પોતાનેજ ખાતેર આ સઘળી ગભરાત ગડબડ મળી છે ?

સાવકને હાલ આપણે બાનુએ રાખીને પેલી નાજાં-મુગાં સીતમંના જાહેર સંતાપમાં સીકડાઈને ટ્રેનમાં સુતેલી તે સદગુણી સુંદરી તરફ હવે આપણે જોઈએ. થોડાવાર બેસીને અને થોડા વખત સુઈને બેનોલી અને ખંડાડાના મનોરંજક ધાટનો દીલગુશ દેખાવ નીહાલતી તેણી આખરે પુણાના મોટા સ્ટેસન ઉપર ઉતરી. હાં થોડો વખત આસાએસ લઈ એક બાકુતી ગાડીમાં બેસીને તેણી પુણાના જાણીતા નેપીયર હોટલમાં ઉતરી. આગલ એકાદ બેવખત નાજાં પોતાના પીતા સાથે હાં ઉતારો લેઈ ગઈ હતી સખબ તે તેણીને જાણીતું હતું. તેણીએ ઉપરના મજલાપર એક નાહના પણ નાંકેનાં એકાંત આરડામાં ઉતારો લીધો અને વખત રાત્રે આઠ વાગેનો હોવાથી પોતા માટે એક સાદા અને મધ્યમ ખાણાની વરદી મોકલી.

અમારા વાંચનારે તેણીની આ વરદી માટે એમ સમજવાને એક પલ પણ વિચાર નહીં કરવો કે તેણીએ આવી વખતે મનાહને માટે તે મંગાવ્યું હતું. તે દુઃખી અને ગભરાતમાં ધૈરાયલી અબલાને ખાવા તે શું ગમે ? જરાએ નહીં. પણ હોટલમાં ઉતરી વરદી નહીં આપ્યાથી એ વાત ચકચારનું રૂપ પકડે અને તેથી તેણી પોતાની ધારણા મુજબ છુપી રહી શકે તેહો તે માટેજ તેણીને આ પગલું ભરવું પડ્યું.

તેણીને ઝેર જેવા લાગેલા તે સ્વાદિષ્ટ પકવાનોને ભાગો દુરો ઈ-

નસાફ આખા પછી તેણીએ આરામની એક ખુરશી ઉપર અઢેલાઈ બિંધમાં તેનીનું શું થશે તેના બયાનક વિચારમાં ગરક થતાં તેણીપર આવી પડેલી આતી વિપત્તીના વખતમાં પોતે લાયક ઈજતથી જાંદગી ગુજારે તે માટે દાદગર પાસે દુવા ચાલી.

રાત્રે જોઈ પણ તેણીની દરામણી દુષ્મન થઈ લાગી ! જસ અઢેસા, હેજત અને હાય અફસોસે આરામની જોઈને પણ હવે હાકે-તી કાઢી.

“એકદમ આવી છું, પણ આગલ મારું શું થશે ?” “મારું ગુજારાન કયાં સુધી અને કેમ કરશે ?” “મારા માનીતા શાવક વગર હું કેમ જીવશું ?” વિગેરે વિચારોથી તેણી બેબાખરી બની ગઈ. જોધાવા પ્રત્યે અનેક ફાંફાં માર્યા પણ તેમાં આ ખીચારી ફાવી નહીં.

ગાયણની તેણી પુંજરી હતી. તેની એજમતી અસરનો તેણી, ને અચ્છો અનુભવ હતો. આખા દહાડાની રંજ, થાક, અને જંજલથી જ્યારે ખીજઓ નિંદની ગુંગમાં ભરલુંગ પડે ત્યારે દસ, અગીયાર અને બાર ગણ્યા છતાં આ છોકરી ઉજ્જગરાથી બેકરાર થવા લાગી, અને તે કંટાલાભર્યા વખતથી નિરાસ બની થોડો વખત પણ આરામ હાંસેલ કરવાના હેતુથી તે કીરતારની એક ટુક પણ અતી ગંભીર અવાજે નીચલી જાંદગી કરવાને તેણી તૈયાર થઈ :—

રાહ-જુહો છે જરવન આ સંસાર’ રાગ ભેરવી

નિહોષ છું તાર હું નાચાર;

આધાર તારો, આપજો બંદીને, હરદમ તું દાદાર—
અરજ મારી સુણુ ઓ કીરતાર—આધાર.

એત્રમ અબ્યાસ, સીખે ઊમર ભર, તોએ ન પુરો થાય. *

ઉપકાર તેમ, શીટ ન તુંજનાં, દીન દીન વધ્યાં જાય-

શું ગાઉં તારી જુખી અપાર-આધાર.—

વક્ષ સદા છે, સાથી મારો, પતિવ્રતા મારો પ્રાણ.

એ સદગુણો સાચવવામાં, ખુશીથી આપીશ જાન;

ન થઈશ હું, તેમાં ગુનેહગાર-આધાર.

કાયા માયા, ધન સૌ ખોટા, દોસ્ત સૌ નામનાં,

ફરે પુંજ; જે પૈસાની, ન ગણે ગરીબ કામનાં—

છે મુજને તેઓ ઉપર ધિક્કાર-આધાર.

એજ ખુદા તું, બીજો છે ભરથાર, માન તું કેરદેગાર;
વકાઈ સદગુણ, સાન-સાન, એજ સ્ત્રીતા સજ્જાર.—
થજો એ પર મારો તું નેગેદદાર—આધાર.

અંદગી બાદ તેણી લેટવા જાય છે એટલાં વળી તેણીને એક નવી આશને, અંચીતા ખ્યાલે એક દેહેસતનાંક અને સંતાપજનાક વિચારે કે જે આપીકુમકાન છોડ્યા પછી આએજ પેહેલી વારે આ-વ્યો તેને તેણીને હેજનાવી મેત્રી. એનું પરિણામ એ આવ્યું કે તેણી એથી વધુ ગમગીન થઈ, વધુ લહડી પડી, અને વધુ વિચારવંત સાથે શીકરમંદ થઈ; એટલુંજ નહીં પણ તે દુઃખદાયક વિચારે ણીની છા-તીમાં જે જે પ્રેમનાં ગુસ્સાઓ વેહેતાં હતાં તેને ઉસકેથી તેણીનું મગજ ચકલમ થવા લાગ્યું અને થોડી વારેમાં એકતો આખો દીવશ રડવાથી અને બીજુંતો આ વિચારથી તેણીનું માથું દુઃખવા સાથે આંગ ટપી આવ્યું.

લગભગ અરધે કલાકે તેણીને લગાર આરામ થયો. સાવકની સલાહ અને મુક્તાકાત વગર એકાએક અતરે આવવાથી તે કેવો દુઃખી થશે તે ખ્યાલથી તેણીને ભારે સંતાપ થતો હતો.

પોતે ઉછાછલા થઈ તેને મલ્યા વગર પરદેસ ખાતે આવી પડી તેથી તેણી બહુ પસતાવા લાગી. આ બન્ને બહાલાઓને એકમેકની આવી અજ્ઞયજ્ઞ હાલતથી વાકેફ થવાને હવે પત્ર બેહવાર સિવાય એક પણ બીજો માર્ગ સાદો સલામત અને સેહેલ ન હતો. નાજાં સેહેલમાં સમજી કે તેણીના એકાએક ગુમ થવાથી તેણીનો બહાલો ખેરખાહ સાવક સડ કરતાં વધારે દુઃખી થયો હશે, જેથી પેહેલી ટકે તેણીએ તેના ઉપર દીલાસા પત્ર લખવાનો ઠરાવ કીધો, અને એક ગાડી સહ-વારે પાંચ વાગે મુંબઈ માટે મુજી છોડતી હોવાથી તેણીએ રાતોરાત એક કાગળ નીચે મુજબ સાવક ઉપર લખી ટપાલમાં ન ખાવ્યો.

રાત કલાક ૧૨—પુણા તા. ૩૦-૪-૮૦

મારા જીગર કરતાં બહાલા સાથી સાવક,

આ પત્ર તમારે હાથ લાગતાંજ તમો કેટલા ખુશી અને ગમ-ગીન થશો તેનો ખ્યાલ મનેજ આવશે. પેહેલા હાથપર ખુશી એટલાં માટેકે વકાઈના વિચારથી બહાલાંઓથી વિમુટ્ટી પડેલી નાજાંની હસ્તી હમણા ક્યાંછે તે તમેજ ફક્ત જાણી શકશો; જ્યારે બીજા હાથપર

દેશભીરી એટલાંજ માટે કે એક બેરહેમ પીતાએ ગુજરાલા ગંજખનાકે
 એરઈનસાકનો તમોને ખ્યાલ આપ્યા વગર તેવણુના પાંછુ રવભાવના
 ડરથી હું ઘેર શેહેરથી નિરાધાર દુર થઈછું. સંધ્યા દીવસ સુખમાં
 ગુજરા પછી એકજ દીવસમાં અને એકદા સરવાલામાં સામટો સીત
 મ આવીપડે એ એક અનાથ અંખલા માટે થોડો ગંજખ નહીં કેહેવાય,
 અને તેવોજ આજે મારો પેહેલો દીવસ ગયોછે જે ખુદા કરેને છેલ્લો
 હોય.

મારા સાવક, આ જોહાનમાં કમનસીબ અને નિરાધાર નિવડ-
 હું એ એક મોટું પાપ ગણાતું હોય એવો મને સંતાપ હોયતો તેને
 સદાનો નામુદ કરવાને એટલોજ સંતોષ સાબુતછે કે બજાને સાચવતાં
 ને બુરાને ધીકારતાં વગર વાંકે મારા પીતાની ઈતરાણથી બચી નાહસ
 વાને મને આ ખતકના એકાદ ખુણામાં, જેમ જગ્યા તેમજ આખરથી,
 ગુજરાણ ચલાવવા પુરતું ખોલી ખાવાને મારી બાબતુંના બલે અને કેલ
 વહીની કળે અનેક સાંધણો અને માર્ગ હું ખુદા કરી શકીશ.

બહાલા સાવક, અલખતાં હું કંઈ મરદ નથી એ ખરું, અને વળી
 તદન એકલી છું એખી ખરું; તોપણ આજના જમાનામાં અબલાઓ
 ની હીમ્મત અને આખર ઉપર જે હુલડાઈલયા હુમલા કરવામાં આવે
 છે તે સાંમે મારી પીડ અતાવી મારા દાખલાથી હું તે ખોટા પાડીશ; કે
 આફત અને અદેશમાં ફસી પડેલી નિદોષ નારો પણ પોતાના દુઃ-
 ખના તોફાની દરીયામાં પોતાની નીતિની નાવને આખરના હલેસાંએ
 સંભાલ અને સાહુચેતીથી સલામત કીનારે લાવી શકેછે.

અરેરે! એક બાદશાહી સુખ દેખાડનાર પીતાની બેટી બની
 જ્યાં મન નહી, મોહબત નહી અને મરજી નહી તેવા એક નાલાયક,
 પૈસાદાર સાથે જોડાવું તે કરતાં હું આજે અતઃત કરણથી ઈચ્છું છું કે
 એક મધ્યમ સકિતના માણસને ત્યાં અંવતરી એક ગરીબ પણ ગુણી
 અહરથનો હાથ ધરવામાં જે આશિરવાદછે તે હું પામી હોત, કે જે આ-
 શિષથી હું બદબખ્ત બેનશીય છું.

આ દોરંગી અને બેઠંગી દુન્યામાં-હું ફકત એકજ જીવને માટે
 જીવુંછું કે જે જીવ ઊપરનો મારો અખુદ બહાલ અને પવીત્ર કોણ
 મારા પીતાની જાણમાં આવતાંજ તેનાં અબાગ્ય અંજામ તરીકેમને
 સવળા સંકટો સામટા સોસવાની સપાડીપર આવવું પડ્યુંછે. મારો

ખાના વચનને વચગી રહેતાં મને જે જે વિપતિ વેઠવી પડીછે તે માટે આટલો સંધીયારો તો સાચીતછે કે મારા એકદર આપની મારક મને મારો સાવક જીવી ગણવાનો તો નથીજ.

સાવક, હાલમાં હું પુણા શહેરના જાણીતા નેપીયર હોટેલમાં બિ-તરીછું જ્યાં હાલ તો હું એકાંત છાંદગી ગુન્નરીશ, પણ બધિષ માટે અરે ! સાવક,—એ વિચારથી મને કેટલી દેહદેશત ઉપજેછે--મને કાઈ મે ત્યાં નોકરી રહીને માઈ ગુન્નરાણુ કરવું પડશે.

અફસોસ ! બહાલા સાથી, મારા પીતાના આગમાં આપણે વારં વાર પેલા દરાખના માંડવા લેકલ એકદાં મલી જે એખલાશમાં વધારો કરતાં હતા તે સુખી સાંહજ હવે સ્વપણા સમાન વહી ગઈછે કે જેને હું રડતી આંખોએ યાદ કરજું. મારે માટે તમે જરાખી અદેશો રાખતા નાં, પણ ફક્ત તમારો સાચો પ્યાર, વિષવાષ અનેવક્ષ કે જે માટે મેં માઈ સર્વસત્ર ખોયું છે તેનેજ તમારા જીગરમાં જગા આપી રાખ-જો; અને ચાહવું ઇશ્વરનું છે તો અંદરોજમાં તે કીરતાર આપણને એક કરશે, એટલુ ઈચ્છી તમારી હરખભરી યાદમાં ખતમ કરેછે:—

વક્ષાદાર તારી.

નાજાં.

આ પત્ર લખી ટપાલમાં નંખાવ્યા પછી પોતાના એ હયાના હારેની યાદમાં અંતે તેણીએ છેક બે વાગે આરામ કયો. ।

પ્રકરણ ૧૧ મું.

મુસીબતનું મુલ.

નાજાં મારી વહાલી યયોછ તુંથી દુર,
પણ માનજે છે પ્યાર ! તારો મુજમાં ભરપુર.
રાખીશ મુજ જીગરમાં સદા તારી યાદ,
ને બલી તારીજ યાદમાં બનીશ પુર શાદ.

હવે આપણે નાજાને બાળુએ રાખીને પેલાં શાવક તરફ જો-ઈએ. શાવક એ સુંદરીને અંતકરણથી ચાહતો હતો, અને જ્યારે તેણે સાંભળ્યું કે તેણી પોતાના પીતાના આસરાથી અલગ થઈછે ત્યારે તે મારે ગભરાઈ અને ગુચવણમાં પડ્યો.

તેને તુરત ખ્યાલ આવ્યો કે તેણી ઉપર આ સર્વ દુઃખ પડવાનું કારણ હું જ છું, કારણ કે મારેજ ખાતેર તેણીએ ખીજને પડતા મેલીને સર્વ સુખ તજ્યું છે. સાવકતો એમજ ધારતો હતો કે તેને મહ્યા વગર તેણી કદી મુંઝઈ છોડશે નહીં. પણ આ તેની ધારણા થોડીજ ખજની હતી.

આખો દીવસ વહી ગયો અને તેણીને જોવાની ઈન્તેજરીમાં તેની આંખો તણાવા લાગી પણ નાજાં આવી નહીં? તરેહવાર ખ્યાલોથી ગુચવાયલા સાવકે તે આખીરાત જેમ તેમ પુરીકાધી. સહવારે વિચારવંત મગજે ઉડી ચાહ નાસતો લઈ પોતાનું મન એ બાજદથી સાંત કરવાને તે જેમ તેમ વેદક અભ્યાસમાં રોકાયો.

બપોરે બાર વાગા પછી એક પત્ર પોસ્તના સીપાઈએ તેના હાથમાં મેલ્યું! હવે તેની ખુશાલીનો શું પાર? તેણે એક પવિત્ર સુખન કરી તે કાગલ ઉમેડ્યું જે વાંચ્યા બાદ તેણીની હાલત માટે અદ્ભુત ગુજરી તે ભારે સંતાપમાં પડ્યો જે નાર મારે માટે આટલી વિપ્તી ખમીને પોતાનું સર્વસુખ છોડી ગઈ છે, તેણીને આ વખતે હું રેહેમ ન જરથી ન જોઈ તો કોણ જુવે?" "હું તેણીનો ખરો ઉમેદવાર શા કામનો?" વીગેરે વિચારોથી તેનું મગજ ભમવા લાગ્યું એકવાર ટ્રાઈપણ રીતે પોતે જઈને તેણીને પાછી મુંઝઈ લાવવી, અને પછી જે સાઈ સુઝે તે કરવું એવી નિશ્ચય નેમથી નીચે મુજબ એક કાગલ લખી તુરત પોતે જઈને સ્ટેસન ઉપર નાંખી આવ્યો.

કેવી ઊત્તમ કાલજી! કેવી પવિત્ર ફરજ !!

મુંઝઈ મલખાર હીલ તા. ૧લી મેહ ૧૮૯૦

મારી સદાની વફાદાર નાજાં

તારો પત્ર મળ્યો. વાંચી ખરેજ દુઃખી છું. ભારે સંતાપ સાથે હું જે સેવટપર આવ્યો છું તે માટે મને ઉમેદ છે કે તું તેને જરૂર મલતી થશે. જે દેન આજે આ કાગળ લાવે છે તેજ દેન મને તારી તરફ કાલે લાવશે. તું તારી તૈયારીમાં રહેજે કારણ કે પરસપર વિચાર કરી જે સાઈ સુઝે તે કરવાને આપણને અતરે જલદી પાછું ફરવું પડશે. દેનને વખત નથી જેથી ટુકમાંજ ખતમ કરે છે, ટુક દીલાસા સાથે:—

દર્પણાતુર તારો.

સાવક.

આ કાગળ નાંખી આવ્યા પછી પણ તેનું મન સાંત થયું નહીં એજ નામનું ઉપરના તેના પુણ્ય પ્યારનો પુરતો પુરાવો છે...

સાવક પોતાના પીતાનો બહુજ મારીતો હતો; એટલે તેને આવવની કાલે પુણે જવાની તૈયારી કરતો જોઈ તેના ખુદા પીતાએ પુણે જવાનું કારણ પૂછ્યું. જેના જવાબમાં તેણે જણાવ્યું કે એક જાની મીત્રના ત્યાં લગન હોવાથી તેને સાં જવાની ફરજ પડે છે.

તે ડાસો સું જાણે કે તેનો દીકરો તો જુદાજ કારણસર પુણે જાય છે!

પ્રકરણ ૧૨ મું.

પુણાને છેલ્લી સલામ.

કર છું પુણાને ખી છેલ્લી સલામ;
કારણકે જો આવ્યો ભલો દીલ આરામ,
તો મુજથી ન લાજ તેની છંડાય કદી;
ન વીરધ મરજી તેની પગ મંડાય કદી,

સાવકનું કાગળ ખીજે દીને સહવારે હાથ લાગતાંજ તેના આવવાની ખબર સાંભળી નામનું ગભરાતમાં પડી. તેણીને ખાતરી હતી કે તેની હુજત આગલ તેણાનું કસું ચાલશે નહીં તેથી પુણાને પણ છેલ્લી સલામ કરવાનો તેણીએ વિચાર કર્યો. આ પોતાના વિચારને તેણીએ બાણક વિચારો સાથે કસી જોયો અને અતે એજ ઠેરાવ ઉપર અમલ કરવાને નિશ્ચય કર્યું.

નેખીઅર હોટેલ પુણા તા. ૨-૫-૮૦

મારો સદાના સાથી સાવક.

• તારું મુઆરક પત્ર મળ્યું. વાંચી સંતોષ પ્રાપ્ત થયો છે. મને મુજબ ઘડ જવા વિગેરેનો તારો ઠરાવ તું ગમે તેવો સુભ ધારતો હોય પણ, બહાલા સાવક, હું હાથ જોડી માંગી લેજી છું કે તેમ બનવું હવે બેજાહ છે. મારા પીતા પોતાની હુજત ગમે તેટલાં ભોગે પણ તજ નાર નથી એમ તારે નિશંખ્ય નોધી રાખવું.

બહાલા સાવક, કહો કે, કોણ કમબખ્ત નાર પોતાના વફાદાર બહાલાના દીદારના દર્પણથી દુર રહેવા ચાહો પણ જો તું અતરે આ વ્યાં પછી મને મુજબ ઘડ જવા ઈચ્છે (કે જેમ કર્યાથી મારો સંતાપ

* પ્રાપ્ત થવું-પેદા થવું, બિપજવું.

બેવડો વધશે) તો હું તારો સખુન ફેરવી શકીશ નહીં; માટે બેહેતર કે તારી પધરામણી પેહેલાં મને આ શેહેરને છેલ્લી સલામ કરવી જોઈએ.

“નાજનું હવે ચાલતી નથી,” એમ તો તું હરગીજ ખ્યાલ કર-
તોજ નાં, પણ તેથી ઉલટું આગળ કરતાં દુર પડવા પછે હું તુંને વધારે
આહુંછું તેની સાહાદત સામેતી અને સમ્પ્રદાયમાં આ નીચલી લાઈન
સદા યાદ રાખ જો કે:--

સદા મારા ખ્યાલોમાં પેહેલું તુંજ ધ્યાન,
પવિત્ર તુંજ પ્યાર પર છે સદકે મુજ જાન.
દીન ઉગતે જીગરમાં વધશે તુંજ પ્યાર,
પણ એટલુંજ કે વીયોગથી બનીશ ગમખાર.
સાવક! મુજ સાવક! આ મારા જીવજન,
વિના તારી હાજરી હું રહીશ હેરાન. ।
ખાતેર તું દરેક હું દુઃખ પણ સહીશ,
તુંનેજ જીંદગી તક હું વફાદાર રહીશ.

લા. તારી કમનસીબ
નાનાં.

આ કામળ ટપાલમાં નખાવ્યા પછી તેણીએ પુણેથી ઉપડવાની
તૈયારી કીધી. હોટેલવાળાનું ખીલ ચુકવી આપી તેણી વલી અંદેસામાં
પડી કે હવે ક્યાં જવું અને શું ઉપાય કરવો. પોતાના દુષ્મનથી દુર
ફેરવાને અને પોતે બનતાં સુધી ઓલખઈ નહીં આવે એવા ધરાદાથી
દેરાખાદ જવાનો ડેડાવ કરી તેણી સ્ટેસન ઉપર આવી, જ્યાંથી ખુદાનું
નામ લઈ પુણાને છેલ્લી સલામ કરી આ ખરીજ અભાગ્ય છોકરી
દેનમાં દાખલ થઈ.

હવે બીજી તરફ શું બન્યું તે આપણે જોઈએ.

સાવકે નાજનું લખેલા વાયદા મુજબ તે પુણે જવાને તૈયાર
થયો હતો, પણ તેટલાંજ નાજનું કાગલ તેણે મલ્યું! હવે તે ઘણો
ગમખાર બન્યો અને એક ખાનદાની જીવાન અબજા તેને માટે પોતા-
ના પોતાના માહા પાજી સ્વભાવથી રખડતી થઈ દેશેદેશ દલદેશરી
ભોગવે એ કંઈ સાવકને ઠીક લાગુ નહીં તેથી કોઈખી રીતે તેણીને
મુંબઈજ પાછી લાવવાને મજબુત ઠરાવ કીધો. જોકે નાજનું પોતાના
ના પત્રમાં લખ્યું હતું કે “આએ કાગલ નાંખ્યા પછી હું ખીજે શેહેર

ઉપડી જઈશ ” તોપણ સાવકના જીગરે તે એટલી ઝડપની ખીનાને ખરી માની નહી, કારણકે તે પોતે પુણે જવાનો હોવાથી તેણીએ એ એકબાહનું કાઢાડયું હશે એમ તેણે ધાર્યું; અને તુરત એક કલાક પછી ઉપડનારી મેલમાં તે પુણે ગયો.

નામ્મં તો સાવકના પુગ્યા પેહેલાં પુણુ છોડી ગઈ હતી તેથી તેણે મને ક્યાંથી ?

સાવક આ હાલ જોઈ અતી રંજિત અને રડમેશ થયો, અને ક્યાં ગઈ હશે તેના જોડા અને ગમગીન ખ્યાલમાં તે ગરક ઊભો. તેણે ધણીજ સંભાલ, સભ્યતાથી, અને કોઈને જરાખી શક્યાં નહીં એવી કાબેલિયત અને કાલજીથી હોટેલ અને સ્ટેસન ઉપર અતી આતુર જીગરે તળવીજ કીધી પણ તે સઘલામાં આ ખીયારા સાવકને નીરાસી પર નીરાસીજ મલતી ગઈ.

પ્રકરણ ૧૩ મું.

નીચમાં નીચ નીંદાખેર.

કરેછે નિંદક હબલી લાખોના નાસ,
કરી ભંગ લેહેળમાં ઈજ્જત ને આસ.

નામ્મંએ મકાન છોડ્યા પછી ત્યાં શુ બન્યું તે આપણે હજી સુધી તપાસ્યું નથી તેથી હાલે આ બન્ને વક્ષદારબહાલાંએને વીસારી મેલી તે તરફ નજર કર્યે.

જે દીવસથી નામ્મંએ તે મકાન છોડ્યું ત્યારથી તે રાયરચીલો રોણકદાર બંગલો મસાણુ જેવો ખીહાખાનલાગતો હતો. જેની સેવા તમ શોભા તેણીથી દીપતી હતી તે હવે તેણીના જવા પછી ગમે એવો ભપકાદાર હોવા છતાં-તદન ઝાંખો પડી ગયો હતો, અને તેની ઝાંખ સાથે તેના શેઠની જહોજલાલી પણ ઝાંખવાઈ હતી અને નોકરો પણ ખીયારા ભણા ગુણુની એ બાઈની ગેરહાજરીથી ઝુરતા-હતા.

નામ્મં જ્યારે ફર પીતાનો આસરો છોડી ગઈ અને તે વાત જ્યારે પેલા હીણાયલા વીકાજીથી થોડાક મંડળમાં ફેલાઈ ત્યારે તે એક મોટા અગત્યના સવાલ તરીકે થઈ પડી; જેને થોડાક નીચ

નિંદાખોરોએ લંબાવી લંબાવીને એટલી સહરાગાત સુધી પોહોચાડી દીધીકે-જ્યારે ખરી હકીકત સું હતી તે જણાયું નહીં ત્યારે તેણી કોઈ છુપાવેસમાં કોઈ છોકરા સાથે નાહસી ગઈ છે એવો હડડતો ખોટો બટટો મેલવાને તે નીચ જીભલીના નિંદકો નહીં સુક્યા કે નહીં સરમાયા !

નિંદા તો આજકાલ આ જમાનામાં સુર્યના ઢગવા અને અસ્ત પામવા જેવી ચાલુ અને સાધારણ થઈ પડી છે. નિંદાખેરિને તે કોઈનીથી પાસે માંગવા કે લેવા જેવી પડતીજ નથી કારણકે તેઓના કાલા મોઢામાં તેનો કોહાર એટલો તો અખુટ રહે છે કે તેઓનો કંગાલ જીવ પેલી જેહાંત—તેમનાં એવા કાલા કરતુના બદલામાં ઊંડા દોજખના ગારમાં તેમને રહેઠાણ આપવા—જન્ય ત્યારેજ તે ખાલી થાય છે. દગલે દગલે અને દગલે દગલે પીઠ પાછલ પછાડા મારી પછડાઈ મરનારા પાપી અને નફ્ટ નિંદાખોરોને અને આપણુ સારું કે ચહડતી જોઈ નહીં સકનારા બલાપાથી બલીયેત્ર ખુઅખ બાયલાઓને, જેઓ આપણને અને આપણા ગુણને પીછાણે છે તેઓ એવા એખીયલોને રજભાર પણ વજન આપતા નથી.

એવી તાત નિંદાના જવાબમાં સખત ચુપકીદી અને મુગો તિરસ્કાર એજ એ પુરતા ધનિસાદના હથીઆર સહમજવા કે જેના જેવો સખત ફટકો અને જેના જેવી સખત સજ્જ પીજી કંઈપણ નથી.

આવા ખોટા ખુમાટાથી તે નિદોષ નારને કેવુ દુઃખ લાગતું હશે તે વીચારી લેવું શેહેલ છે. તેણીએ જ્યારે મકાન છોડ્યું ત્યારે માત્ર તે એરેહેમ બાપ સીવાય તેણીનું એવું બીજું કોઈપણ ગરીબ બહાલું નહીં હતું કે જેનો આસરો અગવડ વગર તેણી આસાએસથી હાથ કરી શકે.

તેણીના પરિવાર મંડળમાં એમ તો ઘણાક કુટુંબીઓ હતા, પણ તેઓ તેણીને રાખે એમ હતું નહીં કારણકે વાંચનાર ભુલી ગયા ન હશે કે નાજના માંગા નાનાભાઈએ ના પાડ્યાંથી તેઓનો બન્નેતરફ લગાર તીરસકાર હતો.

પ્રકરણ ૧૪ મું.

બોલ, નાનકે નહસાડીછ કે સંતાડીછ ?

શીઆળ પાસે સસલાંની તાકાદ તે શું ?

વાધ સાથ બકરાંની લડત તે શું ?

હાથી પાસે કીડીનો ડોર તે શું હોય ?

ચકારની શું હિમ્મત કે ચીલ સાંમે જોય ?

હિચકારો તે હિમ્મત પર ફાવી કેમ જાય ?

ન ફાવે પણ મન ચાહયો પાક તે ખાય.

નાનાભાઈને નાનકેની ચીડી વાંચી તેણીનાં ગુમ થવાથી પેહેલાં-
તો ભારે અંદેશો આવ્યો નહી પણ જ્યારે તેવણનો ગુસ્સો જરા સાંત
થયો ત્યારે તેવણે પોતાનાં નોકરોને તેણીની ખાનગીરીતે બોળ કરવા-
ને એકદમ છોડી મુક્યા.

નાનકેતો તે દીને બપોરની પુણે ઊપડી ગઈ હતી તે તો
અમારા વાંચકા ભુલ્યા ન હશે. ચોમેર ચોકાશી કર્યા છતાં નોકરો
નિરાશી સાથે જ્યારે પાછા ફર્યા, ત્યારે નાનાભાઈએ લગારગભરાઈ-
ને પોતાના વિષવાણુ વિકાળને તાકીદે તેડાવી મંગાવ્યો.

જ્યાં સુધી એક ચોક્કસ ખોડવાલા આદમીને જખરી છક્ક
લાગતી નથી; ત્યાં સુધી તે પોતાની ખામી અને એખ ઉપર આંકોસ
રાખી શકતો નથી. એવીજ રીતે આજે એ પાણુ સ્વભાવનો પારસી
પોતાની પુત્રીને તજવા માટે પાકા પસતાવાથી ભારે વમાસનમાં પ-
ડ્યો; કારણ કે ભારે ગુસ્સા અને ગુસ્સાના હીંગામમાં બોલાયલા બો-
લો અને બળવેલા કામો, સાંત સ્વભાવને સમે દલગીરી દુઃખ અને
પસતાવો પેદા કરે છે; અને જ્યારે એવા બાપ બેટી કે ખાવીદે આરત
વચ્ચે એવો દેખાવ જન્મ આપે છે ત્યારે તો દલગીરી અને દુઃખ એવડાં
કારી અને પસતાવાનો બોળે બેવડો ભારી થઈ પડે છે.

નાનાભાઈ ઉપર નાનકેની માંગણી માટેના કાગલના જવાબની
વીકાળ પોતાના મકાનમાં ઈન્તેજરીથી રાહ જોતો હતો. અને જ્યારે
તેને બોલાવા સાર ખાસ માણસ આવેલો જોયો ત્યારે તેતો મનમાં
એમજ મલકાયો કે તેવણે કોઈપણ રીતે તેનીજ સાથે નાનકે
પરણવાને રાણ કીધી યા ફરજ પાડી હશે.

આવા હરખમાંને હરખમાં તે નાનાભાઈને ખંગલે બારે રાખમાં ગયો, પણ ત્યાં જઈને જોય શું કે તેની સઘળી ખુશાલી તો ખરેખર ખ્યાલી અને ક્ષણભંગુર હતી !

નાનાભાઈએ તેને સર્વ વિગત વીસતારીને કહી, જે સાંભલતાંજ વીકાળ તો ટપી ગયો. અને ગરીબ ખીયારા સાવક માટે તેવણને ઉસકેરીને તેનીજ પાસેથી તેણીનો પતો લાવી આપવાને તેવણને દીલાસો દઈ પોતે ઝનુનમાં ઉઠીને ચાલતો થયો.

“ગઈ સાંહજે મેં તેણીને પેલા મુજ (સાવક) સાથે વાત કરતાં જોઈ હતી” તેને બાહાર નીકળી ખરેખર વિચારું “માટે તે રખે તેણીને કેડે ફુસલાવી લઈ ગયો હોય !”

આ વિચાર આવવા સાથેજ આ નિરાશ થયેલા આશકે શાવકના મકાન તરફનો માર્ગ ધર્યો.

“કેમ રે, શેઠ ઘરમાંછે કે ?” સાવકનો એક નોકર કે જે પોતાના શેઠના ઓટલા ઉપર સાંહજને છેડે પોતાના જેવીજ એક ગરીબ બેહેન સાથે વાતે બેઠો હતો તેને સાવકે ધસારાખંધ આવીને ધાંધલધ્યાંજ પુછ્યું.

“છેજ સાહેબ” નોકરે નમ્ર જવાબ આપ્યો “કંઈ ફરમાસ, મેહેરબાન.”

“તુરત જઈને ખખર આપ” વિકાળએ તોરમાંજ હુકમ કીધો “કે વકીલ સાહેબ મલવા આવ્યા છે.

“ઠીકછે સાહેબ”ના ઝટ જવાબ સાથે તે નોકર ત્યાંથી ચાલી ગયો.

સાવક ઘરમાંજ હતો અને તેનાં વિધવા કુઈ પોતાના બેટા સાથે બાહાર મલવા ગયાં હતાં. એ દીવશે તેનાં જીવને જરા અસુખ અને બેચેની લાગાથી તે કોલેજમાં નહી જતાં ઘેર પાછો ફર્યો હતો. અમારા વાંચકોને યાદ હશે કે જે દીલે નાજાં ખોરી ખંદરથી પુણે ઉપડી ગઈ તે દીવશે જે જવાન એકાએક તેણીને જોવા સાર રોસન ઉપર આવી લાગો હતો, તે કોઈજ નહી પણ આ સાવકજ હતો; અને તેને ઉપજેલા શકથી અને મલેલી નિરાશીથી તે દેખાવે ગોયા ખુદરતીજ તે બેચેન થયો, અને કોલેજમાં નહીં જતાં તે ઘેર પાછો ફર્યો. હાલમાં માથું દુખતું હોવાથી તે સાંત

પડેલો હતો; તેટલા નોકરે આવી પેલા વકીલ સાહેબની વરદી આપી. સાવક અચરત થયો કે કોણ હશે; પણ તેણે તરતજ વિચાર્યું કે તેની ક્લેન્જનો કોઈ છોકરો હશે, અને એવું ધારી તેને નોકરને કહ્યું કે “શેઠને સલામ સાથે કેહ કે આજે હું લગાર ખીમાર છું; માટે કાલે સવારે મલસ.”

ચાકરે આ જવાબ વીકાળને જણાવ્યો.

વીકાળ તો આ જવાબથી વેહેમાઈ જઈ બસ ધસારાબંધ તે ઘેરમાં ધુસ્યો અને સાવકના ઓરડાનું અલગ બંધ કાઢેલું બારણું જોરમાં એક લાત સાથે ઉઘાડી નાંખ્યું.

શાવક આ અવાજથી ચમકીને ‘કોણ છે’ તે જોવા જાય છે તેટલાંજ વીકાળ ધસારાબંધ સામે થયો.

“કેમ ઓ નાપેકાર! બોલ, નાનાંને તેં ક્યાં સંતાડી છે!” તેને જોરમાં પોકાર્યું “જ્યારે એવું કરી ધરાયો નહીં ત્યારે ખીમારીનું બાહાનું કાઢી મારી મુલાકાત માટે ના પાડી. પણ જોઈએ હવે નવું તરકત શું કરેછ!”

“વીકાળ” તેને એવા અપસમ્મદો બોલતો જોઈ સાવકે તુચ્છકારથી જવાબ આપ્યો “હું ધાર્ય કે તેં દારૂ પીધો છે. તેથી આવો બેઅકલી બકબકારો કરેછ. અત્તર ધડી આ મકાન છોડી જા! બે શરમ ઉલટો બદ શહે ચાલી નાહક નિદોષને સતાવે છે! શું નાનાં ગુમ થઈ! ઓ ખુદા એ હું શું શાંભલું છું.”

“અરે હુમ્મ્યા લખાડ! તુંને હું સારી રવેસે પીછાણું છું.”

વીકાળ વધુ ઉસકેરાયો “હમણાં પોલીસના હાથમાં તુંને શોંપુ છું. ગઈ સાંહજે મેં તુંને તેણી સાથે બાગમાં મસલત કરતાં જોયા હતા. મારા તરફની તેણીની ખ્યારની લાગણીઓને તેં ચંદાસે ઊધાં ચતાં સહમજબીને બસમ કરાવી તેણીને તારી તરફ ખેંચી છે; પણ આજ રાખજે, મારા દુષ્ટ દુશમન, કે હું બન્નેનો વેરી વીકાળ બની રહી તમેને કદીપણ સુખમાં રહેવા દઈશ નહી. નાનાબાઈએ મને અતરે મોકલ્યો છે, માટે તેણીને ક્યાં સંતાડી અથવા નહસાડી છે, તે ઝટ દેખાડી આપ, નહીં તો તારો જાન જશે.” એમ બોલી તે તેના આંગણ પર ધસ્યો.

સાવક જો કે પતલો અને ઊંચો હતો તો પણ તે મજબૂત અને હિમ્મતવાન હતો. વિકાળને હવે પોતાના આંગપર આવતો જોઈ તે ઝતુનમાં આવી ગયો, કારણ કે ખીનસખએ અને તકશીરે તે માત્ર એક ખોટા ખ્યાલ ઉપરથી તેને અસાધારણ અપમાન કરતો હતો.

અમારા વાંચકો આગલ છઠ્ઠા પ્રકરણમાં જોઈ ગયા છે કે નાનાં મુખ્ય છોડી ગઈ તેની એક દીવસ આગમ્ય સાવકે બાગમાં તેણીની મુલાકાત લીધી હતી, કે જ્યારે તે વફાદાર વાહલાંઓના વેરી, એજ વિકાલ વર (વિકાળ) જાસુસ પેરે આવીને સધલું ભરાઈને જોઈ ગયો હતો. આ પછી નાનાં અને સાવક તો એકમેકને મલ્યાજ નથી, એટલુંજ નહીં પણ નાનાં તેણીના બાપીકા મકાનથી દૂર થઈ છે તે પણ સાવકે આજેજ અને હમણાજ જાણ્યું.

સાવકના આંગ ઉપર વીકાળના ધસવાથી તેને એટલુંતો ઝતુન આવ્યું કે વીકાળને એક મજબૂત આચકા સમેત પોતાના ઓરડાનાં ઉંખરમાંથી બહાર હાકેતી કાઢ્યો, એટલુંજ કરીને તે સાંત થયો નહીં પણ તેના બન્ને હાથ મજબૂત પકડી એવા તો જોરથી દાખી રાખ્યા કે તેનું કશું ચાલ્યું નહીં; અને એવીજ હાલતમાં તેને પોલીસના હાથમાં સોંપવાને હવે સાવક તઈયાર થયો. આવો મામલો જોઈ વીકાળ ગભરાતમાં પડ્યો અને વગર વીચારે મચાવેલા તોફાન માટે હવે તે પસતાવા સાથે દલગીરી જણાવવા લાગો.

નાનાંના ગુમ થવાની ખબરથી સાવક એટલો તો ગમખાર થયો કે તેવા વખતમાં પોલીસની ગડબડમાં નહીંજ પડવાને ખાતેર તે મુજબ તેણે પડતો મેલ્યો.

“અગરજો તારે તેણીને માટે વધું તલાસ કરવી હોય” સાવકે તેના હાથ છોડતાં ખુલ્લે ખુલ્લું જણાવ્યું “તો માફ આપુ ધર દુડી લેવું”

વીકાળનો ગુસ્સો નરમ પડી ગયેલો હાવાથી અને પોતાની મુરખાઈ જોવાથી તે બધું વખત સવાલ જવાબ માટે ઉભો નહીં રહેતાં બડબડતો ફફડતો સાથી એકદમ ચાલી ગયો.

પ્રકરણ ૧૫ મું.

ઈનસાફની અદાલતમાં હરીફ !

ઝિલ્લો ચોર કોટવાલને દડે છે બાઈ

કે આ કોટવાલજ ચીજ મારી ગયો ખાઈ !

વીકાળના ગયા પછી સાવકની હાલત વધારે ખીગડી. નાજાનાં ગુમ થવાથી તે ધણોજ ગમગીન થયો. તે તુરતજ ચેતી ગયો કે તેણીએ તેનેજ માટે આ સધલું દુઃખ સજી સુખ તજ્યું છે. તેણી હાલ ક્યાં હશે ? તેનાં વીચારમાં તે બહુજ ગુચવાયા કીધો. પણ તે ખીચારો કંઈ પણ સહમજી સકયો નહી.

આવા વીચારવંત ગભરાતમાં તેણે જેમતેમ રાત પુરી કીધી અને સવારે પોતાનું મગજ શાંત કરવાના હેતુથી તે અભ્યાસમાં રોકાયો.

આ પછી બપોરે તેને નાજાનો પુત્રેથી લખેલો પત્ર મળ્યો, જેથી તેના જીવનું લગારસમાધાન થયું અને ત્યારબાદ તેણી સાથના ચાલેલા પત્ર જોવારથી વાંચનાર આગલા સફાઓમાં માહીતગાર થયલા છે એટલે હવે અત્રે વધુ વિવેચન માટે નહી થોભતાં આપણે આગલ ચાલીશું.

સાવક જ્યારે નાજાને લેવા સારું પુણે આવ્યો ત્યારે વિકાળ જોડે થયેલી ગડબડ વિષે તેણે નાજાં પાસે સર્વ વાત કરવાની આસા શખી હતી પણ નાજાનેજ તે મલી નહી શક્યો એટલે તે તે પોતાની સધલી જિમેદોબર પાછો ફર્યો.

સાવકના મુંબઈ પાછા ફરતાંજ, તેજ દીવસે તેને વિકાળ વ્હીંજ તરફથી તા. ૯ મી મારચે કોર્ટમાં હાજર થવાનો સમન પુગાડવામાં આવ્યો, જેમાં તેણે સાવકપર મારામારી માટે આરોપ મેલ્યો હતો.

સાવકે સમન જોતાંજ વીકાળ જીપર પણ ધર પ્રવેસ કરવાનો આરોપ મુકી સમન્સ મેલવ્યો અને એ મુકદ્દમા ચલાવવાને પોતાની તરફથી જાણીતા બેરિસ્ટર મી. મેકફરસનને રોક્યો.

ઠેડવેલે દીવસે કોર્ટમાં કજીઓ નીકળ્યાં. એ મુકદ્દમા માટે શહેરમાં બારે ચકચાર ચાલેલી હોવાથી લોકોનું ટોલું કોર્ટમાં જમાવ થયું હતું. બન્ને તરફની ફરીયાદી એકમેક સાંમે હોવાથી તેની

તપાસ સાથેજ ચલાવવામાં આવી. બન્ને ખોરદુવાલાઓએ ભારે તકરારથી પોત પોતાની તરફેણ ખેંચી બચાવ કર્યો; જેમાં શાવકના નોકરની બેહેનની સાક્ષી ઘણીજ મજબુત હતી. શાવકના વિધવાન એરિસ્ટરે લગભગ પોણો કલાક સુધી સુભાષીત ભાષણ કરીને વીકાળ જેવા એક વકીલના માનવંત અધિકારીની આવી તીર-સકારભરી ગેરવતણુક સખત ટીકા સાથે સામેત કરી આપી.

કાયદા કાનુનોના અભ્યાસનો આવો એક ખારીક માહિતગાર આવી શરમ ભરી ચાલ ચલાવે તે ઉપર નામદાર મેજસ્ટ્રેટ ગંભીર ટીકા કરી શાવકના ચાકરની અને તેની બેહેનની સાક્ષીની વક્ષણ ઊપરથી વગર રજાએ ઘર પ્રવેશ કરવા તેમજ મારામારી કરવાના વાંક માટે વીકાળને રૂપાં નો દંડ કીધો.

પ્રકરણ ૧૬ મું.

કરનલ કેનન.

વેઠ પેટની સર્વને આ સૃષ્ટિની માંહયે,

પેટકાજ પાંડવ ભલો પણ જગમાં અટવાય.

વીકાળ વકીલને ૫૦ રૂપાનો દંડ થવાથી શેહેરમાં હોહા મચી રહી, જેમાં નાનાનાં જતી રહેવાના કારણમાં કંઈક ઠેકાણેથી વક્ષી એક નવો ભમરડો એમ પણ ગુમાવ્યો કે નાનાનું કારજ વીકાળની સાથેજ થનાર હતું પણ તેટલાં તેણી નાહસી જવાથી સાવક ઉપર સક્રમંદ થઈ વીકાળએ ઉસકેરાઈને આ કળઓ કીધો! કેવા બેશરમ નિંદાખોરો !!

લોકમત જે આજે આપણે જોઈએ તો આપણે એક સપાટામાં સહમજી શકીયે કે આજે શું ભણેલા કે અભણ; શું ગરીબ કે તવંગર કંઈખી ખુમારા કે નિંદાને હમેશ વિશેષ ધ્યાન સાથે ઉત્તેજન આપશે. આપણે તેવા અક્ષત્રહીણો ઊપર અશ્સોસ કરીનેજ અટકશું, કારણકે સાઈ નહીં જોઈ શકનારા અને એકને માટે ખીજના મન ખરાબ કરનારા મુજબો તો આજે દગલે દગલે અને દગલે દગલે મલશે પણ તેવાઓને ઉત્તેજન આપનારાઓને આપણે એકજ તમાછો લગાવી એટલુજ કહી શકીયે કે જ્યાં સુધી એક માણસ સાથે જાતે સંબંધમાં અવાનુ નથી ત્યાં સુધી તેના પરમાર્થી અને પરોપકારીપણાના સદગુણો જાણી શકાતા નથી.

અંતે જ્યારે સાવક કળયો જીયો ત્યારેજ તેવો ફલકો વિચાર રાખનારા કેટલાકોએ સાવક વિષે ઊંચું મત બાંધ્યું, પણ હવે એ કુથલો પડતો નાંખી આપણે ખીજ તરફ જોઈએ.

પુણેથી ઉપડેલી નાજાં હૈદ્રાબાદમાં જઈ પોંહ્યા. આ વેળાની તેણીની ખીજ મુસાફરીમાં તેણીના વર્ગમાં એક ઈંગ્રેજ બાનું હોવાથી તેણી જરાખી ગમગીની વગર વખત પસાર કરી શકી.

જોકે નાજાંના મુંઘઈ અને પુણા છોડવાના દરેક પગલાં લગાર ઉછાછલા હોય તોપણ તેમાં એ નિદોષ અબલા માટે સાથી વધારે આધીરવાદ જેવું એજાએ કે પોતાની તથા ખાનદાનની આખર જલવાય અને પોતે હાંશેલ કીધેલી ચઢતી પંકતીની કેલવણીને અપજશ નહીં મલે એવી રીતી નીતિથી ચાલવાને તેણીએ મજબુત ઠરાવ કર્યો હતો, અને સંખ્યાબંધ સંકટો છતાં તેણી પોતાના આઠરાવ ઉપર કેવી સરલ રીતે અમલ કરે છે તે આગલ જતાં વાંચકો સેહેજમાં વિચારી શકશે.

• તેણીનો ઉતારો હૈદ્રાબાદનાં એક નાહના પણ સફાઈદાર હોટેલમાં હતો; જ્યાં ઠરીદામ થયા પછી તેણીએ વીચાર્યું કે એમ હોટેલમાં પડી રહેવાનાં કરતાં કેથે પણ આખરભરી રીતે નોકરી રચા વગર તેણીનો છુટકો નથી. આવા નેક નીયમથી તેણીએ એક લાયક જગાની તજવીજ ચલાવા માંડી.

તપાસ કરતાં એજ દીવસમાં તેણીને ખબર મલી કે એક આખરદાર કુંડુંબવાલા ઇંગ્રેજ ગ્રહસ્થને પોતાની એ નાહની બેટીઓની સંભાલ અને કેળવણી સાંઝે એક આખરદાર સ્ત્રી શીક્ષકની અગત છે. આ ઉમેદવારી માટે નાજાંએ હોટેલના માલેક કે જે ખરેખર જો નમનતાઈ વાલો ગ્રહસ્થ હતો તેનો વિચાર પુછ્યો. એના જવાબમાં તે ભલા ગ્રહસ્થે તેણીને જો તે માટે ઉમેદવાર થવુંજ હોયતો તે તક નહીંજ ખોવાને મજબુત ભલામણ કીધી અને પોતાને તે કરનલ સાથે સારી પીછાણ હોવાથી બનતી મદદ કરવાને મરજી દેખાડી. વલી તેણે તે અંગ્રેજ અમલદારની મડમના સ્વભાવ અને સદગુણની સ્તુતી કરી અને રૂપા ૧૦૦) નો પગાર તેમજ એવી લાયક જગા તેણીને ખીજ મલવી મુશકેલ છે એમ પણ ખાતરી આપી.

જેઓ સ્ત્રી કેલવણીની વીરૂધ્ધ છે અને જેઓ તેના સર્વોત્તમ

કાયદા માનતા નથી તેમજ જેઓ કેળવણી માટે તેઓને કમતાકાફ સહમજે છે; તેઓએ, આખરથી એક સ્ત્રી કેટલું કેટલું કરી શકે છે તેનો આવાં દાખલાથી સંહેજ ખ્યાલ કરવો જોઈએ. ખચિત, નાનાંનાજ દાખલાને નહીં વલગી રહેતાં આપણે સ્ત્રીઓની ઊંચા પ્રકારની તરબીયત અને કેલવણી લેવાની તાકાદ અને લાયકાત માટે તેઓની ખાતરી કરીશું. એક કેલવાયલી સ્ત્રી એક મીસકીન મકાન કે. એક માતખર હવેલીમાં એક છોકરી, બેહેન, બાયડી, કે માતા તરીકે એક શ્રેષ્ઠ આશીરવાદ જેવી છે—ગોયા સર્વ સુખનું તેણી એક ભુષણ છે. આજે કંઈક ખી, એ, થયેલા કે વકીલ થયેલા અથવા તખીબ થયેલા કે ખીજા હુન્નરમાં પડેલાં ચાલાક જવાનો કંઈક વેળા ૧૦૦) રૂપાનો પણ દરમાયો પાડતા નથી ત્યારે એક સ્ત્રી કેલવણીના સંગીત લાભ અમો તેઓની અને વાંચનારની મુનસરી પરજ મેલીશું.

નાનાંએ જોયું કે આ ચાકરી જેવી ખીજા મળવી મુશકેલ છે, પણ તેજ વીચાર સાથે આ પણ ખ્યાલ તેણીને આવ્યો કે ચાકરી ગમે તેવી સારી હોય તોપણ જાતબાઈને ત્યાંની વાતજ જુદી હોય ! ગમે તેવી આ ભલી શેઠાણી મલશે પણ તે પરકામની છે; અને વળી કાઈ પણ દીવસ નાનાંએ આવા કામ બજાવેલાં નહીં હોવાથી તેણી મુજવનમાં પડી.

અંતે પોતાની હાલતનો અને હોટેલમાં એકલાં પડી રહેવાનો ખ્યાલ હૈડે ધરી—લજમી ચાંલો કરવા આવી છે તો મોહું ધોવાને જોડી ન રહેતાં—આ નોકરી માટે પોતાને તૈયાર કરવાને હીમ્મતથી ઠરાવ કર્યો. તુરત તેણીએ તે કરનલ ઉપર ટુકપણુ લાયક શબ્દોમાં પોતાની ઉમેદવારી માટેની એક અરજ મોકલી જેનો સારા ભાગજે ખુશી ભર્યો જવાબ ફરી વલ્યો.

નાનાંએ આ નવી નોકરી તેજ દીને ચાલુ કરીધી. તેણીના આ નવા શેઠ શેઠાણી દેશીઓ તરફની તેમની લાગણી, ભલા ગુણ અને મલતાવડા સ્વભાવથી હૈદ્રાબાદમાં બહુજ જાણીતા અને માનીતા હતા. નાનાંને, કરનલ કેનનની નેલી અને લીલી નામની બે બેટીઓની સંભાલની સરદારી સોંપવામાં આવી હતી. નેલી ૯ વર્ષની અને લીલી ૮ વર્ષની બાળકીઓ હતી, જેણી ઓને વાંજી અને ખીજા કેલણીની આપવાનું કામ નાનાં ઘણીજ ફતેહમંદી સાથે બજાવતી જતી હતી.

છ માસમાં તો કરનલ કેનન અને તેની બધી મોહોરદાર નાજની દરેક હીલચાલ અને રીતમાત તેમજ ખચ્યાઓ તરફની તેણીની ઉત્તમ કાલજીથી બહુ ખુશ થઈ ગયા અને પોતાની બહાલી બેટીઓની સંભાલ લેનારી આવી લાયક બાનું મલવાથી તેઓ તેણીને એક આપા તરીકે જરાખી નહીં જ ગણતાં, તેણી તરફ સર્વ માનથી જોતાં હતાં; અને તેવાંજ માન અને હરખ સાથે હૈદ્રાબાદનાં અમલદારો અને માનવંત મંડળમાં તેઓએ નાજની લાયક સ્તુતીથી તેણી માટે સારો વીચાર ખેસાડી દીધો હતો. મોબાદાર-જાહેર તેમજ ખાનગી મેલાવડાઓમાં તેણી કરનલના કુંડુંબ સાથે હમેશ હાજરી આપતી હોવાથી આખા હૈદ્રાબાદના શેહેરી મંડળમાં તેણી એક ભારે ચકચારનું રૂપ થઈ પડી હતી. પણ કરનલ કેનન અને ખીજા અનેક અમલદારોનાં કુંડુંબ તેણી સાથે બહુ ખુશ વાતચીતોમાં વખત ગુજરતા હોવાથી કોઈપણ આ અતુલી પારસી-બાનું માટે જરાપણ શંકા ભર્યા વીચાર બાંધી શકતા ન હતા.

• એવી રીતે છ મહીના વહી ગયાં, પણ આ નિર્દોષ નારના નસીબે તેણીની પડતી દશામાં હજુર સીતમે બાકી હોય તેમ કમભાગ્યે કરનલ કેનનને એક પ્રાણુધાતક અકસમાત થયો ! કરનલ શિકારના અનંત શોખીન હતા, અને હાઈદ્રાબાદમાં તેવણે એક પાકા શીકારી તરીકે ભારે સ્તુતી મેલવી હતી.

વાંચનાર ! જેમ અને છે તેમ શીકારીઓનું મોત કોઈવેળા શીકારના સપાટામાંજ આવે છે, તેજ પ્રમાણે કરનલ કેનન હાઈદ્રાબાદનાં જંગલમાં શીકારે જતાં એક મોટા વાઘના ભોગ થઈ પડ્યા હતાં. કરનલના મરણથી તેનાં કુંડુંબને ભારે ગમ લાગ્યો, જ્યારે ખીયારી નાજનો તો મોટી ઊમેદનો મોટો આસરો ભાગ્યો.

કરનલના બાનું આ માહેતમભર્યા બનાવ પછી પોતાની બેટીઓને લઈ પોતાને સ્વદેશ જવા માટે ત્યાંથી ઉપડવા તૈયાર થઈ, જેથી નાજને લાચારીએ આ સુખ, સાંતી, અને સોભા મોબાબરી નોકરીને છેલ્લી સલામ કરવી પડી ! કરનલનાં કુંડુંબને એણી ઉપર અનંત આહા હતો, અને તેઓ સઘળા ઇચ્છા હતાં કે એવાજ કોઈ અમલદારને ત્યાં તેણીને રખાવીનેજ તેઓ વિદાય થાય; પણ ત્યાં તેવો અમલદાર તુરતવેળા કોઈ નહીં હતો.

કરનલની જગાએ જે અમલદાર આવનાર હતો તેનું કુટુંબ ઈંગ્લાંડમાંજ હતું. આથી અંતે નિરાશ થઈ મિસીસ કેનને મધરાસ ખાતે રહેતાં પોતાના મામા મેજર મારટીન ઉપર એક સરસ ભલામન પત્ર આપવા સાથે તેણીની છ માસ સુધીની નોકરીની લાયક પિછાંણુ દાખલ એક અતિ મગરર થવાજોગ સરટીફિકેટ અને પોતાના કુટુંબની યાદગારી દાખલ એક સોનાની ઉમ્દા ખારીક કારીગરીની સાંકળી તેણીને ભેટ આપી.

ભારે દલગીરી અને દુઃખ સાથે નાજાંથી છુટા પડતાં મિસીસ કેનને અને તેની બન્ને બેટીઓએ ગમગીનીના આસુંઓ વરસાવ્યાં, અને તેણીને તથા તેણીની ભલી સેવાઓને તેઓ હજારો કાશ દુર જતાં પણ નહીં ભુલશે એવી ખાતરી આપી.

“પોતાની ઉમ્દા તરખીયત અને વિવેકી વર્તણૂકથી તેણી કોઈથી કુટુંબના બચ્ચાઓને બહુજ સુખી બનાવી શકે એવાં નાજાં માં શુભ હોવાથી ઈંગ્રેજ કામ કરતાં પોતાના અને હીંદુ તેમજ મુસલમાન વર્ગમાં આવી ઉત્તમ કેલવણીનો ઝરો વેહેતો કરવાનો હવે તેણીએ કાશેશ કરવી” એવા છેલ્લા શીખરૂપી શબ્દો સાથે તેણીએ અને જે બેટીઓએ ગંભીર ચેહેરે નાજાંને છેલ્લી સલામ કીધી. હવે એકલી પડેલી નાજાં ક્યાં જશે ?

પ્રકરણ ૧૭ મું.

લશકરીના લગન

મજે જોડે જોડી તો સાંધણુ સંધાય;

બને નહીં વર વહુંને-‘ચોરીમાં ચચરાય’

નહીં, કાળાં તે કપડી નહીં ગોરાં ગુણવાન.

ગુણુ જેમાં જેવાં તેવાં તે મુલવાન.

નાણાવટીના ખીજ દોરતોની આપણે હવે ખખર લઈશું. ખીજ પ્રકરણમાં જે ત્રીજા જવાનની વાંચનાર સાથે પીછાણુ કરાવી છે, તે નાણાવટીના મીઠા વીકાજ જેવોજ એક ફક્કડ જવાન હતો. વીકાજ માટેતો આપણે વિચારી ચુક્યાં અને હજુર પછી પણ વમાસન કરવા જેવું ધણુંક આવશે પરંતુ નાનાભાઈના ત્રીજા દોસ્ત શીરોઝ લશકરીની તો માત્ર ઓલખજ આપી પડતે મેલ્યો છે તેથી આપણે તેને તપાસીશું.

શીરોઝ લશકરીના ગુણ, જ્ઞાન, અને પૈસા માટે તો આપણે બીજા પ્રકરણમાં જોઈ તથા જાણી ચુક્યા છીએ. નાનાભાઈને ત્યાંનો તેનો ચાલુ આવજવ માત્ર નાજાનાં ખેતરોનું પરીણામ હતું, કે જેણીને પોતાના પૈસા અને ભપકાના આધારના દેખાવની પેહેલા નંબરની નરમાસથી હાથ કરવાને તે મોટી પણ મોટી આશામાં ખેંચાયો જતો હતો. નાજાંએ ઘણાંક ઈંગ્રેજ નીતિમાન વાર્તાઓનો અચ્છો અભીયાસ કર્યો હતો, તેથી તેણી એવા સફેદ ઇંગોના હાથ પર ઇંગાય તેવી કાચી હતીજ નહી. તેણી ખાનગી કે જાહેરમાં પોતાના પીતાના ત્રણે મીત્રોને ઘટવું અને એકસરખું માન આપતી હતી. અને તેઓને ખુશ વાતચીતથી સરખી નજરે ખુશી રાખતી હતી-કે જેમ કરવામાં એ કેલવાયલી કુંવારીકા પોતાની એક વિવેકી ફરજ પુરેપુરી બજાવતી હતી એટલુંજ આપણે કહીશું.

નાજાંનાં જવા પછી નાનાભાઈના મીત્રોનો જે ચાલુ આવજવ હતો તે હવે કવચીત ધઈ પડ્યો. અને જ્યારેખી તેઓ એકઠા થતા ત્યારે તેઓ નાનાભાઈની તરફેણમાં બેઠેલાગણી દેખાડતા.

શીરોઝ લશકરીના મોટે ઠેકાણેથી માંગાં આવતા હતા, અને તેમ છતાં વધારે ચીકાસદાર સાથે વધારે મીઠાસદાર શોધતાં અને તેવણુ એક ઠેકાણે આંખમીચીને એવાતો અફલાયા કે “એથી વધારે સારા” બોલના, તેનેહાથ લાગેલીએ ‘એથી વધારે સારા’ સવાદ તેવણુને ચખાડ્યા. મોટામોટાખ્યાલ પછી શીરોઝ લશકરી પોતાના માતાની મરણ ઉપરાંત બેહેરામુગાની ખચુ સાથે અદસયો.

ખચુ ફક્ત પોતાના એક ઘરડા કુઈ અને એક અઢોર ઉમરની વૃધવા કાકી સાથે એક નાહના અંગણમાં ખેતવાડીનાં ખુણામાં રહેતી હતી. ખચુના બાપ મનચેરજી બેહેરામુગા અંગણમાં મોટા કંટાકટર હતા અને પોતાની દોલતને ચીનના વેપાર સાથે ભેલીને બેવડી કરી ભેલી હતી. તેવણુનું કુટુંબ ઘણું નાહતું હતું, અને તેવણુ ગરીબાઈમાંથી રંજ ખેંચી ગંજ મેલવેલો હોવાથી પોતાની એકાંતવાસ જીંદગી સુખ સાંતીમાં પસાર કરવાને તેવણુ પોતાની ઘરડી બહેન અને અઢોર ઉમરની ભોજાઈને સુરતથી બગાલે બોલાવી પોતાની સાથે રાખ્યાં હતા. ખીચારાએ બેજ વર્ષ સુખમાં ગુજાર્યા અને પછી પોતાની લાડકી ખચુને સઘલી દોલત સોંપી

આ બે યુજર્ગ બાઈઓની સંભાલ લેવાની તાકીદ આપી, તેવણુ તેણીને ૧૬ વર્ષની ઉંઘરતી વયમાં બે વીધવાઓના શીરછત્ર હેઠલ સખી સદના આ જોહાનથી દુર થયા !

બંગાલના બંગલાઓ વેચીને બચુ એક માસમાં પોતાના કુઈ અને કાકી સાથે મુંબઈ પાછી ફરી અને તેણીના એ તરફના સખ્યાબધ દોસ્તોમાંથી એક કાંકડા દોસ્તે તેણીને માટે મુંબઈમાં સર્વ સરનજમથી તૈયાર કરેલા એક બંગલામાં તેણી આવી રહી.

છ માસ તો વિલાપમાં વિટયા પણ ત્યારબાદ બચુનો શોક શોખમાં બદલાવા લાગે. બાવાની દોલત અને માનથી તેણીએ હીંદુસ્થાનનાં મોટા મોટા શહેરોની મન માનતી મળહ ભોગવી હતી--જે અનેક મુસાફરીની મોજ સાથે તેણીએ ૧૭ વર્ષની વયમાં અનેક કાંકડા જવાન્યાઓને મીત્ર બનાવવાની પણ મળહ મેલવી હતી.

દેશ પરદેશથી બંગાલ જતા જરતોસ્તી જવાન્યાઓને બેહેરતી મનચેરણ બેહેરામુગા પોતાના બાહાદસાહી મકાનમાંજ આવકાર ભયો આસરો આપતા હતા; અને જે જવાન્યાઓ તેવણુની અને બચુની માયા કુલ મેહેમાનદારી અને ખેરબાહી ભરી ખાતરદારીનો પુરબો લાભ લઈ આવ્યા હતા તેમાં ડાકટર સાપુર સુરતી એક વધારે પલોટાઈ ગયેલો પહરોણો હતો, જે મુંબઈથી પોતાના ખાનગી કામ માટે બંગાલે જઈ પોંહોચ્યો હતો અને ત્યાં બચુનો તે માનીતો મીત્ર થઈ પડ્યો હતો.

બચુ પૈસાદાર બાપની બેટી હતી, એમ છતાં અને બંગાલ જેવા બોહલા શહેરમાં વસ્યા છતાં તેણી અભણ રહી હતી. બચુ ઈંગ્લેજ બાણતી હતી પણ તેની તેણીએ સંગીન તાલીમ નહીં લીધી હતી. લાડમાં ઉઘરેલી એ લાડકી છોકરીએ પ્રદેશ વચ્ચેની એકાંત જાંદગીમાં આજ કાલના કેટલાક પોગલ સુધારાથી થતું નવું જીવન અને લીલી સુકી વેઠેલી નહીં હોવાથી ડાકટર સુરતી જેવા મુંબઈગરા એક ભપકાદાર પોશાકના, ડાકટરજી થયલા, ગાયણુ ગાઈ તથા વજાડી બાણનારા એક કાંકડા જવાન્યાને જોઈ તેવણુ પેહેલા દેખાવમાંજ મોહીત પડ્યા ! પણ જ્યારે બાવાજી તરફથી તેવણુ બાણ્યું કે ડાકટર સાહેબ તો સુરતમાં પરણેલા છે, ત્યારે તો આ

હાહલી બચુની હુલડાધમિરી આસાઓ તો જાણે પાણીમાં પીગ લાઇજ ગઈ. એમ છતાં બચુએ આજ સુધી તેની સાથે અતી માયાભરી મીત્રતા ચાલુજ રાખી હતી. અને મુંબાઈમાં જે બંગલો તેણી માટે તૈયાર થયો હતો તે એ માનીતા મીત્રની મમતાભરી તસદીનુંજ પરિણામ હતું.

પુરતી દોલત પણ અબણ હાલત વચ્ચે એકાદ બે બુનેર્ડ, ડાળપાંખડા શીવાય વધુ વ્હાલાંઓ વગરની બચુ જેવી એક લાડકવાઈ છોકરી માટે પછસાની રેલછેલમાં સંસારી દુઃખની બેલસેલ વધારે બેલાયલી રહેતો તે બનવા જોગ છે.

પઈસા અને લાડનાજ મલેલા બાપીકા વારસા કરતાં પોતે મેલવેલી સારી તરખીઅત અને સંસારી કેલવણીથી એક અબલા પોતાના ભવિષના સુખ યાને પતીના ધરને કેવી સેહેલાઈથી સદાતું સુખી બનાવી શકે છે તેનો પઈસાનાંજ ચલકાતમાં ચલકતી બચુ જેવી એક હાહલી છોકરીને તો બાગ્યે સેહેજ પણ ખ્યાલ હોય.

• મુંબાઈમાં છ માસ વીટયાં કે બચુ એ ડાકટર સુરતીની સીફા રસ અને સંગતથી કંઈક મોભાદાર અને બપકાર મેલાવડાઓમ્મૈ ચાલુ પગ પેસારો રાખ્યો. અને જ્યાં પઈસાનીજ પમર ત્યાં પછી મીત્રોની ચમરનું પુછવુંજ શું? ખીજ છ માસમાં તો તેણીએ પોતાને મુંબઈનાં કેટલાક મંડળમાં માનીતી બનાવી દીધી.

તેણીની આવી મોજ શોખભરી કુંવારી જીંદગીપર લલચાઈને ધણુક કુંવારાઓએ—ખાસ ગોરીજ બાનુંઓ સાથે પરણવાને બોં-હાંસ લઈ બેઠેલા કંઈક જવાન્યાઓએ—બચુના હાથની માંગણી કીધી, પણ પોતાનાજ જેવી હાલતનાં કોઈ જવાનને વધુ પસંદ કરવાની હાવભાવથી તેણીએ એ સઘલી માંગણીઓ ના પાડી, કંઈક બદેખાંઓના બેટાને પણ બાળુએ બેસાડ્યા.

એક સીતલ સાંહાંજે ચોપાટીના દરીયા કીનારે ફરતા એકા એક બચુની નજર શીરોજ લશકરી ઉપર પડી, કે જે પોતાના એક દોસ્ત સાથે ફરતો ફરતો ત્યાં આવી લાગો હતો. બચુ તેના બાહરના દેખાવથી પેહેલીજ નજરે લલચાઈ; અને જ્યારે પાછલથી ખખર કાઢતાં તેણીને એક પોતાની સહી તરફથી એમ જણાવ્યું

કે શીરોજનો પઈસાવાલો કુંવારો જવાન છે. તથા પોતાની માતા સાથે ગોવાસા તલાવ આમલનાં એક અંમલમાં તે એકસો રહે છે. ત્યારે તે તેણી વધારે લોભાતી ચાલી.

હવે ખીજી ગમ એજ બસુ માટે શીરોજ લશ્કરીએ લખું સાંભલ્યું હતું, અને તેણી દર આતવારે ચોપાટી તરફ ફરવા આવતી હોવાથી આજે તે તેણીને ખાસ જોવા સારજ આવી લાગે હતો. તેણીને રંગે ઝાંખી પણ પઈસે ચલકતી જોઈ તે પણ જેહલા ખાવમાંજ દબઈ ગયો. તેણે પોતાની માતાને મનાવી એક મેઝેડે પાસે બસુ પર માગું મોકલાવ્યું.

બસુના ખાસે તેણીને જે વારસો આપ્યો તે પઈસાનો હતો અને એ પઈસાએ તેણીને છુટા પણાનો હીરસે દેખાડ્યો એટલે પર જોલી જીંદગીમાં છુટાપણું અટકે નહીં તેની સંભાલ રાખીને તેણીને સંસારી જીંદગીમાં જોતરાવાનું હતું; અને તેવીજ સાહુચેતીથી આ લલચાયલી લાડકીએ લોભાયલા શીરોજનો હાથ કબુલ રાખ્યો.

બસુ એકાએક અદરાઈ અને હવે પરણવાની પણ એકાએક હેઝાદોડ ચાલી રહી.

બન્ને વર કન્યાનાં મુરખીઓ તો બેહેરત મુકામે જઈ પુગેલા હોવાથી બન્ને તરફનો કારભાર બન્નેના પોતપોતાના મીત્રાના હાથમાં હતો. શીરોજના ગરીબડા સગાઓતો હતા કે જે માટે વાંચનાર ખીજી પ્રકરણમાં જોઈ ગયા છે, પણ તે ગરીબડા હોવાથી શીરોજના ભાગ્યે બાર મહીને તેઓની દાદ પુછતા; પણ તેની માયની શરમને લીધે સૈનો તેની ઉપર ઠીક પ્યાર હતો. શીરોજના કાકાની પુતલી તામની એક છોકરી હતી કે જે કમનસિય છોકરી વીસ વર્ષની જિજ્ઞસતી જિમ્મરમાં વિધવા બની હતી. તેણી પરણ્યાની આમમ્ય આવી અભાગ્ય હાલતે પુગી હતી તે બે વર્ષ પછી પાછી તેણી પોતાના ગમને છોડી ગરીબ ગુજસે જેહડવા ફરવા લાગી. શીરોજના લગણની ધામધુમ આ પુતલાં જેવી પુતલીનીજ સરદારી હેઠલ ગાજી રહી હતી, કે જે ખીનાથી બસુ તો તદ્દન અંજણી હતી.

બસુ તરફની ધામધુમનો દાઢમાઢ તેણીના માનીતા મીત્ર ડાકટર સુરતીના અમલ હેઠલ હતો. કાંકે મુંબઈમાં તેણીના કોઈપણ સગા હતાજ નહી.

જેમ શીરોજના કારભારીથી બસુ બે ખપર હતી. તેમ તેણીના કારભારીથી શીરોજ અંધારામાં હતો, જે સધલું લગણ વખતે અંજ બાલામાં આવ્યું, અને સાંજ આનવાજોડા વચ્ચે જેહલું પંજરણ પડ્યું.

પ્રકરણ ૧૮ મું.

દોરાબજી દુરખીન.

ખુદા મારી બાળુમાં આપે જો જોર,
ને નાચે મુજ નસીબનો જાય પગલે મોર
તો નથી મુજ દુશમનની જરાખી દરકાર;
બસ છે મારા દીલમાં એકજ તુંજ પ્યાર.
ખુદા મારી બર લાવશે દીલની મુરાદ,
ને તુંજનાજ આધારે બનીશ પુર સાદ.

કલનલ કેનનની કમનશીમ વિધવા અને બે બાલકીઓની હમેશની છેલ્લી શલામ શાયે છુટી પડીને નાજાં પાછી પેલાજ હોટેલમાં જઈ રહી કે જ્યાં તેણીએ પેહેલો ઉતારો લીધો હતો.

“ શું હેદ્યાદમાં તજવીજ કર્યાથી કોઈ પા-રસીને ત્યાં નોકરી નહીં મલશે ” નાજાંએ તે હોટેલનાં બલા માલેકને બોલાવીને પુછ્યું. પણ કસો સંતોષકારક જવાબ નહીં મલ્યાથી તેણી અતે મધરાસ તરફ ખીજે દીને ઉપડી ગઈ.

મધરાસમાં પણ તેણીએ એક આબરુદાર હોટેલમાં ઉતારો લીધો, અને ત્યાં જતાં વાર મેજર મારટીનના મકાનનો પતો મેલ્યો.

મેજર મારટીન એક દેશી લશ્કરી ટુકડીનો અમલદાર હતો, કે જે તેના તીખ્ખા મીનજથી મધરાસમાં ઘણોજ અલખામણો થઈ પડ્યો હતો. નાજાંએ જ્યારે તેની પુછપરછ કરવા માંડી ત્યારે તો એક સરખા અવાજના આવા એકમતથી તેણી અતીઅંત મમગીન થઈ; એમ છતાં એકલા પડી રહેવાના કરતાં તેણી ખુદાનુ નામ દેઈ મેજર મારટીનને બંગલે ગઈ;

મીશીશ કેનને આપેલી સ્ત્રીકી તેના હાથમા મેલ્યા પછી તેણી સારા જવાબની આશામાં બેઠી પણ તે આશા તો થોડાજ પલની હતી; કાંકે તે મેજર શાહેબેનો ઈંગ્લાંડ જવાને તરતનીજ રજા મંગાવી હતી, જે ખીનાથી મીશીશ કેનન તદ્દન અંગણ હતી.

નીશાશ થયલી નાજાં ત્યાંથી હોટેલમાં પાછી ફરી અને એક બે દીવસ ખીજે કેડે તજવીજ કરવાના ઈરાદાથી તેણી મધરાસમાં જ રહી.

નાર્તાં ખીજે દીને એકલી બેસીને પોતાના બહાલા સાવકની જુદાઈમાં ગત્તાપો કરતી હતી, અને પોતાની આવી હાલત માટે અકુશોશમાં હતી તેટલાં તે હોટેલના એક માણસે તેણીની ટેવલપર “મધરાસ મેલ” નામનું ત્યાંનું જાણીતું ઈંગ્રેજ પત્ર લાવીને મેલ્યું.

ગંભીર ચેહેરે તેણીએ તે ન્યુંસ વાંચીને પોતાનું મન વાંચતામાં રોક્યું. અને વાંચતા વાંચતા “જોઈએ છે” એવા મહાલા હેલની એક જાહેર ખબર ઉપર તેણીનું ધ્યાન ખેંચાયું. સાંતા એક તવંગર ગણાતા પારસી શેડીયા દોરાબજી દુરખીને પોતાની ત્રણ છોકરીઓને ઈંગ્રેજ શીખવવા સાઈ રૂબા ૫૦) ને પગારે, એક સ્ત્રી શિક્ષક મેલવવા માટે એ જાહેરખબર છપાવી હતી.

માણસનું નશીબ ક્ષેત્ર અચીત રીતે ખાલે છે તેનો એ પણ એક ખરે સત્યક દાખલો ગણાયો. નાર્તાં આ વાંચીને ખુશી થઈ અને જરૂરીયાત ખોટું બોલ્યા વગર ચાલનાર નથી, તેથી તેણીએ પોતાનું નામ નાર્તાં બદલીને “શીરીન” રાખ્યું. કેમકે કોઈ વેલા સપડાઈ જવાની તેણીને ધાસ્તી હતી, તેથી પુખ્ત વિચાર પછી મિત્રતાના આ નવા નામ સાથે પોતાના બહાલા સાવકનું નામ બેડ્યું કે. વખત પડે ત્યારે તેણીએ તદ્દન જુદું નામ આપ્યું છે એમ પણ ગણાય નહીં.

તેણી ગાડીમાં બેસીને પેલી જાહેરખબર છપાવનાર મહસ્થને બંગલે ગઈ. જ્યાં ગાડી ઉભી રહેતાંજ, તે ગાડી એક બાજુએ ઉભી રાખવા ને હુકમ કરી નાર્તાં બંગલામાં ગઈ.

હવેથી આપણે નાર્તાંને તેણીના ધારણ કીધેલાં “શીરીન”ના નામથી ઓળખીશું.

દરવાજામાં દાખલ થતાજ તેણીએ એક બપકાદાર પોસાકની પોહરેગીર જોયો, જેને તેણીએ દોરાબજી દુરખીને બંગલામાં છે કે નહીં તે વિષે પુછ્યું. તેણે કહ્યું કે “હા-બાઈ સાહેબ—શેઠજી ઉપર છે” તેનો આ જવાબ સાંભળતાજ શીરીને તેને અરજરૂપી ઢપે કહ્યું કે “એક પારસી બાઈ મલવા માંગે છે એમ શેઠ તથા બાઈને જાણ અરજ કરવી.”

તે પોહરેગીરે આ સાંભળતાંજ શીરીને એક ખુરશી આપી

નીચલા દીવાનખાનામાં બેસાડી; અને એક હમાલ પાસે તેણીના બોલો શેઠને કહેવાડ્યા.

“એ વળી કોણ છે ?” હમાલનાં ખખર આપતાં દોરાબજીના ધણીઆની ટંકમાં બોલ્યાં.

“હશે કાઈ આખરદાર માણસ, કંઈ સખ બસર મુલાકાત કે સલાહ લેવા આવ્યું હશે.” દોરાબજીએ પોતાની ધણીઆણીના સવાલનો સત્યતાથી જવાબ આપ્યો. “જા, જો બેહેરામજી બોધાના બેટી બચુબાઈ હશે; કા’કે તેવણે ગઈ કાલે; આપણને મળવા આવવા કહેવાડ્યું હતું.”

“આવાય-હોશી,” ધનબાઈજી છછની પડ્યા “ઉપર તેડાવીયતો હવે આપણે ત્યારે તેણે શાએ લેવા શાનું ભય ?”

“વાર જા તેવણને ઉપર લેઈ આવ” દોલી શેઠે ચોરડાની માહર ઉભેલા હમાલને હાંક મારી હુકમ કીધો અને હમાલ ઉપર લેઈ આવ્યો.

• દોરાબજી તેમજ ધનબાઈજી આએ કાઈ નવી આવનારી બાનુંને જોતાજ અચરત થયાં; કારણ કે તે તેઓને અજાણી હતી. જો કે માનને માટે તેઓએ તેણીને યોગ્ય આવકાર આપી એક સુંદર ટેબલ આગલ એક શોભાયમાન ખુરશી આપી બેસાડી, તોપણ જ્યાં સુધી શીરીન પોતે કોણ છે તે બોલી બતાવીને તેઓને ઉપજેલી અચરતી તેણીએ ભાંજી નહી ત્યાં સુધી તેઓથી પણ તુરત કંઈ પુછાયું નહીં.

“મી. દોરાબજી” શીરીન ખુરશી ઉપર બેસતાં દોરાબજી તરફ નજર કરીને બોલી “તમે મને પીછાણતા નથી. તેથી મીહરી ફરજ છે કે તમોને મારી પીછાણ આપવી. અત્રે પ્રગટ થતા અંગ્રેજી પંપર “મધરાસ મેલમાં” તમેએ છપાવેલી સ્ત્રી સીક્ષકની માંગણી વિષેની, જાહેર ખખર સંબંધી હું અત્રે આવી છું. હું ઈચ્છું કે અગરજો તમે કાઈ બીજી સીક્ષક સાથે ગોઠવણ કરી ચુક્યા ન હોવોતો તે માટે મારી ઉમેદવારી બાહાલ રાખશો. બેશક તમેએ તેમાં એક ઈંગ્રેજ સ્ત્રી સીક્ષકની માંગણી કરીછે પણ હું ધારણું કે અત્રે પારસી સ્ત્રી સીક્ષકની અછતને લીધેજ તમેએ તેમ લખ્યું હશે.”

દોલીશેઠ અને ધનબાઈજી આએ વાત સાંભળતાજ અચરત પામ્યા, કારણ કે એક અંગ્રેજ સ્ત્રી સીક્ષક કરતા આએ પારસણ સ્ત્રી સીક્ષક અંગ્રીતી મલી જવાથી તેઓ ભારે હરખમંદ થયાં. તેઓને ખચ્ચીત એવીજ એક સીક્ષકની અગત હતી, અને અંગ્રીતી તેવીજ મલી જવાથી તેમને ખુશી ઉપજે એ ગોચા ખુદરતી હતું. શીરીનના કેહેવા પ્રમાણે ત્યાં પારસી સ્ત્રી સીક્ષકની ભારે અછત હશે, પણ એમ કહીશું તો ચાલશે કે ત્યાં એક પણ તેવી પારસી સ્ત્રી સીક્ષક હતીજ નહીં!

“શું ત્યારે તમો તે ચાકરી માટે રાજી છો?” દોરાબજી પુછવા લાગ્યાં.

“હાજી” શીરીને જવાબ આપ્યો “એ ચાકરી માટે હું પોતે ઉમેદવાર છું”

“કેમ ધન; હવે તમારો શુ વિચાર છે” દોરાબજીએ પોતાના ધણીઆનીને પુછ્યું.

“આપણે ગઈકાલે વિચાર કીધો હતો કે,” ધનબાઈજી આસતે આસતે બોલવા લાગા. “જમશેદજી જશાવાલાને મુંબઈ ખાસ લખીને તેડુ કોઈ સાઈ માણસ મંગાવ્યે પણ તેટલાં આએ બાઈ પધાર્યા છે તો એવણુ સાથેજ નક્કી કરી લેઈએ.”

ધનબાઈજી થોડોવાર થોભીને—“પણ ત્યારે હું એમ પુછું દોરાબજી” તેઓએ પોતાના ગજવામાથી ચસમો કાઢાઢી, તે પેહેડીને શીરીનને સારી પખે ટીકતાં-ટીકતાં બોલ્યા. ‘કે આટલી બોળ છતાં આપણને કોઈ જણાયું નહી, ને એકાએક એવણુ ક્યાંથી નીકળી આવ્યા.”

“હા” — ધનબાઈજીએ પોતાના ખાવીંદને પુછેલા આ સવાલનો તેવણુ જવાબ આપે તે અગાઉજ શીરીને ખુલ્લશો કીધો. “હું ફક્ત ત્રણ દીવસ થયા અત્રે આવીશુંજી તેથી તમોએ મારે માટે હું ખુલ્લુ કહું કે કંઈપણ પ્રકારે આડો વિચાર રાખવોજ નહીજી.”

“વાઈ ઠીક; ત્યારે નક્કી કરો” ધનબાઈજીએ દોલી શેઠને કહ્યું પણ “એવણુને અંગ્રેજી ભાષાનું ખરોખર જ્ઞાન તો છે કેની?”

“બાઈ સાહેબ” શીરીન લગાર મનમાં હશીને તેવણુની અક્કલ-મંદી ઉપર આકરીન કરતી બોલી “મારે એટલે મારી જવખાણુ

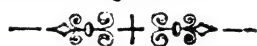
હું કરનાર નથી. અગર મારા જ્ઞાન વિષે કશો પાણું શંકે હોયતો જીવો આ સરટીરીકેટ અને એમ છતાં હું તમને આગમચથીજ અરજ કર છું કે તે માટે અનમાએશ કરી લેવી”

‘ધન’ ધનબાઈજીએ પુછેલા અણુઘટના સવાલ અને શીરીને તેના આપેલા લાયક જવાબથી તેણીની દયા બાંધને દોલીશેઠ સરટીરીકેટ વાંચીને બોલ્યા. “એમ તે વાર કંઈ પુછવાનું હોય ? તું એટલું નથી જાણતી કે કોઈને એવી બાબદનું જ્ઞાન હોયા વગર અમસ્થી કોઈ હીમ્મત કરે.” હવે તેવણુ નાનાં તરફ ફરીને બોલ્યા “શીકર નહી બાઈ, તમારે વિષે હમોને જિંચુ મત છે. પણ તમોને શત દીશ અત્રેજ રેહવું પડશે. અલખતા ખાવા પીવા અને બીજા સર્વ અગત્યના કામ માટે તમારી અચ્છી બરદાસ્ત લેવાસે તે જાણજો. વળી મેં જાહેર ખબરમાં રૂપા ૫૦) લખ્યા છે પણ માહરી ખુશીથી હું દરમાસે રૂપા ૬૦)નો પગાર આપીશ હવે માહરી તરફથી તમોને જે કેહવું છે તે ફક્ત એટલુંજ કે જેમ અને તેમ જીલદીથી મારી ત્રણે બેટીઓને અત્રેજ બાબાની જિંચી તાલીમ આપવી. અગર તમો એ બાબદમાં દીલ લગાડી જો મારીખાતરી પુર્વક કામ કરશો તો હું જરૂર આવતે મહીનેથીજ તમારો પગાર વધારીને રૂપા ૩૭૫) કરીશ, વાસ્તે જો એ સરત તમોને કબુલ હોય તો કાલથીજ અત્રે આવી મારી ત્રણે બેટીઓને તમારે હસ્તક લીધાથી હું ખુશી થઈશ.”

“હાજી ધણી ખુશીથી એ નોકરી મારે હસ્તક લઈશજી” શીરીન ભગાર હસતું મોઢું કરી નમીને બોલી “હું આવતી કાલે અત્રે માહરા અસબાબ સહીત આવીશ” એમ બોલી તેણી કદાચ નાહસી આવી હોયે, અગર કાંઈ પણ બાબદ હશે, એવો તેમને કદાચ વસવમો ઉપજે તો તેણીને પોતાની નોકરીમાંથી કાઢી મુકે એવા વિચારથી તેણીએ વધું એ જાણાવ્યું કે “હું વિધવા છું અને ખાવાદ હક થવાથી અને બચપણથી મા બાપ વગરની હોવાથી એવી રીતે રખડી પડી છું પણ તે કીરતારના સુક કંઈ છું કે કેલવણીના બજે માહરા પેટ પુરતું પેદા કરવાની મારામાં શક્તિ પુરતી છે.”

શીરીને હવે નમ્રપુર્વક રમ માંગી, પણ તેટલાં તેઓની તે ત્રણે છોકરીઓ સાં આવી લાગ્યાથી દોલીશેઠ પાછી બેસાડી,

અને તેઓની સાથે તેણીની પીછાણ કરાવીને સુચબું કે તેણીઓની જરા તપાસ લેવી. તેણીએ આ માંગણી ખુસી સાથે સ્વીકારી અને તેઓ શું સીખે છે, ક્યાં મુધી સીખ્યા છે વિગેરે સવાલ કરીને કેટલીક તપાસ લીધી. કેટલાંક સવાલ પુછ્યા જે તેઓને નહીં આવડ્યાથી તેણીએ તેના સહમજ પડે એવી સરલ ભાષામાં ખુલાશાઓ કરી સંભળાવ્યાં. તેણીએ કરેલી આ ટુક તપાસથી દોલી-શેઠને તેણીના ઊંચા જ્ઞાન માટે ઊંચું મત બેઠું. એ બાદ તેણીએ જવાની રજા માંગી, જે આપનાં દોલીશેઠે તેણીનું નામ પુછ્યું, જેના જવાબમાં પોતાનું નામ “શીરીન સોહરાબ સક્લાતવાલા” જણાવી, પોતાના ગળવામાંથી પોતાના સરસ અક્ષરે હાથે લખેલો કાંઈ નમનસહીત કાઢી આપી, તેણીએ સર્પને નમીને રૂપસદ લીધી.

પ્રકરણ ૧૯ મું.

ધનબાઈજીના ધપકારા.

જ્ઞાને સાઈ જીવાન એક ઓરતને તમે;
રજા આપી માહરે ઘેર રહેવા તણે; ?
ન જણો કાઈ ભુંડી ને લુચ્ચી જે હાય,
કારસ્તાનમાં કાબેલ ને હુતરી જે હાય—
તો પાડશે તે મુજ ઘેરનો શાખો ને નામ,
જ્ઞાને માટે કાઢો તમે એટલો દમામ ?

નાનાંએ ધારણ કીધેલું છુપુ નામ તે એ હતું.

દોલીશેઠે તે કાંઈ પોતાની પેટીમાં મુક્યો.

વાંચનાર ! જોકે નાનાંએ ફરજની મારી આએ ખુટું નામ ધારણ કર્યું હતું, તો પણ અંદરખાનેથી તેણી દુઃખી બહુ હતી, કારણકે તેણી સારી રવેશે સમજતી હતી, કે તેમ કરવામાં અને લોકોને જુદું સમજવામાં પાપ છે, પણ જ્યાં ઈલાજજ ખુટયો, આ લાચાર !

દોલીશેઠેના બંગલો બારે બપકાદાર હતો, અને પેહેલ્લી નજરે નવા જોનારને, તેમાં વસતા કાઈ શે.ખીન અને તવંગર શેઠીયાનો તોર અને જાહેજલાલીની ગવાહી આપતો હતો, દોલીયા દયજી

દીલના હતા; અને ગરીબોની દાઝ દીલે ધરી હરદમ છુપી રીતે સખા વતો કરતા હતા, પણ તેવણના ધણીઆની ધનબાઈજીથી તો ખુદા પનાહમાં રાખે ! એ ભર્યની ભેંસ જેવી જાડી પારસણ અસલતો કોઈ બહુજ ગરીબ અને અબણ કુલની હતી, પણ નસીબ સંજોગે તવંગર ધણી મલવાથી ધણીજ તુમાખદાર બની ગઈ હતી. તેના ઘરમાં સર્વ નોકર નકરો અને કારબારી તેણીથી બહુજ કંટાલતા હતા; કારણકે બીનસબબ તેણી તેઓને રંજાડતી હતી. વળી જોકે તેણી તવંગર ઘરે પરણી આવી હતી, તોપણ તેના અસલી ચીરસા જીવની ખામી તેણીમાંથી ગઈ ન હતી. તે જે કામ રૂપે થવાનું હોય તે આઠ આનામાંજ કરાવવાને રીકઝીક કરતી હતી. અલબત્ત, એક-લેખે ઈનસાફ ખાતેર આપણે એમ કબુલ કરશું કે તેણીની કરકશરે કાયદો થાય, પણ તેથી માણસ જાતે એવી રીતની કરવી જોઈએ કે જે જેમ ધટતી તેમજ વાજબી ગણાયે. હદથી છેક બાહર ગયેલી કરકસરને એક ધીકારવાળોગ કંબુસાઈ કહીએ તો તેમા જરાબી ખોટું નથી એ કંબુસાઈના વર્ગમાં તેઓની કેહેવાતી કરકશરનો નીચે એકજ નમુનો આપીશું.

જો કોઈ ચાકરે મુનમાં દખ્ખો ભરીને તેલ નાંખ્યુંતો તેની બીચારાની કમબખ્તી ! “મુવા, તારા બાપ બપાવાએ તારેજ માટે દોલત એકઠી કીધેલી કેની, તેથી તું એકેક મુનમા બમે ખાટલી તેલ નાંખે, મુવા તાહર કલેજું ટુટે, અને જીમના પડાવતાનું ! જીવ લેવસ જો ફરીથી માહરી રાજ વગર આટલું બધું પુરીજાય તો. મુનમાં આટલું બધું તેલ તે કેવું નાખવાનું હોય ? મુવાં તેજ બસતે ભરાયે લકએ મુન વાપરેલા કે કંઈ મારા બાપદાદાઓએ વાપરેલા યા નહી ? થોડા તેલમાં સેહેજ કાકડો રહે તેમ કરીએ કે મજનો જેવો જોઈએ એવો બલુકદાર ઉજાસથી બલે !! ”

પણ એતો તેઓની રોજની અને સાધારણ ગણાતી વાતછે. શીરાન જે દીવસે તેઓની પેહેલ વેહેલ્લી ચાકરી નક્કી કરવાને મુલાકાત લેઈ ગઇ, તે ગ્યા પછીની ધનબાઈજીની ધમકી તમે જુવો તો ડમકી જાઓ. હજુરતો તેણીએ દાદર ઉતરીને કંમપાઉન્ડ છોડયો. ઝોટલા તેવણે તો દોલીઆની ઝડતી લઈ નાંખી. તેમ કરવાનું તેવણનું

કારણ એકે ૩૫૦) જાહેર ખખરમાં જણાવેલા હતા, અને તેટલા પગાર પર રાજ થઈને શીરીન આવેલી છતાં તેવણે સાને માટે ૩૧૦) વધારીને રૂપા ૬૦) નો તેણીનો પગાર કાઢ્યો? વળી બીજી કારણ તેવણે એ ધાર્મ્ય કે તેવણે એક જીવાન છોકરીને શાને માટે પોતાના ઘેરમાં રાખવા કહ્યું.

“દોરાબજી, તમારી બૈરીના દુસમન મરે, તમે આએ શું કાચ્યુ કાપ્યું?” ધનબાઈજીએ સહર કીધું. “સહમજ નહી હોય તો મારી સલાહ લઈએ કેની? એકદમ એક વગર પીછાણની બૈરીને શું જોઈને ઘેરમાં રાખવા તૈયાર થયા? તમે એટલુખી નહી વિચાર્યું કે કોણ આદમી હશે, યા કોણ જાણે કેવું હશે અને કેવું નહી?” તેવણે હવે ચાલા પાડીને વધાર્યું “બસ એકદમ ‘માહરેજ ઘેર તમેને રહેવું પડશે’ એમ કહી દીધું!” પણ જીવો દોરાબજી એવું બોલુ દીલ નહી રાખ્યે. કોણ જાણે, કોઈ દહાડે કોઈ મુવાં તેવા ભુગડને બસ પડ્યા તો જોવા સરખું થઈ જાય જો. વળી તેને ૩૧૦) વધારે સાંનાં જાંસવા ક્યા? શું પેટીમાં ઉબ આવેચ કે કેમ? એ મારી માખરો મુલુ બે બે કલાક દહાડામાં શીખવે, ને તેના મહીને દહાડે સાહાહ રૂપા! શું મુ. ઉઘાવો જમાનોખી આયોચ. માહરો તો એજ વિચાર હતો કે પાસેના પીલીબાઈએ પોતાની પુતલી બાઈને વાસતે એક મડમ શીખવવા રાખીછે, તેને દશ રૂપા આપીને પતાવતે, પણ કોણ જાણે આએ માટીડાને શું છે કે હુજત કરીને નાહક એટલા રૂપા પાણીખ નાંખેચ. મહીને દહાડે એ ૩૬૦)ની ધાડ જેવી રકમ માંથી તો હું આજે ચાહુ તે કરી ઉભી રેહું. માર શું જાયચ, કરે! તમારે ગમે તે. આખરે તમેજ પસતાસો. જરા બૈરીજેવી બૈરીનું માનો.”

ધનબાઈજીના ધુલજેવા ધપકરાને વધુ લાંબાવી મારા પ્રિય વાંચ નારને વધું કંટાલો આપવા ઠીક જ્નેતો નથી. આએ તો નરમ તોફાન છે પણ જ્યારે ગુસ્સાથી ગરમ થયાં હોય ત્યારે તો દોઝી બાબી અક્કર વક્કરમાં પડી આએ ઓરડેથી પેલે ઓરડે બબડતા ફરે. એવાં એ ધનબાઈજી એકકા ગોધીયારા કરી મુકે!

ધનબાઈજીના આ તદન વગર વિચારના પટપટારાને દોલ્લીઆએ ગણકાર્યું નહી. તેવણે તેણીના એ સર્વ ખુખીત્રતા ખવાસથી ખખરધરે

હોવાથી કંઈ જાણતા નહીં હોય તેમ પાસે ટેબલ ઉપર પડેલું વર્તમાન પત્ર વાંચવા લાગા. પણ ધનબાઈજનો પટપટારો વધેલો જોઈ તેવણુ લગાર ગુસ્સાથી બોલ્યા “ધન, તું તો દહાડે દહાડે બહુજ ખરાબ સ્વભાવની થતી જાય. તું જાણતી નથી કે એને બદલે કોઈ યુરોપીઅન કદાચ મલી હોતે તો તેને આસરે આપવો પડતે કે નહીં ? તે કરતાં એ ખીચારી પરદેશણ હોવાથી અત્રે કાંઈ તેણીનું ધરબાર નથી કે ત્યાં તેણી રહી સકે” વીગરે વીગરે અચ્છી તરાંબથી તેવણુ જ્યારે ટાકું જિંતું બોલ્યા ત્યારેજ પછી આએ ધનબાઈજ નરમ પડ્યાં કાંકે:—

સ્વભાવ જોનો તાતો તે સમ ખુરે ન જાણુ;
સુખનો જીવ સંતાપમાં નાંખે બાળી પ્રાણુ.

પ્રકરણ ૨૦ મું.

નવી નોકરીની નવી પીછાણ.

જે દોલીશેઠના ખાનદાનનું આપુ છુખ્યાન,
તે માહરી નવી નોકરીની છે નવી પીછાણ.
હતો નર તે કદરદાન, માયાણુ ને નેક,
ધરાવતો ત્રણ બેટી, ને પુતર એક,
બેટીને શુભ, મેહેર ને પીરોજ જાણુ,
બેટાને તું નાદીરના નામે પીછાણ.

ખીજે દીને શીરીન નાસ્તો કરીને દોલી શેઠને ત્યાં પોતાના અસબાજ સાથે આવી. તેણીએ પુણાથી ઉપડતાં પોતાને ઉપયોગની કેટલીક જરૂરીયાત ચીજો ખરીદી હતી. દોલીઆએ તથા ધનબાઈ જીએ તેણીને આવકાર આપ્યો, અને તે સુંદર મકાનના; પેહેલા માલની ઉપરના પાછલા ભાગ તરફ આવેલો એક આગરોતે કીધેલો સુંદર ઓરડો તેણીના ખાસ ઉતારા તરીકે આપ્યો. જેમાં તેણીએ પોતાનો સર્વ સામાન મુકાવ્યો; અને અચ્છી રીતે ગોઠવાવ્યો.

શીરીન પેહેલાં તો તે ખુબ ભપકાથી સણગારેલો બંગલો જોઈ અચરત થઈ. તેટલાં તેણી પણ તેવાજ એક સુંદર બંગલાની માલેક હતી, અને તેવીજ જાહોજલાલી તેણીએ ભોગવેલી તે યાદ આવવાથી વલી આ નીરદોષ અબલા થોડી પણ ગમમાં ગીરફતાર થઈ.

દોલી શેઠની મોહોટાઈનો વાંચનારના મન ઉપર સામટો છાપ મારવાને આટલુંજ બોલવું બસ થશે કે તેઓના ઘરમાં પરચુટન કામ કરનારા નોકરો લગભગ અરધી દળન હતા; જે કે અતરે ભુલી નહી જવું જોઈએ કે, તે રાખવા સાંમે ધનબાઈના રોજ ના ધરક ધુળરા અને રીકઝીક તો ચાલુજ હતી.

દોલીબાને એક બેટા અને ત્રણ બેટીઓ મલી (૪) ફરજ દે હતા; જેમાં છોકરો સગિથી વડો હતો, અને તેનું નામ નાદરશાહ હતું. છોકરીઓમાં વડીનું નામ ગુલબાનું, વચલીનું નામ પીરોબ અને છેલ્લીનું નામ મેહર હતું.

નાદરશાહ જેકે ચંચલ હતો; તોપણ પૈશાવાલાનોજ એક પુરો પોરીઓ હોવાથી લાડકો બહુજ હતો, અને એવા લાડમાંજ તેવણે વખત ગુજરેલો હોવાથી અંગ્રેજ બાપાની કેલવણી તેવણે કાકાએ થોડી લીધી હતી. દોરાબજીની મરજી તો તે વેલાત જઈને સીખીને સીવીલ સરવંટ થઈ આવે એવી છતાં તે જ્યારે ઠોઠ નીકલ્યો એટલે તેઓનું કંઈ ચાલ્યું નહીં.

વડી પુત્રી ગુલબાનું વધારે ખુબસુરત અને બાહોસ હતી; જેકે બે નવાની છોકરીઓપણ કંઈ ઓછી ખુબસુરત અને હુશીયાર નહી હતી. શીરીન જેવી કેલવાયલી શીક્ષકના હાથમાં આવવા પછેથી તેઓની બાહોશી દીનપર દીન વધતી ગઈ. તેણીએ તેઓને બારે મેહેનતથી સીખવવા માડી હતી એટલુંજ નહી પણ તેઓ ઉપર પોતાની સગી બેહેન સમાણ પ્યાર રાખી તેણીએ નીતીના બોધે આવવા ચાલુ રાખ્યાહતા.

શીરીનની અતી મેહેનત લેઈને સીખવવાની. રૂઠી ઉપર દોલીશેઠ રાજી રાજી થઈ ગયા, અને બીજેજ મહીને શીરીનની આણાકાની અને ધનબાઈજીના વચ્ચે પડવા છતાં, પોતાની કમુલાત મુજબ તેવણે તેણીનો પગાર ૩૬૦) થી વધારીને ૩૭૫) કીધો. એટલુંજ કરી તે વણ કંઈ મુગા રહ્યા નહી પણ કલુંકે જે તેણી એવીજ મેહેનત અને ઉલટથી તેઓની દીકરીઓને સીખવવાનું જરી રાખસેતો આગલ જતાં ૩૧૦૦)નો પગાર મેલવવાની આસા આપી.

દોલીશેઠની દીકરીઓ માટે આગલ એક. મુરોપીઅન સ્ત્રી શીક્ષક રાખવામાં આવી હતી પણ છ મહીનાવેર ૩૧૦૦)નો પગાર લીધા છતાં તેણી શીરીન જેવી કેલવણી આપી શકી નહી. શીરીને આકરી લીધા પછે પેહેલેજ મહીને છ મહીને નહી સમજે એટલું સેહેલાઈથી તેણીએ સીખવ્યું જેથી દોલી શેઠને ઉચ્ચમત બેઠું કે “મારી દીકરીઓ શીરીનને હાથથીજ કેલવાશે”

પ્રકરણ ૨૧ મું.

નાદરશાહની ખીમારી.

પ્યાર ! તું તો જ્યાં હોય ત્યાં નાંખેછે શર;
શું પરવત કે સમુદ્ર કે જમીન અંદર.
શું દુન્યાનાં દરમ્યાનમાં નહીં તુંજ દવા;
કે જેથી થાય દુઃખીનાં દીલ ખુશ રવા?
શું નહી તારા ઉપર કોઈ બુદ્ધી અકસીર;
જે કાઢે સદાનો સંતાપ ગંભીર. ?

દીવસો તો હવે આ નવી અને પેહેલી નોકરીમાં પાણીના
રેલા સમાન વેહેતાં ચાલ્યાં.

શીરીન હરરોજ પોતાના વફાદાર સાવકને યાદ કરતી અને
છુપી રીતે ખીયારી રડયા કરતી હતી; કારણકે હવે તો તેણીથી
તેની ઉપર કાગલ પણ લખી શકાતું ન હતું. કાગલ નહીં લખવાનું
કરિણુ વાંચનારને રોશણ છે કે જે સાવક જાણે કે તેની નાજાં
મધરાસ ખાતેછે, તો તે તુરત આવી લાગી તેણીને મુંબઈ લેધ
જાય અને માત્ર એજ કારણસર તેણી સાવક પર કાગલ લખી સકતી
નહી હતી.

ખીજી તરફ મુંબઈમાં સાવક તેણીની ભારે ગુદાઈ, વિચાર
તેમજ બલાપામાં તવાતો ચાલતો હતો. તે પણ અચ્છી રીતે
સંહમજતો હતો, કે મુંબઈ નહીંજ આવવાની તેણીની બોહાં-
શને લાંબે તેણી એમ ગુપચુપ બાહર વગર લખવે ફરેછે. તેના
દીલમાં તેણીનો પ્યાર-અરે તે પ્યાર કે જે વખત પડવે પોતાનો
પ્યારો પ્રાણ પણ શીદા કરવાને ચુકે નહી તે પ્યાર--ભરેલો હોવાથી
વધુ દીવસ તે તેણીની ગુદાઈ ખમી શક્યો નહીં અને એમ થવાથી
તેની દેહ લથડી અને આંતે તે ખીયારાને ભારી માંદગી લાગુ થઈ.

એ માંદગીમાંથી તે મોટા ખરચ અને ભારી ઝેલમતથી બચ્યો.

પણ વાંચનાર! અતરે એકદમ અટકી હવે એક ગુદીજ
અને અચરતી ઊપજવનારી વાત ઉપર ધ્યાન ખેંચ્યે છેએ કે જે
વાંચ્યાથી અજાણ થવું પડશે એટલુંજ નહીં, પણ એક નીર
દોષ નાહસ્તી ફરતી અબલા ઉપર કેવા કેવા નહી ધારેલા સીતમ
ચુનરેછે, તેનો ખરો ખ્યાલ આવતાં તેણી ઉપર ખરેજ દયા આવજા.

દોહીશેઠની ચાકરીમાં રહ્યા પછી શીરીન નવી જુની થઈ ગઈ અને તેણીએ પોતાના બધા ગુણથી સર્વનો પ્યાર મેલવ્યો. પણ એ સરવ પ્યાર માત્ર ખુશાલી અને મનપસંદ કામના પ્રતાપ હતા, મગર તેણીએ એ પ્યારમાં એક પ્યાર એવી રીતે પોતા તરફ ખેંચ્યો હતો કે જેથી તેણી તદ્દન ખીન માહીતગાર હતી. અને તે કંઈજ નહીં પણ દોહીશેઠનો દીકરો નાદરશાહ તેણીની ખરી ખુબસુરતી જોઈતેણી ઉપર ખાનગી રીતે મોહીત પડ્યો હતો.

શીરીનની અપાર ખુબસુરતી વિષે વાંચનાર અંગણુ તો નથી તે ખુબસુરતીએ તેણીની આ નવી નોકરીમાં નવો એક નાખવાની પેહેલ કરી. અને નાદરશાહ તેણીને ખુબસુરત સાથે કેલવાયલી દેખી અંગણુ જઈ અને પોતાના જીવનમાં તેણીનો પ્યાર સમાવતો ગયો.

મરીબ, લાચાર, અને દુખ્યારી શીરીન !

તેણીને તો એ વાતની જરાપણ માહિતી હતી નહીં. તે શું જાણે કે તેણીની પાછલ એક નહીં પણ અનેક દુઃખો લુખ્યાં ઘાંસ પેરે ટાંપી રહ્યાં છે.

બેશક નાદરનો પ્યાર છુપો હતો, અને જો કે કાંઈ વેલા પોતાના મા બાપને તે જણાવવાને મરજી કરતો હતો તોપણ તેમ કરવાને તે જોટલો મનથી વિચાર કરતો હતો તેટલો તે જાહેર કરવાને હીમ્મત ધરાવતો હતો નહીં.

હવે કંઈ શીરીન વિષે આપણે ખીજી કશી અત કહીશું.

એકવાર ધનબાઈજીએ (શેઠાણીએ) તેણીને 'તું ક્યાંથી આવી, ક્યાંની રહેનારી-તું' પરણેલી કે કુંવારી, વિગેરે' ઘણા આડકતરા સવાલો પુછ્યા કે જ્યારે શીરીનને પોતે છુપી રહેવા માટે કરેલા ઠરાવ મુજબ ખોટું જોલ્યા વિના ચાલ્યું નહીં. તેણીએ પોતાના વતન તરીકે લાહોર બતાવ્યું, તથા પોતાની હાલત વિષે દીલમાં બારે દલગીરી અને દુઃખ સાથે જણાવ્યું કે તેણી વિધવા છે ! કારણકે એમ કર્યા વિના તેણીનો ખીજો કશો ઈલાજ ન હતો. જો તેણી એમ કહે છે કે "હું કુંવારી" છું તો દોહીશેઠને અને ધન બાઈજીને જરૂર શક આવ્યા વગર રહે નહીં કે તેણી એમ શા કારણસર નીકળી આવી ?

શીરીને બતાવેલા એવા પોતા ઉપર પડેલા ગળખના દુઃ-
ખથી ધનબાઈજીને તેની ઉપર બહુ દયા આવી, અને તેનાં
ઉપર પડેલા દુઃખો માટે દીલશોજી દેખાડી દીલાસો દીધો.

નાદીરનું ધ્યાન જે દીવસથી નેણી તરફ ખેંચાયું તે દીવ-
સથી તેની દેહ લથડી અને અંતે તે એવો માંદો પડ્યો કે ડાંક
ટરેએ તેના જીવવા વિષે ધાસ્તી દેખાડી. વડા ડાક્ટરને બતા-
વતાં તેણે તેની માંદગીનો ભેદ એટલી જાઈ, દોલીશોકને એક બા-
જીએ ભેઈ જાઈ જણાવ્યું કે, તેને તનનું દરદ કંઈ નથી, મગર
મનનું છે, અને તે કંઈજ નહીં પણ કાઈના પ્યાર છે” દોલીબા
આ વાત સાંભળી અચરત થયા. વડા ડાક્ટરે વધુ એમ પણ
કહ્યું કે “તેની ઉપર દયા કદીબી કારગત લાગનાર નથી, માટે
કાઈપણ રીતે તેના મનનો ભેદ જાણી. લઈ ઉપાય કરે નહીતો
અતે ભારે દુઃખદાયક પરીણામ નીપજશે”

• આ નવી ધાસ્તીથી દોલીબા ગભરાટમાં પડ્યા. ડાક્ટરના
જવા પછે, તેવણે નાદીરને, પટાવીને પ્યાર કરીને, અને ધણી રીતે
પુછ્યું, તથા તેના દીલમાં કાણુની ઉમેદ અને કાણુનો પ્યાર છે
તે જાણવા ચાહ્યું પણ નાદીરે કશો જવાબ આપ્યો નહી.
એમ કરવાનું તેનું કારણ એજ કે તે પોતાના મનમાં ભારે
દેહેસત રાખેલો હતો કે “ગમે એટલી હુજતથી પુછવા છતાં
પણ જ્યારે તેઓ માહરો ભેદ “શીરીન”માંજે એમ જાણુશે
ત્યારે તો ખચીતજ ભારે ગુસ્સે થશે.”

નાદીરની ધાસ્તી ખોટી ન હતી. શીરીન ઉપર તે પ્યાર રાખે
છે, એટલુંજ જો દોલીશોક જાણેતો તેને ખચીત બખી ખાય.
અને બીજું એ કે પોતાના ઘરમાં સીખવનારી સ્ત્રીશીક્ષક પોતાની
વહુ અને એ દોલીબા ને ધનબાઈજીનો અચિતજ મુરબાઈ ભરેલું
માને. નાદીર એજ કારણસર પોતાનો ભેદ તેઓ આગલ જાહેર
કરવા અચકાતો કહો કે શરમાલો હતો.

પ્રકરણ ૨૨ મુ.

એક નવો સંતાપ.

નથી મુજને આરામ કે દુઃખની દરકાર;
 નથી મુજને દમામ કે સુખનો વિચાર.
 નથી ખીજ મોટી કંઈ દીવમાં ઉમેદ;
 છે તે ઉમેદમાં એકજ બસ બેદ.
 (કે) કામલ તુંજ કરનો ઉમેદવાર છું;
 વિના તુજની હાજરી હું ગમખાર છું.

નાદીરની સખત ખીમારીમાં ખીજ બેગી શીરીનની મેહેનત વિશેષ હતી અને તેથીજ એક ધાસ્તીબરી ખીમારીમાંથી તે કીરતારની કૃપાથી અને શીરીનની મેહેનત મદારતથી તે રક્તે રક્તે તાજગીમાં આવ્યો તો એમ કહેવામાં શીરીનની સેવાની ઇનસાફી પીછાણ થયલી ગણાય.

દોલતમંદ દોલી શેઠના સુખવાસી સાથા હેઠલ શીરીન તેવણની છાકરીએનેજ શીખવાને બેસી રહેતી ન હતી પણ પોતાનો આકાતો વખત ખીજ મેહેરખાનોમાં બેલાઈને મદદ લાગવામાં પુરો કરતી હતી. તેણીની સાથી સારી સેવા કાઢીનીખી માંદગીની સારવારમાં સ્પષ્ટ જણાઈ આવતી કે જે મેહેનત દોલીખા જેવા દયાલુ શેઠ અને ધનવાઈ જેવા ધરપચ્યા શેઠાણીનો પુરતો ખાર પામવામાં પેહેલી પાંકતી ધરાવતી હતી. અને આ પ્રમાણે એક પૈસાદાર પણ પાછા પીતાની આંખે એક કમનશીય પણ સારી તરખીઅત પામેલી નીદાંબ બેટી દોલીખાની નોકરીમાં અને તેવણના ધરના સુખ દુઃખમાં એક સરખી ઉપયોગી અને વહાલી થઈ પડી હતી.

નાદીર તેના માખાપનો એકજ બેટો હતો. તેને મુસીબતે મોટો કાષ્ટો હોવાથી તે સર્વમાં લાડકો અને ખાશો હતો. અને એટલી માટેજ નાદીરની માંદગીમાં શીરીને માવજત કરવામાં કંઈપણ કસુર રાખી નહોતો.

પણ નાદીર તેણીજ માટે ખીમાર છે, તેની આ નિર્દોષનારને ક્યાંથી ખબર હોય ! તેણીનો જે ધણીનું નીમક ખાય છે તે હલાલ કરવાના પાક હેતુથી તે જવાનની આટલી બધી કાલજ અને કદરથી

મદારત કરતી હતી. પણ તે તેણીના બહાલ માટેજ જીગરમાં આતસ સમાન જલતો હતો એવો તો તેણીને જરાએ ખ્યાલ વટીક ન હતો; એમ છતાં તેણીને પોતાની પાસેની પાસે જોયાથી નાદીરની તખીયત સુધરતી ચાલી.

ખીચારી શીરીનના નસીબમાંતો સુખથી ખેસવાનો હજુર કરાર હતો નહીં.

નાદીરની ભયભરી માંદગી વિષે જે દીવસથી દોલીબાએ ડાકટ-રોથી સાંભળ્યું તે પલથી તેવણની પણ દેહ લહડવા લાગી. એ કગમ નાદીર સુધરતો ચાલ્યો સારે ખીજ બાજુએ દોલીબા માંદગીના જીજ્ઞાસમાં પગપેસારો કરતા ચાલ્યા.

હવે શીરીનને દોલી શેઠ--પોતાના મેહરબાન મમતાલુ શેઠ--કે જોવણું તેણી નીમક ખાતી હતી તેવણને તપાસવાનો વખત આવ્યો. અને ભારે ઉમંગ સાથે સારી સંભાલથી ખરદાસ્ત કરવાની પોતાની ફરજમાં તેણી જોતરાઈ.

શીરીનના વિચારોમાં નાદીર દીન ઉગે વધુ અને વધુ વીટલા-તો જતો હતો. દોલીશેઠની વધતી જતી માંદગીમાં તેવણની ખીજાના આગળ જઈ તે ધણુ નજીક કામ બજાવતો હતો, કાંકે જરા જરા વારે જીવ ફરી આવવાથી તે ઝોરડામાં જઈને એકાંત ખડી રહેતો. તેના હુશીયાર થવા પછેથી એજ વીચારે તેને વમ લમાં નાંખ્યો કે કોઈપણ મુશીબતે તેના મનમાં જડ ધાલી ખેસ્તો. ખાર શીરીનને જણાવવો; પણ તેનામાં તેટલી હીમત નહીં હતી કે તેણીને તે મોઢે મોઢું કંઈપણ કહી શકે.

અંતે તેને એક સાદો અને સેહેલો માર્ગ મળ્યો. તેણે અસરકારક એખારતે એક પત્ર લખી પોતાની પાસે રાખી મેલવાને અને લાગ દાવવે તેણીના હાથમાં સેરવી દેવાને નક્કી કર્યું.

ખીચારા ક્યાલુ દોલી શેઠને નજલાતું દરદ હતું જે કોઈવેળા ધણુ જોરમાં ઉભરી નીકળતું હતું. હાલમાં આપણે તેવણને જે મોટી માંદગીમાં પડેલા જણાવ્યા છે તે ઉપલુજ દરદ છે જેનો ઉભ-રાત તેવણ સાંતી સાથે સેહેવે છે.

નાદીરે શીરીન ઉપર જે દીને પત્ર લખ્યો તે દીને દોલીબાનો નજલો નરમ પડ્યો હતો.

શીરીન ત્રીજે દીને સાંહજે દોલીશેઠ આગલથી ઉઠીને પોતાના ઓરડામાં જવા સાડ દાદર પર ચઢી; અને હજુરતો તેણી સુંદર આરસપહાણનાં પોહોલા પગઠીયા ચઢીને ગોળ ચકરાવા બણી ફરે એટલામાં તે ગ્રીની સમે નાદીર ઉપરથી ઉતરી આવ્યો; અને પોતાના ગળવામાં બે દાવસ સુધી પડી રહેલા પેલા પ્યાર પત્રને ઘણી ઝડપથી શીરીનના સુવાળા હાથમાં સેરવી દેઈ તે સપાટાખંધ સરસર ઊતરી પડ્યો.

નાદીરે સાને સાડ તે કાગલ તેણીના હાથમાં આવી અસાધારણ ઉતાવળથી પકડાવી દીધું તે શીરીન સહમજી શકી નહી. આટલા ગભરાટમાં તે સાને માટે સપાટાખંધ ઉતરી ગયો તે પણ તેણી વિચારી શકી નહી; પણ તેટલામાં તેણીએ “ખાનગી” બોલના ભેદી મથાકા હેઠલ “બાઈ શીરીન સાવંક સફલાતવાલા” કરીને તેણીનુંજ ધારણ કરેલું નામ ક્વર પર વાંચ્યું!

નામ જોતાંજ તેણી ચમકી અને પોતા ઉપર ‘ખાનગી’ પત્ર લખવાને કીયા કારણે તેને જરૂર પડી હશે એવા વિચાર સાથે તેણી પોતાના ઓરડામાં દાખલ થઈ.

એસતાંને વાર તેણીએ ક્વર તપાસ્યું કે જો તે ઝીણું હશે તો અંદરનું કંઈ લખાણ વાંચાશે અને તેની મતલબ વગર ઊખેડું જણાશે. પણ પોતાની આ હુશીયારીમાં તેણીને હટવું પડ્યું. ક્વર તો ઝીણું હતું પણ લખાણવાળો ભાગ કાગળની અંદર બાજુએ હોવાથી તેણી હવે વિચારમાં પડી કે કાગલ ઊખેડું કે નહી; પણ પોતાના મનમાં વસી રહેલા વસવસા અને શકોને દૂર કરવાને માટે તેણીએ લાઈકાજે તે મજબુત વક્તગાવેલું પત્ર ઊખેડું અને તે ધુજતે હાથે વાંચવા લાગી.

માહુરી પરમ પ્રીય શીરીન.

શુક્ર કરક્રું તે કરીમે કારસાજના, કે મારી મરણતોલ માંદગી માંથી તે માહા પ્રતાપીએ મારા મનની મીઠી અને મોટી મુરાદ બર લાવવાને મને તાજગી બક્ષીએ, જેથી આજે મારી મુરાદમાં તેતી મદદ ચાહી આ નાકેશ કલમનુ પત્ર તારી મુનસરી ઉપર મેહું છું.

આ પત્રથી તું અચરત થશે, પણ તેમાં તેમ થવા જેવું હું જરાબી જોતો નથી અને જેવશ પણ નહી; કાંકે જો બેજ બોલમાં બોલું તો “પ્યાર આંધજો છે.” કે જેની હાજરી અને હઈયાતીથી હું છતી ચસમે અપંગ જવો છું.

તારા સુંદર સ્વરૂપે, તારી મનોહર મરીયાદાએ, તારા સ્તુતીપાત્ર સદગુણોએ, તારી મેહુરબાનીબરી મદારતે-તારી લાયક લાયકાતે, અને તારી કેલવણીની કાબેલીઅતે-મારૂ તન મન અને સર્વસવ સદાનુ છતી લીધું છે.

તું સત્ય માન્ય કરજો, મારી માનીતી શીરીન કે મારી છેલ્લી ધાસ્તી ભરી માંદગી તે કંઈજ નહીં પણ મારા દીલમાં તારા છુપઈ રહેલા અપુટ પ્યારનું તે પ્રગટ પરીણામ હતું. તોપણ તેમાંથી તે કીરતારની કૃપાથી અને તારી કદી નહીં ભુલાએ એવી ભારે માવજતથી હું બચ્યો છું--કેહ કે જીવ્યો છું.

શીલાં! લખવાનું તો એટલું છે કે હું લખતાં નહીં થાકું પણ તું વાંચતા થાકે, લેકીન દુકમાં મારી મુખ્ય મકસદ એજ છે કે તારા મારા વિચારને ખુદા ખાતેર મક્કતા થવું અને કશી પણ પ્રકારે કાંઈપણ આનાકાંણી કે અચકાયા વગર મારી સુચણા ઉપર જરૂર અમ્મલ કરવો.

શેવટે મને પુખ્ત આશા છે કે મારી આએ માંગણી તું રદ કરશે નહીં, પણ મારી મુરાદના દરખતને તું ફક્તદાર બનાવશે, અને મને તારા અનંત આભાર હેઠલ સદાનો ખેંચી રાખશે.

તાહરા ખુશી ભરેલા જવાબની ઈનતેજરીથી રાહ જોઈ ખતમ કરેછે, ખરા જીગરના બહલ સાથે—
શદાનો સાચ્યો ઊમેદવાર તારો

“નાદીર”

શીરીન તો આ વાંચતાંજ ઉજલી રૂની પુણી સમાન ફગત્તઘ ગઈ, અને આ અચાનક આવી પડેલી સંકડામણના સંતાપી સીતમ માંથી છુટી થવા સારૂ હજુર તો આગત્ત કંઈ વિચાર કરે તેટલાંજ તેણીના ઓરડાના અલગાં બંધ કાપેલાં બારણાનાં ઉઘડવા સાથે તેણીએ નાદીરને પોતા સાંમે ઉભેલા જોયો!

આ વખતના તેણીના ગભરાટનો શું પાર?

તેને જોતાંજ તેણી ગભરાઈ ગઈ. તેણીનાં હાથમાંનું કાગળ પડી ગયું અને જોતાંવાર એકદમ જોસભેર ઉભી થઈ.

શીરીનને એ પ્રમાણે ગભરાટમાં પડેલી જોઈ નાદીર તેણીની જાગણી ઝટ ચેતી ગયો. એક બે પળ સુધી તો બંને મુંગાજ ઉભા.

‘શીરીન’ કાંય એટલી અંદેસામાં ઊભી છે?—તે અચકાતો પણ બહાનૂથી ઉછલતા જીગરે બોલ્યો “હું માનુચ કે મારા ઉપર તું રાજી છે.”

તે ઈનતેજરીથી જવાબની રાહ જોતો દયાળચેહરે ઉભો.

“માર્શ નાદીરશા” શીરીન હીમ્મત ધરી નમીને બોલી.
“તમારી ચીડી દલગીરી સાથે વાંચી છે. માફ કરજો હું દુઃખી છું કે તમારી માંગણી હું કોઈ પણ પ્રકારે ખાહાલ રાખી શકીશ નહીંજ, કારણ કે—”

“પણ હું એમ પુછું” નાદીર તેણીને બોલતી અટકાવી આસ્તેથી બોલ્યો. “કે કદાચ તું મારા માત પીતાની આજર સાથે ડરીને નાં કેહેતી હોય તો તો તું સદનતર બેસીકર રહેજે હું તેનો ચોખ્ખો બંદોબસ્ત કરીશ” તે આટલું બોલી દયા ઉપજાવવાનેગ ગંભીર એહેરે પાછો તેણીને ટીકતો ઉભો.

“નાદીરશા” શીરીને નીચી નજરે પણ દાવકો જવાબ આપ્યો. “તમે આહો તો પણ હોય તો પણ જ્યાં હું તેમ કરવાનેજ અશક્ત છું, આ તેવો ખ્યાલ કરવોજ ફાકટ છે. તમારે પણ વિચાર કરવો, જોઈએ કે જો તમારા સરતાને એ વાત જાણે તો તમે ધારો છો કે તેઓ એકપણ પળ આ માનભર્યા મકાનમાં મને ઉભી રાખે ? એવા વિચારજ કેવળ સરમ અને કમકમાટ ઉપજાવનારા છે”

“શીરીન” નાદીરે બેદરકારી બતાવી “તેવો દહાડો ક્યાં આવે કે મામજી બાવાજીને કાંને એવાત જાય; પછી તો હું મન ચાલુંજ કરી લેઉની.”

“એ તમે શું બોલો છો” તેને પોતાના માઆપ તરફ બેદરકારી બતાવતો જોઈ શીરીને ચીમકી લગાવી. “તમારા સરતાનેની કીર્તી વધે અને તેઓનું નામ કામ અને માન અમર રહે એવી બાબદખર તમારે તો પુખ્ત ધ્યાન આપવાની જરૂર છે; તેને બદલે અફસોસ છે કે આવા બદ વિચારો બાંધી બેદરકાર બનો છો. ખચીત તમારે એવા અધરીત વિચારો સાથે મારે માટેનો ખોટો ખ્યાલ તમારા મગજમાંથી કાઢી નાખવો જોઈએ. તમારા મુરખીઓના નામ પ્રમાણે તો તમેને મારા કરતાં વધારે લાયક બાનું મક્કી શકશે તેનો અણુ વિચાર કરવો જોઈએ—”

“બસ ! બસ શીરીન” શીરીનને વાત ઉડાવતી જોઈ નાદીરે તેણીને વળી બોલતી અટકાવી “એવી સલાહરૂપી શીખામણો સંભળાવી મારી વાતને ઊડાવી તું કાંય મને બેસબર બનાવે છે ? હવે તો ખુદા ખાતર ખુશ ખબરથી ખુશીકર. શીરીન તારી પ્રીતીમાં હું પીડાતો જાઉં છું, અને હવે વધુ ખમવાને મારામાં ધીરજની તાકાદ નથી. યાદ રાખજે કે હું તને જીંદગીતક સદા અમનમાં રાખીશ.”

હવે શું કરવું અને શું જવાબ આપવો તે માટે શીરીન વિચારમાં પડી; કાંકે નાદીરના આવા હુજતભર્યા અપવાદ સામે તેણીથી તેને કડવો સખ્દ સંભળાવી શકતો ન હતો, કાંકે પોતાના શેઠનો તે હેતવંતો અને તેસાથે વળી વારેસ હતો.

“જો શીરીન” શીરીનને સાંત ઉભેલી જોઈ તેણી પીગલે છે એવું ધારી નાદીરે તેણીને વધુ સમજાવ્યું. “મારી માગણીને માન આપવામાં આ મોટા મેહેલની તું પોતાને માલેક જાણજે.

હજુર પણ મારી ઉપર દયા કરવાને તુંને તક આપું છું તેટલાં વિચાર કરી લે” ખારના અંધાપામા અધીરો અને આંધળો બનીને કસાપણુ લાંબા વિચાર વગર શીરીનનાં પગ આગળ ઢાકલુદી કરતો પડીને તે બોલ્યો.

હજી શીરીનની ચુપકાડી બાંગી નહીં. તેણી નાદીરને એમ પગ ઉપર પડતો જોઈ શરમીદી પડી દુર થઈ, અને શુ ઉપાસ અનભાવવો તેના અંદેશા અને ધાસ્તીમાં પડી. મગર તેણીની શીકર થોડાજ વખતની હતી. તેણીને ચુપ અને દુર થતી જોઈ વળી નાદીર કાંઈ બોલવા જતો હતો, પણ તેટલા દાદર ઉપર કાઢના પગલાનો અવાજ આવ્યાથી, તે ગભરાઈને ગુપચુપ ઝોરડામાંથી બાહરે નીકળી ગયો અને કમનસીબ ખીયારી શીરીન ધારતી ગભરાટ અને અકુશોશ સાથે આ નવી હાલત પર ગાફિલ ઉભી.

પ્રકરણ ૨૩ મું.

સંતાપ પર સીતમ.

આલે માનવ જેથી હર દમ ડરી,
તેજ તેને મડકાવે છે હરધડી.
નથી કરતો જે ચીજની માનવી દરકાર,
નથી આવતી સાંમે તે ચીજ તેની યાર.
સસલાં પર શિહની હરદમ નજર,
તો દસ વાર દીનમાં ધરે છે તે દર.

દાદર પર જે કાઈના આવવાના પગલાં સંભલાયા હતા, તે કાઈજ નહીં પણ દોલીયાની નહીં દીકરી મેહરાં હતી. જેણી ધનપાઈજના મોકલવાથી શીરીનને બોલાવા બહુજ ઝડપ અને ગભરાટ સાથે આવી લાગી હતી.

“શીરીન” તેણી આવતાંવાર બોલી “તમેને માયજ તાકીદે બોલાવેય” બાવાજ એકાએક એકદમ બેસુધ્ધ થઈ ગયા, વાસ્તે મેહરબાની કરી પેહેલા જલદીથી નીચે ઉતરી પડો.”

“કેમ બેહેન મેહેર” શીરાન સાંભલીને દલગીર મેહેરે બોલી “શુ બાવા ગભરાએય ? ચાલતો જલદી. મારા શેઠ પર આશુ આક્રત?” તેણી એમ બોલતી મેહેરબાનુ સાથે ઝડપમાં ઉતરી પડી.

દોલીશેઠ ઉપર નજલાએ એકાએક પાછુ જોર ઠાધુ. જયારે શીરીન ઉપર આવી ત્યારે તેવણુ ધનપાઈજ સાથે મેહેનસાજ વાંતો કરતા હતા. અને તેણી નીચે જઈને જેએય તો દસખાર મીનીટના અરસામાં મામલો તદન ફેરવાઈ ગયો હતો. તેઓ એકાએક ચીસ પાડીને બેસુધ્ધ થઇ ગયા હતા, જેમાંથી મોટી મેહેનતે તેઓ સુધ્ધીમાં આવ્યા. ધનપાઈજ શીરીન તથા ખીજા ધરમધેના સરવે

માણસોના ઉપરા સાપરી ઉપર ને ઉપરના ઉપાયથી તેઓ હુશી યાર થયા. જે વેળા બે દાકટરોની ત્યાં મદદ હતી તે જણાવવાને અતરે ભુલવું જોઈએ નહી.

હાલ દોલીશેઠ જે કે સુધ્ધીમાં હતા, તોપણ અરધી સજગૃત અને અરધી બેકામીમાંજ પડીરહ્યા. ડાકટરોએ તેવણને તેમજ રહવા દેવાને બચામણ કરી, અને હવે કશી શીકર જેવું નથી એમ ધનપાઈજી તથા શીરીનને અને નાદીરને દીલશે દર્દ તેઓ વિદાય થયા.

શીરીન અને ધનપાઈજી એઓ બેજ ફક્ત તેવણના ઓરડામાં ગુપચુપ બેસી રહ્યા હતા, બાકીના સર્વે માણસોને તથા છોકરાંઓને, ડાકટરના હુકમ મુજબ બાહર રાખવામાં આવતા હતા, કારણ કે તેવણના ઓરડામાં બનતા સુધી જરાબી ગડબડ નહી થાય તેની સંભાળની ધણી જરૂર હતી.

એ શાંતીના શાંત સમામાં સેહેજવાર દોલી શેઠની મંદગીને વિચાર કર્યા પછી શીરીનને પોતાની હાલત યાદ આવવાથી અફ-શોશ કરવા લાગી. આજને નવો બનાવ ગોચા તેણીને દુઃખ ઉપર દાહામ લાગવા જેવો હતો. તેણીએ સંતાપ ક્યોંકે “શું મારું નશી બપોળું ફુટેલું છેકે હજુરતો એકેકી આપદામાંથી છુટી નથી તેટલામાં બીજો બીજો બહાપો નીકળી આવે છે ને મારા સાચા સાથી સાવક માટેની મારા મનની મુશદો તો મનમાંજ રહી ગઈ છે પણ તેને બદલે નાદીરે નાહક મારો પીછો મડડ્યો છે. પણ તે શું મારાથી કદી પણ બની શકે? એક ખરા અને લાયક ઉમેદવારથી બધાઈ ચુકી, અને તેનીજ સાથ સાહાદીના કાગળ ગાંઠે જોડાવાની હુજતથી મારૂ બાપીકુ બાહદુશાહી મકાન અને મોજમજા સૌ ત્યાગ કરી આજે હું દેશવતો અને દલદેસરી ભોગવી ચુકી છું તે શું હવે બુલી જાઉં? નહીંજ અને નહીંજ એ ખ્યાલજ મને ગાંડી બનાવશે.

જ્યા સુધી મારામા પ્રાણ છે ત્યાં સુધી તેમ જીવહાર બનશેજ નહી અને બનવા દેઈશ નહી. તેની તરફ જરાક પણ બેદરકાર બનવું એ સરપા મરખાઈ છે એટલુંજ નહી, પણ એવો આડકટરો ખ્યાલ કરવામાં પણ હું પાપ સમજી છું. એવો એ ! ગભીર વમાસણ-માં તેણી ગરક હતી, એટલા દોલીયાએ કોર મંડી અને એકએક સાંહાંજનીજ માફક વળી પાછો તેવણને દુઃખનું જોર થઈ આવ્યું જેથી એક ચીસ પાડી પાછા બેકામ બની ગયા.

એ ગભરાત થતાંજ જેઠા પાસે બેઠેલા ધનપાઈજી અને શીરીન દોડી ગયા, અને પછી સર્વ જણામાં ગભરાટ મચી રહ્યો. દાકટરો માટે દોડાદોડ ચાલી. માણસ પછવાડે માણસ મોકલયા અને સાહાંજનો સમો હોવાથી દોલીયાનું દીવાનખાનું મુલાકાતે

આવેલા મેહેરખાનોથી જેઓને પાસેનાંજ ઓગડામાં બેસાડ્યા હતા તેઓથી બરાબ ગયું.

લગભગ એ ગડબડ અને ગભરાટમાં અરધો કલાક વિતી ગયો, પણ માણસો દોડાવ્યા છતાં કોઈપણ ડાકટર ત્યાં આવી લાગ્યો નહીં. સાંહજે ડાકટરોના ગયા પછે દવા લાવવા સાર જે માણસો ગયા હતા તેઓ પણ હજુર આવ્યા ન હતા તેથી ધનખાઇજી બહુજ શીકરમંદ થઈ શીકા પડી ગયા.

“અરે કોઈ જવોરે, કોઈ પણ ડાકટરને એકદમ બોલાવી લાવો તેઓ ગભરાઈને બોલ્યા શીરીન જાતો માય ખીજ માણસ દોડાવ.”

“ખાઇજી સાહેબ” શીરીન બેઠી હતી ત્યાંથી બિટીને બોલી, “શીકર ના કરો ખુદા ફઝલ કરશે. લેવો હું પોતે જઈને કોઈપણ ડાકટરને લેઈ આવું છું” એમ બોલી શીરીન ડાકટરને તેડવા બગલામાંથી બહાર પડી.

વખત રાતનો હતો. સુમારે સાહડા સાત થયા હતા; પણ રાત અંધારી હતી તો પણ રસ્તા પર ફાણસો સલગાવેલા હતા. રાત પડી જવાથી તે ધોરી આવજાવના રસ્તા પર દીવસની બીડ મુમાન ન હતું. કોઈ એકાદ છુંદું છવાયુ કામસર જતું હોય તેજ દેખાતું બાકી તે સમે સમસાંન સમાન સર્વ સાંત હતું.

શીરીન જેવી ડાકટરને બોલાવવા સાર બંગલામાંથી બહાર નીકળી તેવી તેણી ઝડપથી આવવા લાગી પણ હજુર તો તેણી થોડેજ દુર ચાલી એટલાં પછવાડેથી “શીરીન ઉભીરેક કંઈ ખાનગી કહેવું છે” એમ નાદીર તેણી પાછલ બોલતો અને દોડતો આવ્યો.

શીરીન તેનો અવાજ સાંભળીને બિટી રેહી, કે કાંઈ ડાકટરને કહેવાડવું હશે, તેથી મને ઉભી રાખે છે પણ તે તો તેથી ઉલટાજ આવ્યા બરેબર બોલ્યો. “બહાલી શીરીન મારી માંગણી વિષે તે શું વિચાર કરીધો? અરે બોલ કે તું મારીજ થશે? “કહે હા કે ના?”

આવી ગભીર ગડબડની વખતે અને તેપણ પોતાના ખાર જીતાની આવી જીવ સટોસટની માંદગીના ગભરાટની વેલાએ એક જરૂરના કામ સર ઝડપથી જતી એકદમ અટકાવીને ખાસ એવી અધરીત વાન સાર નાદીર પુછવા આવ્યો, તેથી શીરીનને તેની ઉપર બહુજ ઝાંઝ ચહડી પણ તેણી મુરત વેળા ખામેરા કરીમઈ.

“સાહેબ એવી. બારે ગડબડની વેલાએ પણ તમો એવી નાલાયક વાતો કરવા પુઠે આવ્યાછો” શીરીન લગાર નાખુશીથી બોલી “અને તે પણ તમારા ખ્યારા પીતાજીને ધાસ્તીભરી હાલતમાં પડતી મેલીને; તેમજ ખામખા તખીયને તાકીદે તેડવા જતી મને અટકાવા ને આવી નાપસંદ ચાલ ચલાવોછે એ સંતાપ કરવાજોગછે.”

એટલુંજ બોલી નાદીરને પડતો મેલી તેણી સપાટાખંધ ચાલી ગઈ

નાદીરને તેણીના ટીખખા ટીકાથી ખરેખર ખસ્યાણું લાગ્યું, અને તે ત્યાંથી શીકકે મોહકે અને દુઃખી દીલે પાછો બંગલામાં ગયો, અને ત્યાં તેવણુ નેકનામ જાણે કંઈ જાણતાંજ નહી હોયતેમ દોડધામમાં પડ્યાં.

જયારે માનવી પર આક્રમ્ત અને દુઃખ આવી પડે છે ત્યારે તે ઉપરા સાપરી આવે છે, કે જેની તેને અગમચેતી પણ નથી થતી પણ ધીરજ હીમ્મત અને હીકમતનો લાભ લીધો હોય તે શહેલમાં ને સેહેજમાં તેનું સાઈ સેવટ આવેછે.

શીરીન નાદીરને ઉપસો જવાખ આપી જેવી આગલ ચાલી તેવીજ તેણીએ પોતાની ચાલણુ વધારીને ઝડપથી પગલાં ભરવા માંડ્યાં કારણકે જે શેહનું તેણી નીમક ખાતી, તેના બરખા પર બસો વાલવાની આગેજ વેલા અને ટક છે, એવું તેણી સારી રીતે સમજતી હતી.

ડાકટરનું દવાખાનું દુર હતું, અને તેણીની ઉતાવળી ચાલથી ત્યાં પુગવાને બાયગે દશ મીનીટ લાગતે પણ તેટલા જે રસ્તે તેણીને ફરવું હતું, તેજ રસ્તામાં શામ્મે કોઈ જુવાન જાંગસોદુરથી આવતો જણાયો. શીરીન ગભરાટમાં ચાલતી હોવાથી પેહેલાંતો તેણી કશું ચોકસ જોઈ શકી નહી.

આ આધેથી આવનાર આસામી જોકે જાતે જાંગસો જણાતો નથી; પણ તેના બાહરના દેખાવથી તે તેમ દેખાતો હતો.

આગલ વધતા આપણે એ જાણીતા જાંગલાની ઓઝખ આપીશું. શીરીનને તેની ચાલ ઉપરથી તે તેની પીછાણતો હોય એવું જણાયું. શીરીન વિચારતી આગલ ચાલવા લાગી કે એ કોણ હશે તટલાજ પેલો જુવાન્યો નજદીક આવી પોંહોચ્યો અને તેપણુ વળી એવા સંજોગે કે એક અચ્છા અજવાલા આપતા ગ્યાસની ખતીના સરકારી ફાણુસ પાસેજ તેઓનો સામાં સામી મેલાપ થયો, અને તેથી તેઓ બન્ને એકેકને એકદમ ઓલખી શક્યા, એટલુંજ નહી પણ બન્નેની નજર એક થતાંજ તેઓ તુરત ચોકચા અને એકાએક અટકી રહી ગયા.

એ વલી આએ નવું આવનાર કોણુ હતુ ?

પ્રકરણ ૨૪ મું.

કેવો નાખુશ મેલાપ!

સા સાંઠે છોડ્યું તુંજ બાપીકુ ધર;
ને રહી છે હાં આવી પર આસરાપર?
સા સાંઠે મુખ સધલું આદશાહી તણ;
રંજ આવી ખેચેછ, તું નાનાં—હણ?
સા માટે લુચ્ચા એક જવાનને થકી;
જગમાં નીચ નીંદાનો ભોગ થાયચ હણ?
છોડ હવે ગુસ્સો, ને ચાલ માહરી સાથ?
પીતાને તુંજ સલાહ કરાજો તારી સાથ.

એ કાઈજ નહી પણ નાંજને પગલુવાને ઉમેદવાર થયેલો
પેલો લુચ્ચો વિકાળ વકીલ હતો.

“એ કાણ નાંજા!” વિકાળ તેણીને જોતાંજ ચોકીને દાંતમાં
આંગળી પકડી અન્યખીથી બોલ્યો.

● “એ કાણ વિકાળ!” નાનાં તેને તુરત પીછાણીને પોતા
સાથે થઈ ગયલી આ અચીતી મુલાકાતથી બારે અચરત થઈ
ઐટલુંજ બોલી શકી.

“અરે નાનાં! મારા પ્રાણ! બોલીદે તું ક્યાંથી આવી”
તેણી નાહસી જશે એવી ખીલીકથી વિકાળએ તેણીના બન્ને હાથ
પોતાના હાથમાં પકડીને પુછ્યું, “શું તારા પીતાને ઘેર કમતી
દોલત છે કે એવી રીતે તું પરદેશ પરઆસરે ફરે છે.”?

“વિકાળ” પોતાના હાથ પકડેલા જોઈ નાનાં ચેતી ગઈ
કે હવે તે છુટી મેલનાર નથી, તેથી ખુબ ગુસ્સો કરી બોલી
“મારો હાથ તું એકદમ છોડી દે, હું જાણુચ કે તું ધણી સારી
ચાલચલણનો છે, પણ મારે એજ કેહવું છેકે મારા હાથ છોડી
બસ મારેથી દુર ઉભો રહે.”

“બહાલી નાંજ” વિકાળએ જોયું કે દમસમ કીધાથી તેણી
વધુ ચીરડાઈ જશે, તેથી નરમાસથી બોલ્યો “અરે તાહરે મારે
મેં કેટલી આપદા વેડી છે, તેનો કદીપણ તુંને ખ્યાલ આવનાર
નથી. તું નાહક સાને સાંઠે મારી ઉપર ગુસ્સો થાય છે? મારો
જરાખી તકસીર છેજ નહી. ઉલટો હું તો તારા ઉપર મારો જીવ

આપવાને તૈયાર છું. પણ તું નીરહ્ય નાનાને કશી કદર નથી !”

“ઓ મુજી” નાંજીએનેણ ફરવી ગુસ્સાથી કહ્યું “શું ! મારી ઉપર જીવ આપવાને તું તકવાર છે? અરે ચસમચોર ચંદાલ ! બિલકું તેજ મારા સરસ સુખનું સદનતર સલાનાસ વાલ્યું છે અને ઉપરથી તું મારી ઉપર દોષ મેલેછે? સરમ છે એવા લ્યાનતી જીવતર પર! અસ —

“નાંજી” વીકાજી વચમાં બોલી ઉઠ્યો “મેં કશો અપરાધ કાઢ્યો નથી. તે કરતાં જો તું મનેજ દપકો આપેછે તો ખેર, હું તે વાત બુઝી નબિયું, પણ હવે તુંથી મારી સાથે સર્વ ભુલ, જઈ મુંબઈ આવ કે ત્યાં આપણે તારા પીતાની પરવાનગીથી સાદા દીના પવિત્ર ગાંધી એક થઈએ.” એમ બોલી તેણે હાથ ખેંચ્યો.

“વિકાજી તું સાચ્ય માનજે, કે મારી સાથે પરણવાની તારે કદીપણ આશા રાખવીજ નહી, મારો જીવ જશે તો જરાખી પરવાદ નહી, મગર તેમ બનવું તો તું કોકાકટજ માનજે” નાંજી જોકે પોતાનો હાથ તેના હાથમાંથી છોડવી શકી નહી, તોપણ હીમ્મત ધરી બિભી રહીને તેણીએ આવો જવાબ આપ્યો.

“એકવાર હું તુંને સાફ કહી ચુકી છું કે એક જીવદાન જવાન અહરથને કોલ આપેલો હોવાથી હવે હું તારી એ મને નાપસંદ માંગણી મંજુર રાખી શકતી નથી; તે છતાં જ્યારે હવે તું મને બોલવાની ફરજ પાડેછે ત્યારેજ મને બોલવું ભાગ થઈ પડેછે કે જો મેં ખીજી જગોએ કોલ આપ્યો નહી હતે તોપણ હું તુંને હરગીજ કમુલ કરતેજ નહી, કારણકે તે મુંબઈમાં મારા પીતા પાસે મારા હાથની માંગણી કાઢી લારે હું ખરી ખાતરીથી બાણુતી હતી કે તું તારા ઘેરમાં એક જીવદીન ઓરતની કુછંદીમાં મોજ મારતો હતો, જે માટે મારી આયા પણ તારા જેવા એક આખરદાર ધંધાદારી ઉપર ધીક્કાર ધરાવતી હતી; એટલુજ નહી પણ ફક્ત સરમને માટેજ હું અખાડા કરી ગઈ, નહીતો એ વાત જો મારા પીતાને મેં તુરત જણાવી હવે તો તારું નેહસ કદમ તેવણુની સીડીથી સદાનું દૂર થતે. પણ અફસોસ ! આજે હું

તે ચુપકાડી માટે ખચ્ચીતજ પસતાજાય. ચાલ--હવે છોડી દે મારો હાથ. મારે મારી અગત્યનાં અને નહીં ઠોભી શકાય એવા તાકીદના કામ સાર જવું છે." એટલું બોલી તેણી પોતાનો હાથ છોડવા સાર ગુસ્સાથી જોર કરવા લાગી.

વિકાળએ તેનીનો હાથ છોડ્યો નહીં. તે લુચ્ચો, તેણીએ ક્યાડી આપેલા તેનાં બંદ કરતુંક માટે બહુ પાણી જિતાર થઈ ગ્યો અને આટલી છુપી રીતની તેની ગોઠવણ છતાં નાનાં તે વાત કેમ જાણી શકી હશે તેના અદેશમાં પડ્યો.

"મારી નાંજ" અતે તે નમીને બોલ્યો "હું કમુલ કરું કે તારી સર્વ વાત સાચી છે, પણ જે દીવસથી તું મુંઝાઈ છોડી ગઈ છે તે દીવસથી હું સદાનો સુધરી ગોઠું. તારી જુદાઈમાં મેં મોજમજલ તજ દીધી છે. નાંજ! મારે માન; હવે હું તે આગલો લુચ્ચો વિકાળ રહ્યો નથી. મેં બેઅદગીનો બેદદ મેલાપો કર્યો છે અને બદચાલનો પુરતો પસતાવો કર્યો છે, તેથી સર્વ ગુનાહ માફ કરી મારી ઉપર તું બસ મેહેરબાન થા. બહાલી નાંજ! મારો જીવ તાહરા ઉપર જીંદગી તલક ખુરયાન કરીશ."

"બસ ચુપ રહે ઓ ચંદાલ" નાંજ તેનું લંબાણ અપમજદ ભર્યું શંભાપણ સાંભલતા કંટાલી જઈ બોલી ઉઠી "એવા દીન પુસ્તી ભર્યા બોલો મને સંભલાવ નાં, તુંને સોગંદ આપી કહુંચ કે તું મને તારી બેહેનજ જાણ અને મને છોડી દઈ ચાલતી પકડ. તારા કાલાવાલાથી કેહેવું કશાપણ કામતું નથી. હું ખુણામાં પડી--પણ જીંદગીના છેલ્લા દીવસ સુધી બસ મારી પાકદામન તપાસી દાંધનીબી ગુલામગીરી કરી પેટ ભરશ અને તેમાંજ દુન્યાતું સર્વ સુખ સમજશ, પણ મારા એક ખરા લાયક ઉમેદવાર તરફ કદીપણ બેવફા બનીશ નહીં ચાલ છોડી દે મારો હાથ હવે શું કહુંચ?" એમ બોલી ધીક્કારભરી નજરોથી પોતાનો હાથ બેચ્ચો, પણ હજુર તેને તે છોડ્યો નહીં.

"હવે હું તુંને કદીપણ મુબઈ લઈ જવા વગર રહેનાર કે છોડનાર નથી." વિકાળએ તેણી ગભરાએ તેમ ધમકીમાંજ કહ્યું.

નાંજ જેમ ખુજસુરત ફેલવાયેલી અને ચંપરાક હતી, તેમ

તેણી બહુ હીમતવાન પણ હતી. તેણી વીકાળની આંખે ધમકી થી જરાખી ગભરાઈ નહીં અને હવે વધુ ચીરડાઈને બોલી "પેલા સામ્રમેથી કાઠ માણસ ચાલી આવેછે, માટે છોડ નહીં તો એકદમ ચીસ પાડી ફજેતી ફરીશ, એટલુજ નહીં પણ જરાખી લીંઝ વગર પોલીસને બોલાવી તુંને જરૂર પકડાવશ. બોલીદે છોડે ચકે નહીં?" નાંજા ઝતુન અને બહુજ ધીક્કારથી બોલી.

આ પુઠે લગેલો પાપી હવે ગભરાયો તે ખરો.

સામ્રમેથી કાઠને આવતો જોઈ તે સહમજયો કે, નાંજાં બોલી છે તેમ તેણીને નહીં છોડી દેવસ તો જરૂર ફજેતી કરશે તેથી ગભરાઈને તેણીના હાથ છોડી દીધા; તોપણ તેણી નાહાસી જશે એવો તેને ભય હોવાથી તે તેણીની અડોઅડ ઉભો રહ્યો.

નાંજાંને જેવી છુટી મેલી તેવીજ તેણીએ ખુદાતું નામ ભઈ પેલા ચંદાલ વિકાળને એક જોસ ભેર આચકો મારી તેને રસ્તાની પાસેના ખરાબ પાણીના ખખોઆમાં પાડી નાંખતાં તેણીએ પોતાના પગમાંના રત્નીપર હાથમાં પકડી એકદમ દોડ મુકી.

સારા ભાગ્યે વડજી તેણીના આંચકાથી ખખોઆમાં નહીં ખરડાતાં બાહરે રસ્તાપર પડી ગયો હતો, જ્યાંથી તુરતજ ઉડીને તે નાંજાં પાછલ દોડ્યો પણ તેટલાં ખુદાતું કરવું એવું થયું કે વિકાળ દસ પગલા દોડ્યો નહીં તેટલાં તેનો પગ એક અણીદાર ઉભા પથ્થર સાથે અથડવાથી તે ઠોકરાઈને અબડું મોઢે ઝીકછ ગયો.

જીવપર આવેલી અને ગભરાયતી નાંજાં રસ્તામાં પાસેજ મક્કી ગયેલી એક વલણુદાર અંધારી ગલીમાં ભરાઈ ગઈ !

જો વિકાળને ઠોકર નહીં લાગી હોત તો આપણને ધડીભર માનવાને કારણુ છેકે તે કદાચ તેણીને પકડી પાડી જતી મુકતે નહીં. એ તો સાધારણ છેકે માણસ ધારેય શું અને તે કીરતાર કરેય શું !!

નાંજાં અંધારી ગલીમાં ભરાઈ તેવીજ તેણીએ પોતાની ચાલ ધીમી કીધી, અને તે આખી ગલી વિટાવીને બીજી તરફના એક આવજાવના ઘેરી રસ્તા પર નીકલી, અને ત્યાંથી ડાકટરને દવાખાના નજદીક જઈ પુગી કે પછવાડેથી મોટા ડાક

ટરની ગાડી પણ આવી પુગી જે દેખી તેણી ખુશી થઇ, અને તેનીજ સાથે બંગલો ગઇ. દોલીશેઠના દીવાનખાનામાં દાખલ થઈ, અને ગડબડમાં પડવાથી આ થઈ ગયેલા અંચીતા નાખુશ મેલાપ, તથા તેમાંથી તે કરીમે કારશાજની કરમ બશેસથી થયેલા છુટકારા વિષેની વાત હાલ તુરત તો તેણી ભુલી જઈ ખીજાઓ સાથે દોલીયાની માવજત કરવા મંડી.

વિકાળને ઠોકર લાગવાથી તેને વધુ વાગ્યું ખરું, તોપણ નાંજાને પકડવાની હુશાસાથી ઊડી ઉભો થઇ પાછો દોડ્યો, પણ તે તેમ કરે તેની અગાઉ નાંજાંતો પોખારા કરી ગઇ હતી. તેણે આસપાસ ફણી નજર દોડાવી કે કેટલે ઓથામાં તેણી શંતાઈ ઉભી હશે, પણ તેમાં તે ફાળ્યો નહીં.

કદાચ તેણી કોઈ આડી ગલીઓમાં ભરાઈ ગઈ હતે. તોપણ તે તેણીને કોઈ કરામતે કેટલી પકડી શકતે પણ તે ત્યાંનાં રસ્તાઓથી તદ્દન ખીનમાહીતગાર હતો, તેથી તે ગમે તેવો અચલ હોવા છતાં તે સમે તેનું કંઈ ચાલી શક્યું નહીં. જે તે ત્યાંનાં રસ્તાની કંઈ માહેતી ધરાવતો હોય તો તે માત્ર એટલીજ હતી કે એ એક સલંગ જાણીતો રસ્તો હતો અને વળી તે પણ તેજ દીપસે દીસના પોતાના એક મીત્ર જેડે કરવા જતા તેણે ફક્ત એકજવાર દીઠો હતો.

નાજાંની ખોલમાં તે એમથી તેમ બહુ ફર્યો પણ અંતે તેણી નહી જડવાથી સહવારે સાજિયેતી અને શાંતીથી તેણી માટે ખારીક તજવીજ ચલાવવાનું નક્કી કરી તે નીરાસ થઈને પાછો પોતાને મુકામે ગ્યો.

વાંચનાર જાણે છે તેમ તે વધીલનો ધધો કરતો હતો. અને એજ ધધાને સમગ્ર તેણે મધરાસ તરફ એકાએક આવતું પડ્યું હતું, અને જે રાત્રે તેનો નાંજાં સાથે અચાનક મેલાપ થયો તે રાત્રે તે અમરથો ફરતો ફરતો હોટેલમાં જતો હતો.

પ્રકરણ રપ મું.

‘નાનાંનું’ ગુમ થવું.

જ્યાં જાણે ત્યાં રહે છે, નશીબ મુજબર;
 ને આપે છે પકડાઈ જવાનો બહુ ડર.
 નથી જો કે કોઈની ગુનાહગાર તોય—
 કરી ચોરી ને નાહણી જાં આવી હોય—
 તેમ, મુજબે જાંથી પડેય ધરવી રાત,
 નથી જો કે કશી બુરી ધાત.

“અરે બેહેરામ” દોલીશીઠના બંગલામાં રાતના ગભરાટ પછી
 સહવારે ધનબાઈજીએ ચાકરને હાંક મારીને કહ્યું “જો માલપર
 જમને-હજુર શીરીન નીચે કેમ નથી આવી. બોલાવી લાવ.”
 વાઈજના જવાબ સાથે બેહરામ ઉપર ગ્યો. “બાઈ સાહેબ”
 થોડાવારમાં બેહેરામે નીચે આવી બાઈને કહ્યું “શીરીનબાઈ તે-
 બણના ઝોરડામાં નથી બારણું અલગું હતું તે હું જોઈ આવ્યો.”

“વાર ત્યાં નહીં તો જો છોકરીએને શીખવવાના ઝોરડામાં
 હશે ત્યાંથી બોલાવી લાવ” ધનબાઈજીએ હુકમ કરીધો અને બેહ-
 રામ દોડી ગ્યો, પણ ત્યાંથીબી “નથીજ” કરીને તેના પાછા
 ફરવાથી હવે ધનબાઈજી પાતે સોંધવા ઉઠ્યા પણ શીરીન કે
 ટૂંથી નજર આવી નહીં!

“માયજી ! આગે શીરીન ક્યાંછે” નીરાશી માથે પોતાની
 માતાને પાછાં કરતાં જોઈ ગુપ બાનુંએ દાદરપર ચઢતા પુછ્યું.
 “હજુર મહે નહીં તે ક્યાં ગયાં હશે.

‘મરે હુ ગુ જાણુ ક્યાં ગઈ તે’ એટલુંજ બોલી ધન-
 બાઈજી ગભરાટમાં નીચે ઉતરયાં.

આ ગભરાયલાં ગાય દીકરાની ગંભીર વાતચીતે એક જણને
 એકાએક ચમકાવ્યા અને અમારા વાચકો તુરત પીછાણી શકશે
 તેમ-તે કોઈજ નહીં પણ નાદર હતો. જેણે દાદર આગલથી પોતા
 ના પીતા પાસે પગાર થતા ઉપલી ચોકાવનારી ચક્રચાર એકાએક
 સાંભલી. ખચિત આ બેદુકન ખચર તેને માત્ર ચોકાવનારીજ
 નહીં પણ ચચરાટ બરી હતી, પણ જેવા માય બહેન દાદર આ
 ગળથી આવા પાછા થયા કે તે પીતા પાસે જવાનું પડતું મેલી શીકે
 બેહેરે શીરીનનાં ઝોરડા તરફ ધસી ગયો.

તેણે સા કોઈ નહીં જણાયાથી તે પણ ઝટ ગભરાટમાં નીચે

જેતરી પડ્યો, અને શીરીનની શોધ ખોલમાં પડેલાં પોતાના બહા-
લાઓ સાથે 'તેણી કયા ગઈ હતી' તે વિષે તપાસમાં પડ્યો.

"શીરીન તો કેયે જતી રહી" એવા સ્વદો આખા જગત્તા-
માં નાના મોટાને મોઢેથી ગભીરપણે ફેલાઈ ગયા અને સર્વ ગમગીન
હેખાવા લાગ્યા.

"વારૂ ગઈતો ગઈ" ધન્યાર્થજી વિચારમાં પડ્યા "પણ મરે,
રખે કેઠે લોખાણ ફેરવ્યું હોય."

એવા શકયી કહોકે ભુલભર્યા ખોટા શકયી, તેવણ તેણીના
ઝોરડામાં આ અને તેણી પોતાનો સમાન લઈ ગઈય કે નહીં તે
જોવા લાગ્યા.

પણ આ ખોટા શકયી ખોલથી તો સઘળાની શોધ ખોલ અને
અદેસાપર એકાએક અજવાલાનો છાપ પડ્યો, અને હજી તો
તેવણ તેણીનો સર્વ સામાન તપાસે તે પહેલાં તેવણને તેણીના
જતા રહેવાને એક મજબૂત પુરાવો હાથ લાગ્યો !

● આ પુરાવો પડખીડમાં ખીટેલું પત્ર હતું, જે પોતાની ટેબલ
ઉપર શીરીન મેલી ગઈ હતી અને તેનીપર આંખાઈની નજર
પડી ! તે ઉપર દોલીશેઠ તેમજ ધન્યાર્થજીનું સરનામું જોતાંજ
તેવણ એક આંચકે ચમક્યા અને ભારે આતુરતા સાથે તે કાગળ
ઉખેડી ધડકતી છાતીએ અને ધુજતે હાથે વાંચવા લાગ્યાં.

મધરાસ મધરાત કલાક ૧૧) તા. ૪ જુન ૮૦

મારા મેહેરખાન માયા! હુ મુરંખી,

શેઠ સાહેબ દેરાયજી મંગેરજી દુરખીન.

ખાઇ સાહેબ ધન્યાર્થજી દેરાયજી દુરખીન.

નસીબ સંજોગે એક નહીં પણ મારી ઉપર આવી પડેલી
એ અચાનક આફતો સાફ, મને આપનો સંતોષી આસરો ભારે
સંતાપ અને દલગીરી સાથે છોડી જવો ભાગ પડે છે.

અધારી રાતે, ધુજતે હાથે અને રડતી ચસમે મારા ન-
સીબ ઉપર માહા સંતાપ કરી આ પત્ર મારી પાછા મેલી જતાં
મારી છાતી ફાટફાટ થાય છે. પણ શું કરું-લાઈલાજ છું !

તમારા સુખવાસી મદનને અને મારી સંતોષી હાલતને માટે
હું રડીશ નહીં નેટલી તમે સર્વ માયાળુઓની માયા લગાડી-માયા
મેલવી દુર થતા હું જીગરથી ગમખાર થઇશ. પણ સ્વપણે ન

વારેલી જે મુસીબત મને મધરાસથી ફરજયાત નસાડે છે, તે મારી પુઠે લાગેલા એક પાપીને મારા સર્વ સુખને ભોગે પછાત નાંખવાની મારી પત્રીત ફરજ બળવતા ગુમ થવું તમે મુરખીઓની નજરમાં નીચું જોવાડનાર ન બને એટલાજ માટે હું લગ્ન લખાણથી ખુલાસો કરવા ચાહું છું.

એક રીતે મને આસરો આપનારની રજવગર અને ખીજા હાથ પર તેવા એક મેહેરબાન મુરખીની બચબરેલી માંદગી વચ્ચે મને આવો રસતો લેવાનું પડેલી ગરજ અને ફરજ મારા સરજીપર બેશક બેવફાઈનો બટો ચોંટાડવાને બસ છે, પણ આદત અને અદેશામાંજ અફડાતી મારા જેવી એક હીણભાગ્ય અબલાની પ્રમાણીક મારી તમે મુરખીઓ દુધા દીલે કપુલ રાખશો એવો મારા દુ:ખો વચ્ચે મને દીલાસો છે.

એક ખાનગી ખુલાશાની હું ખચિતજ જરૂર જોઉં છું. અને તે ખુલ્લો મેલવાના બદલામાં હું એકજ ચીજ જે માંગી લઈશ તે એજ કે જ્યાં સુધી હું તમેને સ્વરૂપે આવી મળું યા પત્થરે લખું નહીં ત્યાં સુધી એ ખીનાનો એકપણ હરફ કાઢને પણ કેહેશો નાં.

એક વખત એવો હતોકે હું પણ એવાંજ સુખમાં લપેટાયેલી હતી; પણ મારા પીતાને ત્યાં આવતા ત્રણ મીત્રામાંથી મને એક સાથે પરણાવતી તેવણે વાપડેલી જખરીની હું સાંમે થયાથી અને તેની કંઈક કુચાલ માટે મારા સાફ નાં પાડવાથી મને તેવણે પોતાના આસરાથી હમેસની અલગી કીધી, પણ ફક્ત ઊત્તમ કેલવણીનાં સ્વતંત્ર છુટાપણે પણ આગર અને સંભાલથી આજે હું અનાથ અબલા દેશેદેશ હીમતથી આ દોરંગી દુન્યાના દોરંગી દોરમાં દોરતી ફરું છું.

મારું નામ નામ છે, પણ વખતના દેવને સહરણ થઈ જી હાનો મેં પુંજ કીધી છે.

મારી પાછલ મુકી આવેલી કંઈક મારી ચીજે કોઈપણગરજ ઉગરીબને મારી તરફથી એનાયત કરવાની તસદી લેજો, એટલુંજ નહીં પણ મારા ગયા મહીનાનો ચહડેલો પગાર પણ છુપી રીતે કાઢપણ ખરઃ આસરાને પાત્ર હોય તેમને બક્ષીસ કરજો એવી મારી આપને છેલ્લી એક અરજ છે.

મારા દયાળુ શેઠ પોતાની ખીકટ માંદગીમાંથી જલદીથી તાજ

ઝીઝાં આવે, અને મારી બક્ષી બેહેનો ગુલાનું પીરોળ તથા મેહરને
મારી નમ્ર યાદ સાથે એટલું કેહેજેકે તમારી કૃતેહમંદ કાશીશો વધુ
ભમંગથી ચાલુ રાખજો એવું ચાહી, ખતમ કરેછે નમન સાથે,
સદાની ઉપકારમાં દયાયક્ષી તમારી
શીરોન.

પ્રકરણ ૨૬ મું નાદીરને નસીયત.

આખી ચુકીય લાયક જવાનને એક કોલ;
દલગીર છું રાખી સકાય નહી તારો બોલ.
નથી જોકે મુજ દીલમા તુંજ માટે પ્યાર;
બલા તારા બોલ માટે માનુચ ઉપકાર.

“મરેરે ! કેવી મેહેનતુ અને પાકળદ હતી” ધનબાઈજી શીરી-
નું કાગલ વાંચી કગલ્યાં. “ખુદા માલમ શુ કારણ મલ્યુ હશે.
મારાંતો જમણો હાથ હતો અને બધી વાને કાબેલ ને લાયક હતી.

“કોણ માયજી?” તેવણને બખડીને ઉતરતાં જોઇ તેવણની
નાની બેટી મેહરાં બોલી “શુ ખીચારી શીરીન જતીજ રહી.”

“હા દીકરી” ધનબાઈજીએ ગંભીરાધથી કહ્યું “કોણ જાણે
શું સીતમ હસેકે સર્વ છોડી એકદમ ચાલી ગઈ. એના ઓરડામાંથી
આએ કાગલ મલ્યું છે તેમાં કંઈક ખુલાશો છે.” એટલુ કહી તે
કાગલ તેણીના હાથમાં આપ્યું.

આ કાગલ વાંચી સર્વે ધણાજ ઉદાસ થયા કારણકે મામ
યોડાં માસની દુક મુદતમાં તેણીએ સર્વનો પ્યાર એવી લીધો હતો.
પણ આવી અચાનક રીતે અલગી થયાથી સર્વ જનલ વળી
ધનબાઈજીને માથે આવી પડી હતી.

એ તો સર્વે આપણે તપાસ્યા પછી હવે આપણે ખીજી તરફ
નજર ફેરવ્યે.

“શીરીન જતીરહી” એ બોલ જોવો નાદીરને કાંને પડ્યો
તેવોજ તે ભડક્યો. ધનબાઈજીને લખેલુ કાગલ જ્યારે તેણે વાંચ્યું
લાગેતો તે ધણાજ પસતાવા લાગો. હવે છેક અગીયારમે કલાકે આ
બીચારથી ધણો ગમગીન બની તે પલંગપર છાંધે મસતકે પડી
રડવા લાગ્યો.

થોડાકવાર પછી સાંત થયાં બાદ તે પોતાના ઓરડામાંથી શીરીનનાં ઓરડામાં જવા બાહેર નીકળ્યો. પણ તેવામાં તેની નજર પોતાના સણગારની એક પેટી પર પડી; જેપર તેને સરના-મેટું એક કાગલ હતું. શીરીનનાં સુંદર અક્ષર જોઈ તેને તે ગભરાટમાં જ ઊભેડ્યું.

મધરાસ-મધરાત કલાક ૨) તા. ૪ જુન ૮૦

મેહુરખાન શેઠ નાદરશાહ,

મારા અચાનક સુખ યવાથી કોઈ મારી ઉપર બદલુમાન ન લઈ જાય એટલા માટેજ આ કાગલ લખવાને પડેલી પેહલી ફરજ પડી મારી બીજી ફરજ તમારા દીલગીરી પેદા કરનારા એક પત્રનો ઉત્તર આપી બાકીની બીના માટે માતાજી પર આ સાથે લખેલા પત્ર ઉપર હું તમારું ગંભીર ધ્યાન ખેંચુ છું.

તમારો પત્ર—તમારી નાદાન કલમથી ખાર ચીતારેલો પત્ર—જોઈ હું ખરેજ દુઃખી છું. તેમાં લખેલી બીના કેવલ અસંભવીત છે એટલેજ તે કદીપણ નહીં બને એવી છે. તમારેજ એનો ખ્યાલ કરવાનો છે કે તમારા પીતાના આસરા હેઠલ હું--ગમે તે કહો પણ--એક નોકરી બળવવા રહી છું. તે મકાનમાં મને શેઠાણી બનાવવાની તમારી વાત ખચિત એવકુશાદનો માત્ર ખાલી ખ્યાલજ ગણાય તમારા આ અણુઘટતઃ ઊછાછતા પગલાએ મને ઘણીજ નીરાસ કરી મેલી છે, અને આવી અઘડીટ માંગણી માટે તમો ને નીરાસ કરતાં હું એટલેજ એશારો કરીશ કે એક ચોકસ લાયક જવાન સાથે હું કોલથી બંધાઈ ચુકી છું. અને એટલા પર-થીજ ખ્યાલપણ આપી શકીશકે તેજ પવિત્ર વચન પાકદામાનથી અદા કરવાને મેં શેહેર ઘેર છોડી આવી રીતનો રંજ અને જેહેમતભર્યો દેશવટો લીધો છે—જેઆદે તે શું લખું !

મારા સુખી સમામાં તમે મને નાહક સંતાપી છે, અને એ વાતથી હાથ ઉઠાવવાની મારી આરજીની અફશોશ ! તમને કંઈપણ અસર થઈ નહીં એ જ્યારે મારો પેહેલો સંતાપ છે, મારે એક મામાણ મુરખીતે એવાજ એક બીજા પુરા સંજોગે તેમની સખત માંદગીમાં છોડી જવાનું મને બીજું દુઃખ એવડો સંતાપ છે.

“શીરીન લુચ્ચાઈ કે કશી બેવશાઈથી નાસી ગઈ નથી’ એમ સર્વની ખાતરી કરજો કાંકે લાઈલાજે મેં આવું છેલ્લું પગલું મરું જેમાં અકશોશ, સદહજર અકશોશ કે મારો નહીં પણ મારા ખુરા બદખ્શનોજ વાંક છે. ખેરજેમ તે સાહેબની મરજી.

સર્વસુખી રહો એજ દુવા ચાહેછે; તમેએ મરેલાં પગલાથી દુઃખી શીરીન.

ખચીત નાદીરને આનસીઅતી પત્રથી બહુજ બેચેની ઉપજી અને તે પુરો પસતાવામાં પડ્યો. જે ઓરતને તેણે એકવાર ચાહેલી એટલુંજ નહીં પણ સદાનો સારી બનાવવાની તેને મોટી પણ ખોટી હામેદ બાંધેલી તેજ ઓરત આવીરીતે અચાનક ગુમ થઈ જાય એ જોવો તેને ખીજો ગમ અને સંતાપ શું હોય ?

હવે આપણે શીરીનનાં ગુમ થવા વિષેની ટુક ટુકીકત તપાસી જોઈશું.

વીકાજી વડીલના સપાટામાંથી સટકીને એક આડકતરી ગોલીને માંગે શીરીનનો દોલીબાને બંગલે ડાકટરની સાથેજ આવીને દીવાનખાનામાં દાખલ થઈ ત્યાં ગડબડમાં પડી તે તો વાંચકો આગલા ભાગમાં વાંચી ગયા હશે.

ડાકટર આવે તે અગાઉ દોલીશેઠ તે “ઉપરના બપોયોથી” કુશીયાર થયા હતા, તોપણ તેવણની તળીઅત તપાસી ડાકટરે સાથે લાવેલી દવાઘમાંથી એક ભાગ પાઈ; જેથી તેવણને જરાવાર-માં આરામ થયો.

“આ દવાથી આરામ થવા સાથે ઊંઘ આવશે” ડાકટરે શીરીન અને ધનબાઈજીને તાકીદ કીધી. “માટે ઓરડામાં ખીલકુલ કાંઈ પણ ગડબડ થવા દેતાંજ નાં.”

ડાકટરની આવી ભલામણથી દોલીબાના હૃલમાં માત્ર ધનબાઈજી અને શીરીનજ રહેતાં હતાં. જયારે દોલીબા જરાં નિંદમાં પડ્યા અને સર્વ સમાધાન થયું ત્યારે પેહલાં ધનબાઈજી જમી આવ્યાં જોકે તેવણનો જતાંજ નહીં હતા તોપણ શીરીને તેવણને મોહાસ કરીને મોકલ્યાં. તેવણ જમી આવ્યા પછી શીરીન ખાનાકર ગાંઈ સેકાન તેણીને કંઈ ખાવા ગમ્યું નહીં. જરા લગાર ખાઈ નહીં ખાઈ એમ કરીને તેણી ઉપર મઘ અને આનંદના ખાનાવ

ઉપર સંતાપી જીગરે ધોર કરતી અઢેલાઈ પડી.

“વીકાજી વધીલની આ અચીતી મુલાકાત ધણીજ અચરતી ઉપજવનારી છે” તેણીએ ધાધું. “પણ એકવાર તેણે મને જોઈય તો હવે તે મારો પીછો મુકનાર નથી. સવાર પડતાંજ તે પોતાના સત્તર કામ, પડતાં મુકી હું ક્યાં રહું છું તેની તપાસ પેહેલાં ચલાવશે; અને અંતે તેહેકીક કરીને મને જો પકડી કાઢશે તો પછી સઘળી મારી આખરની ધુલધાણી સાથે અતરે મેલવેલી મુરવત પણ ધુલ મલશે; એટલુંજ નહી પણ નાહક નીંદાનો ભોગ થવા ઉપરાંત જોઈજત યદ્ય અતરેથી જવું પડશે માટે જોહેતર કે તેવું કાંઈ જાને તે પેહેલાં મારેજ લાંથી ગુપચુપ નીકલી જવું કે જેથી આખર બચાવ સાથે એક લુચ્છાના ફાંદામાં ફસતી અટકશ”

સંતાપ અને અદેશાતો આ કમનસીબ પણ નીરોધ નારના નસીબમાં એક નહી પણ અનેક હતા, જે સઘળા સાંમે આ કેળવાયલી પણ સખુરીવાલી સુંદરી હીમ્મત અને ધીરજથી ટકી રહેતી હતી.

તેણીને ખીજે સંતાપ દોલીયાના દીકરા નાદીરશાહને હતો. તેણીની પુઠે લાગનાર પેલો કુછંદી વીકાજી જ્યારે આજસુધી તેણીની નજરથી દુર હતો ત્યારે આજે એક પોરીયો તો રાતદીન એકજ મકાનમાં વસતો ફરતો હોવાથી આ બન્નેની પુઠ મળ્યુત જોઈ અંતે નીસાસો નાખી આ નીરોધ નાજનીને ધણાજ દુઃખની હાથથી સર્વ સુખને એકજ જપાટે શલામ કરવાને તજવીજ કરવા માંડી અને ઊપર લખેલા પત્રોમાં તેણીનાં આ ઠરાવનું એકંદર પરીણામ આવી ગયું.

આવા ઠરાવપર આવ્યા પછી તેણીએ પોતાના થોડા કપડાની એક ધાંસડી ખાંધી અને પોતાની પાસે જોટલા રોકડા રૂપા અને અંગત અવેજ હતો તે પોતાની પાસે રાખી લીધો.

આ પ્રમાણે તૈયાર થઈ જ્યારે માત્ર બંગલોજ છોડવાની યાત્રી હતી, ત્યારે તેણીનું હૈયું ધણુજ ભરાઈ આવ્યું. આ હીનભાગ્ય અબલા પોતાના અભાગ્યા નસીબોપર અફસોસ કરતી દુસકે દુસકે રડવા લાગી. રંજભરી મુસાફરી પછી માહ જોહેમતે મેલવેલી આ મોજ અને જ્ઞાન ભરી શેવા તથા સુખને સદાની સન્નામ કરતાં તેણીનું નાજુક જીગર ફાટફાટ થયું, અને વીકાજી

અને નાદીર જેવા બન્ને કુચાલ કુંવાસઓ-તેણીના સુખના સતરઓ-બિપર અફસોસ કરતાં તેણી એકા એક બિંધમાં પડી.

આવી ગભરાતભરી બિંધમાંથી એકદમ ભગી બહી, પોતાના ધડીયાળપર નીસાસાથી નજર ફેકતાં તેણીએ ૧ વાગેલો જોયો.

સધલું સાંત હતું. સધલા ભર બિંધમાં હતાં. તેણીએ પત્રોલખી કઢીને તેને ઘટતે જગાએ મેસ્યા પછી ધણીજ આસ્તેથી ગુલ, મેહેરાં, પીરોળનાં ઓરડામાં દાખલ થઈ તેઓનાં રૂપસારપર ચુપન કરી કોઈ નજણે તેમ ફરજની મારી આક્રમનસીબ કુંવારીકા દોલીયા શેઠ ના આસરાથી અલગી થઈ બંગલાથી બહાર પડી; અને સુંદર ચસ્ત્રોમાં થી નિરમળ આંસુઓ વરસાવતી બંગલા સામે તીકતી ઉભી; તથા રૂપસારપરથી આંજી ખેરવતી પાછુ ફરીને જોતી આ વારતાની નાયકા ગંભમાં ગીરફતાર થતી વીચારમાં વીટલઈને આગલ ચાલી.

પ્રકરણ ૨૭ મું.

સંતાપમાં સીકડાયલો સાવક.

લૈરવી—ગજલ-

“સુખ સંસાર નારી સમાન, બીજી નથી ખરે”—એ રાહ.

સુણુ યાર, બહોએ એ પ્યાર, અજબ ગજબ કરે, મુજ જીવ ઝુરી મરે; ન થા સંગદીલ, ન કર તું દીલ, તું આવી મળ અરે, મુજ જીવ ઝુરી—

કરીને પ્યાર, તુંજ દીલદાર—નાં દુઃખો દેખ્યાં, બલાં તે વેઠ્યાં; સમજ પ્યાર, કંઈ કર વિચાર, કાંય દુર દુર ફરે, મુજ જીવ ઝુરી—

તજ સુખ સાજ, નાજાં તું કાજ, દીદા દુઃખો આજ, કર્યા તે એક હાથ; નથી બાકાત, ખમવા તાકાત, વધુ જીદાઈ ખરે, મુજ જીવ ઝુરી—

કર કંઈ રહેમ, ન થા દિલ કમ. યાદે રીયુ હરદમ. વિના મજ તું સનમ; લે કાંઈ દાદ, ધરી મજ યાદ, કર દીલસાદ ખરે, મુજ જીવ ઝુરી—

મુજને દોલત, કે ધન સંપત-ની નથી અગત, ચાહુંચ તુંજની સંજત; સુગત તારી, મોહક ભારી, થી નેણ મુજ ઠરે, મુજ જીવ ઝુરી—

હવે દોલીબાની નોકરી છોડી શીરીને ચાલતી પકડીછે એટલાં માટે હવે તેણીને “નાજાં”નાં ખરા નામથી આપણે ઓલખીશું.

દુરખીનનાં સુખી સાહ્યા છાયાથી આક્રત ને અંદેસા સાથે અલગી થયેલી નાજાં ચાલતી સ્ટેસનપર જઈ લાગી, જ્યાં ખબર કાઢતાં તેણીને જણાયું કે એક ગાડી સાડા ત્રણવાગે બિપડેછે, જ્યારે બીજી સાડા છ વાગે બિપડશે.

“વખતે સવારે દોહીખાના ધરમાં સોષાસોષ ચાલી રહેશે.” નાનાંએ વિચાર્યું. “તો કોઈ જ વાગામાં સ્ટેસનપર આવી લાગશે; માટે બેહેતર છે કે પેહેલીજ ગાડીમાં ઉપડવું.”

અતે સાડાત્રણની પેહેલી દેનમાં તેણી મધરાસથી ઉપડી ગઈ. એક ગમ નાનનું ઉપડવું થયું કે સહવાર પડતાંજ પેલા વીકાળ વડાલે પોતાના કામે પડતાં મેલી નાનની છુપી સોષખાત ચલાવી. પણ પોતાની પાપી મકસદ પાર પાડવાને અને તેણીના ઠેકાણાનો પટ્ટા મેલવવાને તેણે કટલાંક ચોકસ માણસોને લાંચ આપ્યા છતાં જ્યારે કસો મનમાનતો અન્યમ આળ્યો નહીં; સારે તે ઘેરાયલો અને ખીજવાયલો ખબરાયલો ફરવા લાગ્યો જે જોઈ આનુઆનુનાંઓ અચરત થતા હતા.

નાનજ જેવી એક વફાદાર નારને કોઈખી રીતે હાથ કરવાને આ વીકાળ વડાલે ઘણાખી ફાંફાં માર્યા પણ હોય તો મળે કેની? છેવટે સખતનીરાસી સાથે વીકાળએ એ પુઠ પડતી મેલી કાંકે તે ચેતી ગયો કે ‘મને જોઈ કોઈખી જોખમે તેણી નાહસી ઝંઘકશે.’ હવે આ બનાવને પડતો મુકી આપણે સાવક તરફ ફરે.

જે દીવસથી નાન પુણેથી હૈદરાબાદ ગઈ તે દીવસથી તેણીના ખરા અને ખરેજ લાચક બાહનારા સાવકમાં જે ફરફાર થયો તે એજ હતો કે તેના ડાચા બેસી ગયા હતાં, આંખોમાં ખાડા પડ્યાં હતા અને બહુ નાતવાન થતો ગયો હતો. જુદાઇના માહાકારી ગમમાં જુરાઈને ગલાતા જતા આ ગુણવંતા જવાનને જે દુઃખ ડુગર સમાન લાગતું હતું તે નાનએ બંધ રાખેલાપત્ર બહેવારનું કારણ હતું, કે જે આવા પાક પ્યારથી પીડામાં આવી પડેલાં એક ઉમેદવાર માટે તો સઘલા સઘીયારાનું બાકી રહેલું એકલુંજ સાંધન હતું. નાનાં પોતે પણ પોતાના હાથ અને કલમને આવી રીતે રોફી રાખવા ખાતેર અંતકરણથી દુઃખી હતી. જોકે સાચક તેણીનો ભરથાર હતો નહીં તોપણ બિવિષના સાથી તરીકે તેણીએ પોતાને વચનથી બાંધી લીધી હતી એટલે તેવી હાલત વચ્ચે પણ તેણી ખાવીંદના બોલ બરાબર સાવકના બોલને માન આપવાને તઈયાર થતી—કહોકે એક ફરજ સમજતી હતી. જે સાવક એમ જાણે કે તેની નાનાં ચોકસ શહેરમાં છે અને તે જો ત્યાં આવી નાનાંને મુંબઈ જવાને સલાહ આપે તો તેનો બોલ, તેણીથી છંડાય નહીં. એટલાજ માટે નાનાં કોઈખી શહેર ધોરથી પોતાના આવા એક માનીતા ઉપર હરફ પણ લખી સકતી ન હતી.

પણ નાજાંતી આ વર્તણૂકથી સાવકને બહુ બહાપો થતો હતો. તેણી ક્યાં હશે, કેમ રહેતી હશે. ક્યાં સુખ દુઃખમાં હશે, શું કરતી હશે તેના વિધ્વિધ વિચારોમાં તે મધ્યસ્થ વખત રોકાયેલો રહેતો હતો. આવી રજદાભરી રોકાણથી તે પોતાની લુપ્ત સાથે ઊંધ તરફ પણ બેદરકાર બનેતો ગયો. અને ઘણો ખરો વખત નાજાં નિરોધ નાજાં અને કમનસીબ નાજાંનીજ ગભીર યાદમાં તેને પોતાનાં તત્તને તાવવા અને મૃતને મારવા માંડ્યું.

વાચનારને રોશણ છે તેમ તે ગાકટર થવાને અભિયાસ કરતો હતો, પણ આવા એક ચાલુ સંતાપે તેના તે ઉપરના ધક ધ્યાનને પણ શેહેજ ધોકો પુગાડ્યો. નાજાંની ગેરહાજરી, જુદાઈ અને ગમગીનીએ તેની અકલ હુરીયારીને ગોચા સુહુત કરી મેલી હતી. પરીક્ષા નજદીક આવતી હતી તો પણ તેનામાં જેવી જોઈએ તેવી ઉલટ ઉતપન થતી હતી નહીં. પોતાને માટે એક નિરોધો નાર મુખ્ય સુખ છોડી દેશેદેશ દુઃખ વેઠવાની રજા ખેચે એજ વિચાર સાવકને સંતાપમાં સીકડાવાને બસ હતો અને તેથી કાષ્ટવેળા પોતાના ઓરડાનું બારણું બંધ કરી એક ખુરશીપર બેસીને ટેમલ ઉપર માથું નાંખી નાજાંનીજ યાદમાં પડી રહેતો અને પોતાની હાલતને અનુસરતી (મથાલે લખેલી) એક ગજલ શાદ પોતાનાં સંતાપને સેહેજ પણ સાંત રાખી શકતો હતો.

—૦—

મકરણ ૨૮ મું,

એક મોહક મેલાપ.

ઓ ટ્રાણુ! મારી એક માનીતી નાજાં!

અરે તુંજ જુદાઈમાં દીન કાઢીયા ઝાઝી!

શાને વારતે રહી તું બહાલી મુજપર?

શાને વાસ્તે રાખી તેં ઘાતકી નજર?

તુજ યાદના અંગારમાં થયો હું રાખ;

પાલાદસમ મુજદેહને કીધી બાળી ખાખ.

“હવે લાંઘા નીકલી તો ખરી પણ જવશ ક્યાં? હવે કી શહેર ને કીયે ઘેર તથા કોણને આસરે પડશ.” મધરાસથી નાજાં

લઈને જેવી ગાડી ઉપડી કે વળી તેણીનો સંતાપ સહર થયો. “એ ખુદા! હવે મને તારી દરબાહમાં તેડ. હું એટલી તો નિર્દોષ છું કે મારી નાહની વયમાં મેં કસાં તેવાં પાપ તો નથીજ કર્યાં કે જેની એક ક્ષાયક સજા તરીકે આવા દરામણા દુઃખો દેશેદેશ દેખું.”

આવા બચબીત વીચારમાં તેણી આખો વખત બેઠરાય બની રહી. આએ વેળા તેણીનો ચેહેરો ધણેજ બિદાસ જણાતો હતો. અને તેણી તેવાજ ગંભીર ચેહેરા સાથે સેવટે કલકત્તાના રોસન ઉપર ફતરી અને તે કુસાદે રોસનના ખીજ વર્ગની બાનું ઉતારી જોતા “વેટીંગ રૂમ” માં દાખલ થઈને આસાએસ લેવા બેઠી. આસાએસ લેવાનો આએ વખત તેણી માટે નહીં હતો. તે તો બસ અદેસા અને અફસોસ વચ્ચેજ અઠડાયાને અઠડાયા કરવાનો હતો.

પાણીની તેણી બહુજ પાસી થઈ હતી જે માટે કાઈને કેહવાને તેણી ઓરડાની બાહર આવી ઉભી; પણ તેવામાં એક નર માસવાલા આખરદાર જવાન ઉપર તેણીની નજર પડી. નાજાંએ તે જવાનને નમન સાથે બોલાવી પાણી માટે અરજ કીધી. પાણી રોસનપર ઠંડું અને સ્વચ્છ નહીં જણાયાથી તે બલા જવાને પાણીને બદલે આઈસલેમનેડું એક ગ્લાસ તેણીને પ્રમાણીક ખુલાસા સાથે નમ્રથી નજર કર્યું.

નાજાં તે જવાન ગ્રહસ્થનો નમન સાથે આભાર માની બાણી ઓરડામાં દાખલ થઈ,

દાખલ થતાંજ તેણીએ વિચાર્યું કે આ જવાન તેના દેખાવ ઉપરથીજ કાંઈ આખરદાર ગ્રહસ્થ માલમ પડે છે; માટે હું જે તેને મારો હેવાલ કહીશ તો ઠીક થાશે. કાંકે કલકત્તા જેવા મોટા શહેરમાં મને વધારે ગભરાટ થયા કરશે. હજુરતો પોતાના આ વિચારને ઠરાવમાં લાવે તેટલાં તે ઓરડાનું અલગું બંધ કીધેકું બારણું કાઢીએ થોડું ઉઘાડ્યું; જે ચીચવાતાંજ તેણીનો નજર તે ઉપર પડી.

એ જોનાર કાંઈ પારસી ગ્રહસ્થ હોય એમ તેણીને જણાયું પણ હજુર તો તેણી તેને બરોબર ઓલખે તે આગમય તે જોનાર પારસી તેણીનો ખુખડો જોતાંજ ચમક્યો અને જોર સાથે એકદમ બારણું બંધાવી તે વિજલીની ઝડપે નાજાંની સાંમે આવી ઉભો.

આમક તરીકે તેને પીછાણી નાનાં એક વીસ સમેત પોતાના આ બહાલા સાથીના હાથમાં પડી.

“એ કાણ નાનાં !” સાવકે અતી કરખથી તોણીને નાજુક હાથ આંખમાં દાખી કહ્યું “ખોલ તું જાં ક્યાંથી ! આટલે મહીને તારા ગરીબ પણ તારી પ્રસંસા પામેલા તારા શાવકને ક્યાંથી નજર પડી ? નાનાં તું જીવી એક મારી બવિષની બલી બાગ્યણુ સાથે સ્વપણે મહીં ખારેલા આવા મોહ પમાડનાર મીલાપથી માફ દુઃખી છગર ખમિત ખુશ ખુશ થયું છે.”

“સાવક! મારા સદાના સામ્યા સાવક” નાનાંએ ધણીજ બેભીરાધથી દરશુજર આહી “મને માફ કરજો મેં ગુનાહ કર્યો છે, પણ હું લાચાર થઈ પડી હતી. છેલ્લી પુણેથી ઉપડ્યા પછી મેં એક પણ પત્ર લખ્યો નથી, પણ જો હું લાંબ રહેતે અમને તમે આવીને મને મારા પિતાને ઘેર મોકલતે તો તમારા સખુનને શરે સખર ચલાવતા હું તે નિર્દય આપના ભારે સતાપમાં સખડતે એટલુંજ મહી પણ મારા બવિષનું હું સત્યાનાસ વાલતે એજ ખ્યાલથી તમે આવી મલો તે અગાજી મને પુણુ છોડવું બાગ પડ્યું હતું. માનજે શાવક કે પુણુ છોડીને હૈદ્રાબાદ અને હૈદ્રાબાદથી મધરાસ સુધી બટકીછું, પણ સઘલું સરસ સુખ આંગલાપર ગણુવે એટલાજ માસ હું ભોગવી સકીછું. મધરાસ મધરાતે છોડવું પડ્યું છે. અને તે પણ આપણી પાપી પુઠ પકડનાર પેલાં વીકાજને લીધેજ હાલહાલ નાસી આવવું પડ્યું છે. કાઈ કમબાગ્ય સંજોગે અમે એક ધોરી રસ્તા વચ્ચે સામસામાં થયા કે જે નાખુલ મેલાપમાંથી હું ઈશ્વર કૃપાથી અજબ છટકી-કહોકે બચી શકીછું, મહીં તો તે મુજ મારા ઉપર જરૂર જરૂર ફાવી જઈ, મને પરદેશ અને પરદેર વચ્ચે બેહોરમત કરી કદાચ મુખ્ય લઈ જતે અને એજ કારણથી ખીજે દીનનો સુરજ જોવાની રાહ ન જોતાં હું ત્યાંથી રાતોરાત ઉપડીને અતરે ઉતરી છુ અને હવે શું કરવું તેજ અદેસામાં બેઠી છું.”

જાં નાનાંએ પુણુથી ઉપડવાને લગતી-કલનલ કનનનાં કુંડળની તારીફ-દોલીશેદને બંગલે બગલેલી શેવા-નાદીરનો ચાર અને વીકાજના મેલાપને લગતી સર્વે હકીકત વીગતવારે કહી કે

જે સાંભલી સાવકને સંતાપ ઉપજ્યો તોપણ તેણી આખરે મક્ક શકી તે માટે સંતાપ દેખાડવા સાથે તેણીની હાંમત હીકમત અને આખરની તારીફ કરવા લાગે.

હવે સાવકે વીકાળ સાથના તેનાં કળ્યા અને તેમાંથી કાંઈમાં તેને થયલા દંડની સર્વ વાત નાનને કહી, જેણી પણ આવી હવાલથી અન્યથા થઈ અને તે લુચ્છાને સીક્ષા થયલી સાંભલી ખુશ થઈ; પણ તેજ વખતે સાવકને તેણી માટે જે ખમવું પડ્યું તે માટે પોતાની દલગીરી દેખાડવાની સંવ્યતા તેણી ભુલી નહીં.

“બહાલી નાનું, હવે આપણી હાલતને લગતા કંઈ ઉપાય પર આપણે આવવું જોઈએ” સાવકે વાતચીત પુરી થતાં જણાવ્યું. “કાંકે આપણી આવી મોહક મુલાકાત પછી આગલ શું કરવું એ ખીકટ ખીના સુઝતી નથી.”

“બહાલા સાવક, તમારે બોલવું વાજખી છે. હું પણ એજ વીચારમાં ગરજ હતી કે મારે હવે શું કરવું, પણ હવે તે ચીજ તો તમારે ભાગે પણ આવી છે” નાનુંએ ગંભીરપણે કહ્યું. “આ સંસારની સખત અને સંતાપી જુસરીમાં અને તમારી યાદન અગારમાં હું નાતવાન અને બેધ્યાન બનતી જાઉં છું માટે હવે આ પછે કોઈ પ્રકારે સુખી થઈએ એવો કોઈ સલામત માર્ગ સુજડો.”

“ભલી નાનું, આપણે માટે હવે એકજ માર્ગ ખુલ્લો છે અને તે હકદાર શેહાદીથી એક થવાનો છે” સાવકે લાગણીથી કહ્યું. “ખીજ ઉપાયો જડતા નથી અને જન કસા હોય તો અફશોશ તે દુઃખથી દુર કે ખાલી નથી.”

“અરે તેવો દહાડો ક્યારે જોઈશ કે આપણે લગનના પવિત્ર ગાંધી જોડાઈને એક થઈએ” નાનુંએ નીસાસો નાખ્યો. “પણ સાવક રાખુરી પકડો. આટલું દુઃખ ખમ્યુંએ અને ખમ્યેએ તે થોડું વધુ ખમીશું પણ તમે જો ડાકટરની પરીક્ષામાં ફતેહમંદ નીવડશો તો એ સબલું સેહેલ અને સગવડભર્યું નહીં પણ સલામત અને સોભા ભર્યું ગણાશે. કાંકે તેમ બન્યા શીવાય તમારેથી પરદેશ વચ્ચે રહેવાઈ ન શકાય અને મારેથી મુંબઈ મધે મોંહ નહીં દેખાય.”

“એટલું કરો કે કોઈખી રીતે મને સારો રસ્તો સુઝાડી

અતરે ક્યે નંજીતી આબરુદાર દુકાન કે કોઈ માનવત રહીસને
ત્યાં તેવાં લાયક કામસર રાખીને તમે બલે મુંબઈ સીધારો”
નાનં એ તેણીને એક હાથ તેમા હાથમાં આપી ખીન્ને હાથ ખંભા
પર મુકી અસરકારક રીતે કહ્યું “તમે ખડતલ મેહેનત કરી
મને થોડો વખત તમારાં હુયાંથી અલગી રાખી તમારા અભ્યાસ
પરજ ધ્યાન લગાડશે તો ખચીત આ સોલ તમે ડાકટરની પદવી
પામશે કે જેમા પ્રતાપે આપણે એક થઇ આનંદ રહીશું; નહીં તે,
આવાજ અવટીયાં મારતાં રહી જઈશું અને મારો ક્યે દાગ
લાગનાર નથી.”

ખચિત નાજાંના આ મેમુલા બોધો અને સુબેચ્છક સખદો
થી શાવક જિપર એક અતી એજમતી અસર થઈ. તેણીના આ
નાના પણ નાદર સંભાષણના બોલે બોલને તેણે ખરો માન્યો. તેણે
વીચારયું કે જે અચીતી મુદ્દાકાતમાંજ તે લગણુના ગાંઠથી બધાઈ
માય તો પછી તેણીને માટે તેને વધુ ઉપાયો લેવા પડે અને પોતા
ના આસરા હેઠલ રાખવાં સોઈ મુંબઈજ લઈ જવી પડે. જે એમ
થાયતો તે પોતાના તેમજ તેણીના પીતાના બોક્ષમાં આવે છે, અને
જે પરદેશ વચ્ચે પડી રહે તે હજી ડાકટર થયેલો નહી હોવાથી
ભવિષના યુજરાનના તેની પાસે તેવાં કસાં સ્વતંત્ર સાધણો નથી.
આથી તેને નાજાંના વિચાર વાજખી ધારયા, અને તેથી તેવીજ
વાજખી રાહે તેણે પણ વિચારયું કે હાલ તેણે પાછું મુંબઈ
જઈ ડાકટરની પરીક્ષામાં પસાર થવું, જે પછી ‘દેશ કે પર
દેશ’ લગનના ગાંઠથી લાયક રીતે જેડાઈને તેઓ ખીન ધારતીથી
જાત મેહેનતે જુદા રહીને પરસપર સુખ ભોગવી શકે.

સાવકે નાજાંની સુચનાપર અમલ કરવાને કબુલ્યું, અને
કલકતામાં વસતા પોતાના એક ઓલખાણુવાલા પણ આબરુદાર
અને આગેવાન આસનાવ જિપર તેણીને કોઈ ખાનદાની મંડળમાં
શીક્ષકપણું અપાવવાને તેણે નાજાંને એક સીધારસ પત્ર લખી આપ્યું

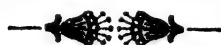
આ પ્રમાણેનો બંદોબસ્ત કરીને થોડા માસમાં એકમેકના
દીક્ષરના ફરશણ કરવાને પ્રમાણીક ખાતરીથી, આવી રીતે જુદા
પડવાની જુદાઈ માટે, શવકે તેણીને દીલાસો દીધો.

“સાવક! સત માનજો” નાજાંએ દીલાસાના સંધીયારાભર્યા

જવાબમાં કહ્યું. “કે એકમેકના જીગર જે જોડાયલાં છે તો મને તેટલી જુદાઈ કે જાસતી તેમને જીનહાર જુદા કરી શકનાર નથીજ.”

સેવટે આવા સાચા સધિયારા માટે પોતાની ભવિષ્યની આવી એક વફાદાર ભાગ્યજીને પાક પ્યારની એક પાક મુબન-જે ખુદરતી બહાલમાં કરીપણ એવ નથી તેવી એક ચાહા માયાની હર્ષયાત ઇલાજીની એક ઠીસ—લઈ આ ભામક જવાન પોતાની મનમોહન મુરતીના ભારે ગમગીન દેખાવના બહા આશિષો વચ્ચે અતે કલકતેથી તેણીને છોડી ઉપડી ગયો.

કમનસીબ ખીચારી નાનાં ! નિર્દોષ છોકરી ! અભાગ્ય અબલા !

પ્રકરણ ૨૯ મું.

નવાં શેઠ શેઠાણી.

વફા ! તારેજ કાજે આ વેહુંચ બફા,
કે વેઠીને જેજો અતે સુખના સફા.

વફા ! તારેજ કાજે આ વેહુંચ સીતમ,
છોડી સુખ સાથે પીતા ને પ્રીતમ.

વફા ! તારેજ કાજે આ વેહુંધું રંજ,
કે આખર તુંજ પ્યારનો પામું હું ગંજ.

પોતાના પીતાનું કંઈ પ્યાનગી કામ સાવકને એકાએક કલકતી તરફ લાવ્યું હતું, જે પાર ઉતારી મુંબઈ પાછો જવા તે સ્ટેસન પર આવ્યો; જ્યાં તેને નાહસતી ફરતી નિર્દોષ નાનાં સાથે અચાનક મુલાકાત થઈ ગઈ.

સ્ટેસન પર આવ્યાપછી તેને માલમ પડ્યું કે ‘લેડીઝ વેટીંગ રૂમ’માં એક જીવાન પાન્સી બાનું એકલી ઉતરેલી છે.’

આએ પ્રમાણે સાંબલતાંજ સાવકને શંકા ઉપજી કે “જીવાન પારસી બાનું ! અને તે પાન વળી હાં એકલી—કોણ હશે ! કંઈપણ બેદ છે, માટે જેજોતો ખગે” એવા વીચાર અને બહેમથી તેણે અલગા પ્યારણાની ફાટમાંથી જોયું અને પોતાની અપાર અભયખી વચ્ચે પોતાની પ્રાણ પ્રીતને પીછાણી કાઢી. એ પછીના બનેલા બ નાવો ઉપર બોલી બતાવેલા હોવાથી હવે આપણે અતરે અટકી રીતસર આગલ વધશું.

જેવો કલકતેથી સાવક ઉપડ્યો કે નાનાં ‘વેટીંગ રૂમ’માં હાથ

લ થઈ, અને થોડા વખત મનને સાંત કરી એક બાડેની ગાડીમાં બેસીને શેઠેરમાં ગઈ; જ્યાં ગાડીવાન તેણીએ આપેલાં સરનામાં મુજબના અંગલામાં ગાડી લઈ ગયો.

ગાડી ઉભી રહેતાંજ નાનાં તેમાંથી ઊતરી પડી અને અંગલામાં દાખલ થઈ.

“શાપુરજી શેઠ છે” તેણીએ દાખલ થતાંજ સાંમે મલેલા એક તોકરને આસતેથી પુછ્યું.

“બાઈ, હાજી ઊપર છે.” આકરે નમીને કહ્યું. ‘શેઠે તમને આરીએથી જોઈ મને મોકલ્યો છેજી.’

આકર તેણીનેજ બોલાવા આવ્યો છે એવું જણી તેની સાથે નાનાં ઊપર ગઈ, જેણીને એક સણુગારેલા સુંદર હાલમાં એક ગોલ ટેબલ આગલ બેસીને લખતા અહરથે આવકાર આપ્યો.

આ અહરથ બહુજ માતેલા અને દમામબર્યા દેખાવના હતા, જેવણને જેવાંજ નાનાં તે ચેતી ગઈ કે સાવકે મને આપેલું પત્ર આવેજ અહરથનું હોયું જોઈએ. તેણી માન સહીત નમીને પાસે ગઈ અને તે કાગલ નમન સાથે તેવણનાં હાથમાં આપ્યું. જે ઉપેડીને વાંચવા પેહેલા તેવણે નાનાંને તેવાંજ માનથી એક ખુરશી આગલ કરી આપીને બેસાડી.

“ઠીક છે બાઈ, હાલતો આ મકાનને તમારું મકાન સમજીને જીતારો લેવો” ચીઠી વાંચી રહીને તેવણે નમ્રતાથી કહ્યું. “હું તમારે માટે મારી પુરસદે બનશે તેટલું બળવીશ.”

“બહુજ આભારી છું” નાનાંએ હેશાંનથી કહ્યું.

“મને તમારું નામ પુછવા દેશોજી?” શાપુરજીએ સંમતતાથી એક સવાલ કર્યો.

“મારું નામ જરબાઈ છેજી” નાનાંએ દેલી શેઠને સાં ખતાવેલું નામ છોડી લાં બીજું કહ્યું.

“શાવકશા લખે છે” તેવણે બીજો સવાલ કાઢ્યો “કે એ

બાઈ મારા સગાં થાય છે. સારે બાઈ તમે તેવણના શું સગા થાવો છો તે પુછવા દેશો.?”

“કંઈ દુરની સગાઈનો અમે સંબંધ ધરાવ્યો છેયે.” લાં નાના

એ જેમ દોઢી શેઠને લાં ‘પોતે વિધવા છે’ વીગેરે જે હકીકત

કહી હતી તેથી લગાર ઉલટીજ ખીના જણાવીને કહ્યું. “મારી માતા ગુજરી જવાથી હું આ પ્રમાણે નીરાધાર થઈ પડીશું. કાંકે અમારી સગાંઓ સાથે મારા સરતાજીને સારો સંબંધ હતોજ નહીં.”

તેણીના આ અસરકારક બોલોથી સાપુરજીને ધણુંજ લાગ્યું, અને તેણીની અગ્રેજી ભાષાની સારી માહિતગારીથી ખુશી થઈ તેણીને લાયક નોકરી અપાવવાની આશા આપી.

આ વાત ચીત પ્રરી થતાંજ શાપુરજી શેઠે પોતાના ધણી આની તથા બેટા બેટીને બોલાવીને જરબાનું (નાજાં) સાથે ઓળખાણ કરાવી. અને તેણી માટે જિયું મત જણાવી તેણીના સુખ સગવડ સાર સંભાલ રાખવાને તેઓને તાકીદ કીધી.

એવળુના આવા જિયા મતથી નાજાં હવે ધીરજવાન થઈ અને તે માટે ઘટતા સખ્દોમાં અભાર માની પોતા માટે તકવાર કરાવામા આવેલા ઓરડામાં તેવળુનાં ધણીઆની અને બેટી સાથે ગઈ; જ્યાં રસતાની થાકથી તેણી સુસ્ત બનેલી હોવાથી લગ્ન આશાએસે બેઠી.

જરબાનું હવે આરામમાં રહેવા દેઈ આપણે શાપુરજી શેઠની વાંચનાર સાથે હવે ઓલખાણ કરાવીશું. પારસીઓમાં પૈસા વાળા તથા પરકોમોમાં પ્રખ્યાતી પામેલાં, કલકતા જેવા મોટા શહેરના તેવળુ એક શહેરી હતા. કલકતામાં તેવળુની મોટા પાયા પર મચેલી દુકાન હતી, જે દુકાનનો એટલાપરથીજ ખ્યાલ આપી શકાય કે તેની ઊપર દેખરેખ રાખવાને દળન એક જરતોસ્તી એ સારા દરમાયાએ ગોઠવામા હતા. શાપુરજીએ એ ધંધામાં મોટી દોલત એકઠી કીધી હતી. એવળુના મરહુમ પીતા માણે-કજી પારખ જોકે હાલતે તો બહુ ગરીબ હતા; પણ તેવળુના આ ઉદ્યોગી સપુતે જાત-મેહેનત અને ચંચલાઈ સાથે ઉમંગથી તેવળુની ગરીબાઈને ફેરવી નાંખી હતી, અને તેવળુ જ્યારે જઈશ માં સુખ ભોગવવા લાગ્યા ત્યારે તે જાણે તેમના સરજતમાં જાણ સજ્યું ન હોય તેમ તેવળુ દાદારની દરગાહે દોડી ગયા !

સાપુરજી સુરત શહેરના રહીશ હતા પણ ધંધા તેવળુને કલકતા તરફ ધસડી લાવ્યો હતો; અને તેણેજ તેવળુને તવંગર સુખી અને સોભા મોભાદાર પણ બનાવ્યા હતા.

પોતાની બધી અને બોલી મોહોરદાર સાથે બે બેટા અને એક બેટીથી સાપુરણું કુટુંબ બનેલું હતું. વડો બેટા શ્રીરાજશાનીઝામ હૈદ્રાબાદમાં જ્યાં મોટા પગારે સારા હોખાતું માન પામતો હતો ત્યારે નાનો દુકતો માકુ લુચ્છો અને કુછદી નીવડી ગલીએ ગલી બટકતો ફરી બાઈની બલાઈ અને પીતાની પ્રખ્યાતીને એક અને એમ લગાડતો હતો.

શાપુરણ એકજ પુત્રી ધરાવતા હતા, જે બહુ ખુબસુરત ચંચળ નરમાસવાલી પીરોળ નામની વીધ વર્ષની કુવારીકા હતી જરખાતું (નાજાં) આવી તેને ખીજેજ દીવસથી શાપુરણએ તેણી માટે લાયક ચાકરી સોખવાની તજવીજે સહર કીધી, પણ ત્રણે નોકરીઓ આખરદાર ઈગરેજેનેજ ત્યાં હતી. નાજાંએ જોકે ખુશી દેખાડી તોપણ ‘બનતાં સુધી પારસીનેજ ત્યાં હોયતો વધારે સાર’ એવી સાપુરણની ખાસ સુચનાને તેણીએ ખી વાજખી ધારી માન આપ્યું.

સાપુરણની દુકાનમાં દેશ પરદેશની કારીગરી અને ઊંચુ ઝવેરકામ બહુ વખણાતું હતું. અને તે ખરીદવા માટે ત્યાંની ઇગરેજ અને દેશી બાનુંઓની વિશેષ ધમાક હમેશ રહેતી. વળી “નામદાર વાહસરાય અને ગવંરનર જેનરલ”નો એ દુકાન તરતનોજ માન ભરયો આશરો પામી હતી. એટલે સાપુરણએ વિચારજ કીધો હતો કે એક ઈગરેજ ઓરતને બાનુંઓની સગવડ સોબા માટે દુકાનમાં નોકરી એ રાખવીજ જોઈએ.

આ તેવણનો એક વિચાર હતો કે જોને એક ઠરાવ તરીકે ગણવાને હવે તેવણે હીલચાલ કીધી, અને તેવણે ઓસકાઠને પણ સખ્યતાથી તે બાબે જરખાનુંની મરજ પેહેલાં જાણવા ચાહી.

“આખર અંદાજભરી કોઈખી ફરજ બજાવામાં હું માન સમજું છું” નાજાંએ ખોદલું કહ્યું “અને હું ખાતરી આપું છું કે મારેથી બનતી સેવા બજાવતાં હું તમને જરાખી દલગીર થવાને કશાંપણ કારણ આપીશ નહીં.”

આવા એક પ્રગટ જવાબથી શાપુરણએ ભારે હરખ સાથે તેણીને તે કામ સોંપ્યું.

પોતાને આી સેહેલી રીતે મલી ગયેલી નોકરી માટે તેણીએ કીરતારના સુક યુગ્મરી પોતાના અખત્યારમાં સોંપેલું કામ

ખંતી અને સાંતીથી બળવા ઉપર દીલ લગાડ્યું. દુકાનના દરેક માણસો તેણીની સભ્યતાથી ખુશખુશ થતાં અને અંચલાઈ માટે તારીફ કરવા લાગ્યા.

તેણીને જે કામપર સરદારી કરવી હતી તે એજ કે દુકાનમાં જેખી બાનું ગ્રાહક આવે તેને જોઈતા માલની સમજણ આપવી તથા ખરીદ કરે તે માલ માણસો પાસે પોંદ્યતો કરાવવો. વલી તીજેરીની આવી તેણીની પાસે આખો દીવસ રહેતી હતી. જોકે હીસાબ વિગેરે ખીજ માણસો કરતા હતાં તોપણ તે રાજ તપાસી તે જીપર પોતાની સહી કરતી હતી. તેણી પોતે પણ આલસું ખેસી રહેતી હતી નહીં, પણ પોતાનું કામ આટોપી ખીજ કામોમાં પડતી; જેમ થવાથી થોડીજ મુદતમાં તેણીએ જેમ શેઠનો તેમજ સર્વ કામદારોનો આહ મેલવ્યો. વળી તેણીની નમનતાઈ અને અદબ અંદાજથી ઘણા માનવંત બાનું ગ્રાહકો ખીજે ઠેકાણે નહીં જતાં ત્યાંજ આવવા લાગ્યાં; એથી શાપુરજી ખાતરી થઈકે એ સર્વ તેણીના પમલાં અને સાલેસાઈનાં પ્રતાપ હતા.

પોતાની ફરજથી ફારેગ થયા પછી તેણી પોતાની કુરસદને અમરથી વેહેતી મુકતી ન હતી પણ સાપુરજીની એક પુરી રાંક બેટી પીરોજને તેણીએ અંગ્રેજ અબિયાષ કરાવા માંડ્યો, અને મધરાસ મધે દોલી શેઠની દીકરીએને આપેલી તરખીઅત જેવી જીં ચી કીસમની કેલવણી તેણીને આપવા માંડી. તેણીના આ નવા ઊમંગથી શાપુરજી અને તેવણના ઘણી ઘણા ખુશખુશ થઈ ગયાં અને દીવસ જતે તેણી ઉપર વધુને વધુ ખાર રાખવા લાગ્યાં.

પીરોજ પોતે અંચલ હતી તેથીજ નાજાને વધુ ઉત્તેજણ મળ્યું, અને તેણી પોતાનો અબિયાષ વધારી શકી હતી. આ પ્ર- માણે જા્યરે પીરોજએ અબિયાષ પાછલ ધ્યાન રોક્યું ત્યારે નાજાએ દુકાનના કારોબારમાં વધારો સુધારો કરવા પાછલ તને મન પડક્યું. જે કંઈક અણુધરતા મોટા પણ ખોટા ખરચો હતા તે જીપર તેણીએ કાપ મેલવા માંડ્યા અને તેણીની આવી કારકી- રદી જ્યારે શાપુરજીએ જાણી તથા જોઈ ત્યારે તેઓએ બહુજ મગન થઈ પોતાના ઘણીયાણીને કહ્યુંકે “આ બાઈ બહુ અંચલ

અને સારા પેગલેની છે. આપણી આવકમાં જોણીએ અતિશય વધારો કર્યો છે અને એ કોઈ નેકબખતનું ખરેખર નેક ફરજદાર છે. ખચિત આપણે સાવકના બહુ ઉપકારી છેયે, અને હું કાલે તે બામે 'એને એક કાગલ લખીશ.'"

નાનને દુકાનમાં નોકરીએ રાખવાની મારી રચના કોઈ નવા જુના વિચારના વાંચકને વિચીત્ર લાગે તો તેમનાં તે મત સિમને મુખારક હોજો પરંતુ ઈનસાફ ખાતેર જણાવવું જોઈએ કે આજના સુધરેલા જમાનામાં જે જે અસહી છીટ, કઢંગા રેવાજ અને જુઠ્ઠા બહેમો દુર યતા જઈ જે જે સંગીન સુધારાઓ ચઢતી પંકતીએ ચઢતા નાચ છે તેમાંનો આ એક છે. અને જે એક છે તે નેક છે. પારસી બાનુંઓ ગ્રહસ્થો માફક ઇંગ્લેન્ડ અને ખ્રીસ્તી બીકટ બાપ્તિસ્ટ સાથે વૈદ જેવા બારીક ધંધામાં પ્રસિદ્ધતા ખમવા લાગી છે તે જયારે તેમના બાપ્તિમાં ખચિતજ માનભર્યું છે, ત્યારે આપણે ખ્રીસ્તી કે દરેક અબણ બેહેણીઓ પોતાની શક્તીનું પ્રમાણ તપાસી જરૂરજોગી કલવણી હાંસેલ કરે! જે સુધારા ખરે સંગીન સુધારા છે તે એમાંજ સમાયલા છે, સંગ્રાયલા છે, અને સચવાયલા છે એટલુંજ નહીં પણ એકમતે અને એકચ્ચવાજે તે પીછાણાયલાં છે, મનાયલાં છે અને વખણાયલાં છે.

પ્રકરણ ૩૦ મું.

ઉપકાર કે અપકાર.

એ જાંધા જમાનાની એવી છે ચાલ;
બહુ જે કરે તેનીજ કાઢે તે ખાલ.
ઉપકારનો બદલો તે વાળે અપકાર;
બચાવનારનેજ મારેછે ઉલટો તે માર.

સાપુરજીના જે ખીજ છોકરાનું નામ માકુ હતું તેની ઉંમર જોકે માત્ર ૨૩ વર્ષની હતી તોપણ તેટલી નાહની વયમાં તે કુછંદી, લુચ્છો અને વેગરેટ જેવો નીવડ્યો હતો. સાપુરજી સર્વ રીતે સુખી અને સંતોષી હતા, પણ તેવણને આ નાહના નંગનો બેહદ બલાપો હતો. તેવણે તેને સુધારવાને બહુ મેહેનત કીધી પણ કશી કારમત લાગી નહીં. અતે કંટાળી એવા એક એખીયલ દુકતાને પોતાના અમુલ્ય આમરો આપનારા શીરછત્રથી તેવણે અલગો કરીધો.

કાઠી મેલ્યા પછી આજે પોરિયો માકુ પોતાના આપના નામને વધારે એમ લગાડવાને તેવણની નજદીકમાંજ ધણી શરમ ભરી સ્થિતિમાં વસવા લાગો, અને દીનપરદીન બહુજ બગડતો ચાલ્યો. જેવો તે વિચીત્ર દેખાવનો હતો તેવું વિચીત્ર તેનું બેજનું પણ હતું; એટલે જે કંઈ થોડા ધણા ચીચોડા એકઠા કર્યા હશે તેપર તે આજને કાલ કુદી રહેલો હતો અને તેનો નીભાવ પણ તેપરજ આવી અટક્યો હતો.

આ નેકનામ નંગની આવી તોફા લાયકાતથી નાનાંતો તદ્દન અંજણ હતી. પણ જ્યારે સાપુરજીને ત્યાં તેણી નવી જુની થઈ ગઈ ત્યારેજ તેણીએ તો આ માકુ માટે સધલું સાબલ્યું.

એક આગરદાર શેહેરી શેઠ્યા તરીકે માન પામતા મોખાદાર ગ્રહસ્થનો ખેટો એવી હલકી અને દીનપસતીભરી ચાલ ચલાવે તેથી તેણી બહુજ કમકમી અને કોઈપણ રીતે તેને પાછો સુધારવાને કંઈક લાયક ઉપાયો સોધવા લાગી.

પણ માનવી ચાહેય શું, અને તેકીરતાર કરેય શું!

ખીજેજ દીવસે એકાએક માકુનું ધણુંજ મીનતજારીભર્યું એક કાગલ સાપુરજી ઉપર આવ્યું જેમાં તેણે એવું પસતાવે કરી લે હતું કે તે પોતાની બદચાલથી આજે એટલો તો દુઃખી અને દલીદર હાલતમાં પસતાવે કરતો પડ્યો છે, કે જેખી ધડી જાય તેમાં તે પોતાનાં પીતાનો પછો આસરે, કંઈ નહીંતો દટકો રોટલી અને આસરાની ઓટલી, માંગવાનેતે અધીરો અને ઈન્તેજાર થઈ પડ્યો છે.

‘કર અને જે તે તો ત્યાંનું ત્યાંજ છે’ સાપુરજી કાગળ વાંચતાંજ છછણી પડ્યા. ‘તું મરે તો ખી તારા જેવા નાલાયક ખેટાનું મોંહ જેવું ના રવા છે, તો તુંને ઘરમાં તે કેમ બોલાઉ.’

પણ નાનાંનો જાણમાં જ્યારે આ વાત આવી ત્યારે તેણીએ સાપુરજીને કોઈખી તદ્દખીરે સમજવાને હાંમ બીડી.

“કોઈખી પ્રકારે તમારે પાછો તેને આસરામાં લેવોજ જે-ઈએ અને તેમાંજ સોભા અને સાડું છે” નાનાંએ સાપુરજીને તેવણના ધણીઆણી સનમુખ એકાંતમાં સમજાવ્યા “કારણકે એક માનવંત ગ્રહસ્થનો ખેટો એવી શરમભરી રીતે સખડે અને રરને રસ્તે રખડે એ તેના પ્રસિધ્ધ પીતાને કંઈ થોડું નીચું જેવું ડનારી વાત નથી?”

આપણે જેમ બનેતેમ આપની વાર્તાને ટુકી કરવા સારું દુકમા એજ કહીશું કે આ પ્રમાણેના ઓછા વધતા દબાણથી નાનાં અતે સાપુરજીનું મન પીગલાવી શકી અને પોતે જળવેલી સેવાઓના બદલામાં એટલો પોતાનો સખુન રાખી આભાર દરવાને તેણીએ માંગી લીધાથી, તેમજ ભારે હજાર અને સમજાવતથી અંજામ એ

આવ્યો કે અને તેવણે તે પોરીયાને પોતાને અંગને બોલાવીને પોતાના કરડા દાન હેઠલ રાખ્યો.

દીવસો પાણીના રેલા માફક પસાર થવા લાગા, અને તે અરસામાં માકુની સુધરેલી આલે ખચિત સધલાનું ધ્યાન ખેંચ્યું.

* * * * *

એક સહવારે કલકતાથી ૧૨ માઇલ પર આવેલા 'સોનારપુર શેહેર' તરફ એક દેશી રાણીએ લીધેલા ઉતારામાં તેણીને નેત્રતા એકસ હીરાઓ લઈને તુરત આવવા માટે શાપુરજી શેઠ પર એક એક તાર આવ્યો; પણ કમનશીએ તેવણ તાવથી એ વખતે સખત ખીમાર હોવાથી અને ખાસ રાણી પાસે જવું હોવાથી તેવણે નાનાંને પોતાના પેલા સુધરેલા બેટા સાથે એટલી નજદીકની મુસાફરીએ મોકલવાની મરજી દેખાડી.

માકુને નાનકે બહુજ સુધારી દીધો હતો અને તે એટલે હજુ સુધી સુધરી ગયો હતો કે નાનાંએ તેના પર કીધેલા ઉપકારના હેશાનમાં તે તેણીને એકપણ બોલ પાછો ફરવતો ન હતો. નાનાં સાથે જવાની તેના પીતાની ફરમાસથી તે ખુબ ખુશી થયો—ખુદા જાણે કે શા કાજે મધન થયો હતો; પણ સર્વ એટલુંતો સારી રીતે જાણતા હતા કે તે નાનાં સાથે હમેસ તે અદ્ય અદાગ્ને અને માન મલાજથી રહેતો હતો.

સવારે તાર મલતાંજ નાનાં કીમતી હીરાઓનું એક પડીક પોતાના સવાધીનમાં લઈને અતે બપોરે ૧૧ વાગે માકુ સાથે બપોડી બધી.

મુસાફરી માત્ર થોડા વખતનીજ હતી તેવણ થોડોક સ્વાદિષ્ટ મુકકો બોરાક તેઓએ પોતા સાથે રાખ્યો હતો.

ટુંકમાં આપણે કહીશું કે તેઓ થોડી વારમાં સોનારપુર સ્ટેસન પર ઉતર્યા; જ્યાં 'વેટીંગ રૂમમાંજ' ખીલાણાનું પેકેટ મેલી તાનાં બટ માકુ સાથે તે રાણીના બિતારા તરફ ગઈ.

તેણીને ત્યાં સારીરીતે આવકાર આપવામાં આવ્યો અને અત્તર છાંટી સારા મીસતાતને મખવાશ કરાવી; રાણી સાહેબે પોતે ખરીદેલા હીરા માટે વિસ વન્ટરની તોટો આપી પોતાના માણસો અને ગાડી સાથે તેમને વિદાય કર્યા.

સ્ટેસન પર પાછા ફરતાં તેઓને છેક રાત થઈ હતી, પણ ગાડીમાં પાછા ફરતી વેળાએ માકુ ઘણેજ ઉદાશ જણાયો. અનેક વાર તેણીએ તેને તેમ રહેવાનું કારણ પુછ્યું પણ 'કંઈ ચહીં'ના સાદા હાજર જવાબથીજ તે તેણીને ઉગવતો રહ્યો. નાનાં તેની દેખીતી ગંભીરાઈથી અને પોતાની પાસેના નેપથ્ય પારકા સાથે ભારી-જેખમથી લગાર શીકરમંદ થઈ, પણ બહારના દેખાવની તેણીની હિમ્મત એવી નો આફરીનદાયક હતી કે તે મને સોવા

પુરાણેને પણ ખીલીવડવાને બસ ગણાય.

હથિયારબાંધ સવારો-રાણીએ સલામતી માટે સાથે મોકલેલા સવારો-સાથે નાજાં અને માકુ રેસનપર અનામત સાથે સલામત આવી પોહતાં.

નાજાંએ માકુ સાથે ખામ્મુ લીધું જે તેણે ખરોખર ખાધુંજ નહીં. તેની લટણ અને લચ્છણના આવા ફેરફાર માટે નાજાંએ મનમાં કંઈ કસુરામ્મું નહીં કાંકે “હવેને ઝાઝું ગમતું ન મનમાં હશે” એવાજ વિચારથી તેણીએતો માકુને તેને માંગે રહેવા દઈ પોતે કોચપર આરામ લીધો.

ગાડી રાત્રે બાર વાગે ઊપડતી હતી તેથી માકુને સાવધ રહેવાને એતણી આપી નાજાં દાકેલી હોવાથી વાત કરતાં કરતાં ઉધમાં પડી ગઈ અને અધારી રાત હવે વધુ અને વધુ કાલાસ પકડતી પ્રસાર થવા લાગી.

લગભગ પોણખારે માકુ ઝુકતી આંખે જનગણત થયો. તે જાણ્યો અને પોતાના મેંદ આગલ આગાને માટે મેલેલા ફાણસ આગલ જઈ પોતાનું ધડીયાલ જેઈને પાછુ ખીસામાં મુકતો. નાજાંના ક્રોધ આગલ ધીમે પગલે ધર્યો અને વાંકો વળી જોયસુ તે તે નિરદોષ નાર પોતાના નોટવાલા પ્રાંધેલા ગળવા પર હાથ નાંખી ભર ઉધમાં ભરલુંગ પડેલી હતી.

આ સાંત સુમેનીતેણીની સુંદરતાથી માકુનું મગજ ઘડભમ થઈ ફરવા લાગ્યું.

“આત્રી એક નાવારસ નાજનીન કુમારી છાંદગીનું દુઃખ જોગવે એ કેટલું અફસોસકારક છે” એવા વીસારના વમલમાં વીરલાનો તે ઝટ ઓરડાની બહિર નીકળી ટીકીટ ઓશીસમાં દોડ્યો જેકે વાંચનારને અતરે જણાયવું જોઈએકે તેઓ બન્નેની ટીકીટતો રીંગે હતી.

માકુ ગમે ત્યારે ટીકીટ ઓશીસ તો કલકતા નહીં પણ જે મ જગતારા ઉતારઓ માટે ખુદી હતી જ્યાં તેણે જઈને કેની શની એ ડકાટો ઝડપમાં માંગી લીધી.

ગાડી એ મીનીટમાં આવી લાગી અને ઉતારઓ પોતાના સામાન તપાસી તેમાં એસવાને તૈયાર થયાં.

“અરે સાથો ઉઠો જરબાનું” માકુ જાણે તુરતજ જ ગી ઉઠ્યો હોય તેમ એકેલે એકેરે બોલ્યો. “રેનતો આવી ઊભીય ને એક મીનીટમાં ઊપડી જશે માટે એકદમ ઝડપ કરો.”

નાજાં અમકી ઉઠી અને ઝડપમાં માકુ સાથે દરવાજો ઉઘાડી બેસી ગઈ. એકજ મીનીટમાં, સીપરીના અગાજથી ઉપ

ડવાની આગાહી આપી, તે દેન સખત હંડીમાં દંદરતાં શેકડો મુસાફરો સાથે ઉપડી ગઈ.

૨. મુઠ માકુએ અતે તેણીને હળી ખરી!

પ્રકરણ ૩૧ મું.

“ચંપાહાટી એક મીનીટ.”

જ્યાં જઈ ત્યાં આગલનું આગલ કરમ;
ડગ આગલ પણ પાછલ ન થાશે તે કરમ.
દોહરા

“હોય કરમમાં જે સંન્યુ, નિસચય જાણુ તે થાય
લજ્યા કરમમાં કોડીયા, કાશી કયાંથી જાય !
હરિસચંદર, અયુધાપિત, નિષધ દેશ નાનરજ;
કરમ થકી કુઝ્યાં થયાં, તે સઉ જાણી આજ;
આણકલપિત ગતી કરમની, કહી કહી નવ જાય;
સાજબરમાં ખાળી દીએ, મન આહુ મવ થાય.”

ગાડી ઉપડતાંજ હંડી લગવાનું બાહાણું કાઢી માકુએ ગાડીનાં વિનીશનો બંધ કરી દીધાં. આખા વર્ગમાં તેઓ બે શીવાય ખીજા કોઈ ઉતાર ન હતાં. જેથી નાનાંએ પોતાનું ખીજાણું ઉખેડી તે એધીને પાછો આરામ લીધો; પણ માકુ તો ધડકતી છાતીએ તેણીને જોતોજ એસી રહ્યો.

“હંડીનો વખત છે માટે એધીને આરામ કરે તો ઠીક” નાજનાં માકુને કહ્યું. “તમારી તખીયત ઠીક નથી તેથી હું કહુંય તે માનો.”

પણ નહીં, બસ તેણે નાનોજ જવાબ આપ્યો અને તે વિચારમાંજ જગતો એસી રહ્યો.

“કોઈ ચંપાહાટી હયે,” “ચંપાહાટી એક મીનીટ” એવાં અચાનક અવાજથી નાનાં એકદમ ચમકી ઊડી.

તેણી સંન્યુત હતી, પણ ગાડી ઉપડ્યા પછી ખીજાં રોસનનું નામ “ગારીયા”ને બદલે જ્યારે તેણીએ પોર્ટરને “ચંપાહાટી” નામ પોકારતાં સાંભલ્યો ત્યારે એકદમ ચેકી ઊડી!

કલકતાથી જ્યારે દીવસને વખતે તેણી “સોનારપુર” આવવાને ઉપડી ત્યારે તેણીએ બાલીગંજ, ધાકરીઆ, જાડવપુર અને ગારીયા એટલાંજ રોસનોનાં નામ સાંભલ્યાં હતાં પણ આ ચંપાહાટી જેવું નામતો સાંભલ્યુંજ ન હતું.

હવે આપણે અતરે અટકી વાંચનારને એ રોસનોનો કંઈક ખ્યાલ આપીશું તો ઠીક.

સોનારપુર, કે જ્યાં નાજનાં ખાસ કામસર આવવું પડ્યું તે રોસન, કલકતાથી માત્ર બાર માઈલ પર હતું. પણ એજ સોનારપુર રોસન તો તે ‘જંકસન રોસન’ હતું કે જ્યાંથી ખીજે રસ્તે

કેનીંગ સુધી જવાનું હતું. એ કેનીંગ આ સોનારપુરથી ફક્ત ૧૮ માઇલની અંત્ય લાઈન હતી, કે જ્યાં પેલો મુજ માકુ નાનાને ઠગીને તે તરફ બેસાડી લેઈ જતો હતો.

પોર્ટરે ‘અંપાહારી’ પોકારતાંજ નાનાં તો ચેતી ગઈ કે ‘બે શરમ માકુની એ સર્વ લુચ્છાઈ છે. આજે આખો વખત તે જો વિચારમાં ગરક હતો તે મને ઠગવા માટેનોજ હોવો જોઈએ.

પણ શું માકુ તેની એ ધીકારવા જોગ યુક્તિમાં ફાવશે કે ? નહીં, એક ઘડીથી નહીં !

નાનાં હજુર તો કંઈ વિચાર કરે તેટલાંજ ગાડી ઉપડી ! તેણીએ પોતાની તરફના સર્વ વિનીશનો એકદમ જુરસાબર ઉઘાડી નાંખ્યાં.

“માકુ, એ આએ તે શું કેહેવાય” તેણીએ ઘણીજ ખીજવાઈ જઈને જુરસાબર કહ્યું. “તે” મને દગાં અને દગાથી આએ જુદીજ ગાડીમાં બેસાડી દીધી છે તો એકદમ બોલી દે કે એમ કરવામાં તારી કેઈ મુજ મતલબ છે?”

માકુ લુચ્છો અને નાલાયક હતો તે છતાં નાનાંનો આ તો ર-જોરભંચો ધિકાર જોઈ તે ધુજવા જેવો થઈ ગયો-ગોયા નાનાના પેહેલાંજ પોકારે તેની ખાતરી થઈ ગઈ કે નાનાંને તેણીની જ દગી કરતાં તેણીની દામાન વધારે વહાલી અને કીમતી છે.”

“જ-જ-જ-શ” માકુએ ધબરાટથી કહ્યું “હું કયુલ કંઈય કે તુંને મેં દગાથી કેનીંગ જતી ગાડીમાં બેસાડીય, પણ તેમ કરવામાં મારી મતલબ તારા પૈસા લુટવાની છેજ નહી. બસ તારો ખોલન મુખડો મારી ચસમોમાં ચક્રચક્રી રહયો છે, અને તેજ પાસનાં જોરે હું તુંને જુદીજગે લઈ જઈશું. જર, મારી જર, હું હવેનો સુધરી ગયોશું, માટે મને તારા હાથમાં લઈ પુરેપુરે સુધારીને તારા સુખથી સુખી કર.”

“માણેકજી” નાનાં વધારે ચીરગાઈ ગઈ. ‘મારી સાથે સબ્ય સાખુનોથીજ વરતજો પાને અનિતીમાન અને અપમાનભર્યા અપશબ્દો ઓચરવાથી તમારી ઝેરી જગ્યાનને જાણવજો, કાંકે મારા જર અને જાન કરતાં મને મારા માન અને મગફરી લાખો દરજ્જો વધુ વહાલો છે અને એ જોલાંને સાચવતાં ને સંભાલતાં જો મને પેટ હેલાંનો ભોગ આપવો પડે તો હું તેને માટે પોતાને ગમે તેવા બી જોખમે તૈયાર જોઈશ. તમારી કંઈ મીથ્યા મતલબનો ખુલાશો મને કંઈકતે પુછતે તો શું ત્યાં હું નહીં કેહેતે કે નીચ દગાથી પાણી મકસદ માટે તમે મને જ્યાં સુધી લાવીને ફાંદાથી ફસાવી?”

“મારા જરાવ ! તારું કેહેવું ખરું છે” માકુ કાકજુદી કરતો

કેહવા લાગો. “તુંને અતરે લાવવાનો મારો હેતુ એજ છે કે મારો એ વિચાર અતરે જણાવી જો એકદરાવથી ધરે જઈએ તો પછી બાવા વધુ કંઈખી બેસી શકશેજ નહીં.”

“માણેકજી એ શું બકોય?” નાનું તેનું બેઅકલી બોલવું સાંભળી વધુ તપી ગઈ “પાદ રાખજો કે જીવમાં જીવ છે ત્યાં સુધી તો મારી દામાણને કામ મમે તેવોખી હજકા મુજી દાધ લગાડી શકશેજ નહીં. મને રંજદા કરી તમે કદીખી ફાવશે નહીં અને હું તમને કદીખી ફાવવા દેનાર નથી. તમારા વિચારો શેખચક્ષી જેવાછે અને તેથીજ તે બેહાઈથી બાકત નથી.”

એ લુચ્છા માકુએ તેણીને હાથ કરવા સાંડે આ એક ઘણીજ સારી તંકે હાથ કાઢી હતી. નાનું ગાડીમાં બેડી ત્યારે અંધાંડે અને તે સાથે તુરતનીજ ઉડેલી હોવાથી તેણીને ઉતાવલમાં કસુ બાણુ રહ્યું નહીં, અને તેટલાંજ માટે આ ફંદગાળના ફાસાંમાં તેણી સપડાઈ અને સીકડાઈ ગઈ.

કત્તકતેથી માકુ ઉપડ્યો ત્યારથીજ તેણે વિચાર કાઢ્યો હતો કે જો પાછો ફરતી વેળા રાતની ગાડી હાથ કરી નાનુંને ત્યાંથી ખેંચી ઠેકાણે લઈ જઈશ તો હું તેણીને હાથ કરવામાં ફાવી શકીશ નિશ. અને એવાજ ખ્યાલથી તે તેણીને દગાથી કેનાંગ તરફ ધસડી જતો હતો.

નાનુંએ તેણી માંગણી સખત તીરસકાર સાથે ધીકકારી કાઢી, અને જો જરાખી ઝાઝુ કરશે તો પોતાને દગાથી અતરે લઈ આવવાનો વાંક જાહેર કરીને તેને ખીખજ સ્ટેસનપર પકડાવવાનો પકડો દરાવ જણાવ્યો. અને તેની આવી નીચ નેમ અને લુચ્છાઈ માટે તેણીએ વધુ સખત સખતમાં પોતાનો ચુસ્તો દેખાડ્યો.

માકુ જોડે તપી ગયલી નાનુંની આ સધલી ભારે ધમકી-ચીમકીઓથી ગાભરો પડ્યો ખરો તોપણ તેના દીલમાં તો તેણી માટેનાંજ ખ્યાલે મનજીવ અસર કરેલી હોવાથી પેહેલાં તો તેણે તેણીના બોલવાની દરકારજ નહીં કાઢી અને ખુલ્લી બેહાઈથી તે બોલ્યો કે “કામખી રીતે મમે તે કરી તારા પાસે શેહાદોતું સતાવાર વચન લીધા વગર હું તુંને ધરે લઈ જનાર નથી.”

માકુનો આ વાક્ય પૂરો થવા સાથેજ ટૂંક પણ એકાએક બની રહી ગઈ, અને નાનું હવે એમજ સમજી કે ખીજું કોઈ સ્ટેસન આવ્યું. પણ નહીં, તેણીના કમનસીબે તેમ થયુંજ નહીં. ગાડીતો એનજીનમાં કંઈક કામ નીકળ્યા થી એવી રીતે રસતા વચ્ચે ઉભી રહી ગઈ.

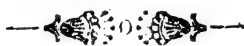
ખીજું સ્ટેસન આવતાંજ સતાવાલાં સવાધીન કરી તેને સપડાવના શેહેલો ઉપાય જોડે નાનુંના હાથમાં હતો, પણ તેમ કરતાં

તેણીને તદ્દન પારકા મુલકમાં હેરાન થવું પડે અને ખટપટ વધી પડે એટલાંજ માટે તેના ઉપલબ્ધોપર તેણીએ અતેગંભીર ધોરડાધો તેણીએ વિચાર્યું કે તે ગમે તેવો છે પણ મરદ છે, અને તેણી ગમે એવી હિમ્મતવાન અને હુશીયાર છે તો પણ એક નાણુક નાર છે, માટે હાલ તુરતતો નરમાસ ધારણ કરી તેને પટાવી લેવાને તેણીએ ઠરાવ કર્યો.

“વાઈ ઠીક છે, ત્યારે” નાનાંએ નરમાસથી કહ્યું. “જો તમારું એવુંજ દીન અને મન છે તો હું એકજ સરતે અમલ કરી શકું અને તે એ કે તમારે સાપુરજી શેઠને સમજાવી પટાવી તેવણની એ બાબે પરવાનગી લઈ લેવી અને જો મારી મરજી પુછવામાં આવશે તો હું મારો વિચાર જણાવીશ. હું માનુંચ, માણેકજી, કે પેહલી જ સહરઆતમાંજ મારો સખુન પાછો ફેરવી તમે મને નીરાશ કરશો નહીં.

આ સમજાવત કંઈ લુચ્છાના સરદાર માકુંના ધ્યાનમાં ઊતરી નહીં. તેણે તેમ કરવાને સાફ ના કહ્યું; પણ જ્યારે નાનાંએ મીઠા બોલોમાં તને મોટી મોટી લાલચો આપી માયા મેહરબાનીમાં બાંધી લીધો ત્યારે અતે આ પકકો પોતા પણ પીગલાઈને આખરે કમુલ થયો.

અતે એક અવાજે તેઓએ કેનીંગ જઘને એજ ગાડીમાં પાછા શોનારપુર જવાનું નક્કી કર્યું કે જ્યાંથી તેઓ જલદી કલકતે પાછા જઈ પુગે.

પ્રકરણ ૩૨મું.

કલકતેથી કુચ્છ!

ઓ પ્યાર! જ્યાં હોય ત્યાં તારું કંદમ,
આવેય દીન હોજે નવા સંકટ બહુમ.
જ્યાં હોય ત્યાં દીસે તારીજ અસર,
એકે મુરાદ માત્રી આવી નહીં ખર.

“કેમ સાહેબ, સ્ટેસન માસતર’ માકુંએ કેનીંગ સ્ટેસન પર ઊતરતાંજ ત્યાંજ સ્ટેસન માસતરને પુછ્યું, “આ અમે આવ્યા એ ગાડી અતરેથી પાછી શોનારપુર ક્યારે જશે.”

“એ ગાડી તો સાંહજના પાંચવાગે ઊપડશે” સ્ટેસન માસતરે માકુંને જવાબ આપ્યો.

થોડાકવાર આસાએસ લીધા પછી નાનું એ સાંહજની
ગાડીમાં જવાનું હોવાથી આખા દીવસના ખાણાની તબવીજ
માટે પોતે દાકલી હેવાથી એકલા માકુને શહેરમાં મોકલ્યો.

! નાનું અંતે તેણીજ ઘરે એવા હલકા વિચારનાં આંધ
લાં હરખમાં તે એટલોતો ગાંડો ને ગરક થઈ ગયો હતો કે તે-
ણીનો પડતો ખેલ જાંચકી લઈ તેણી ઉપર જનકેસાની કર
વાને પણ અટકે નહીં. નાનું એ ખાણા માટે કેહતાંજ તે
તેણીને એકલી મુકી—સ્ટેસન માસતરને તેણીની ખરદારત લેવા
જણાવી—થોડાજ વારમાં પાછો ફરવાની તેણીને ધીરજ આપી તે
શહેરમાં ગયો.

નાનું માકુના જવા પછી ધણાજ ગંભીર અને વિચારવંત
એહેરે પ્લેટફોર્મખર વિચાર કરવા લાગી કે “મારું પણ શું ન-
થી છે કે મારી મનની મુરદો તો મનમાંજ રહી ગઈ છે, પણ
નહીં મારેલી પીડાઓ અને આફતો એક પછે એક મારા સર-
ખ નહીં ખમાય એવા ભારી બોજમાં ભમ્યા કરે છે. મધરાસથી
નાદીર અને વિકાલની બધ દયાનતથી કંટાલીને અંહી આવી તો
લાં પણ માકુની માપી નાજરોએ વલી નાસવાની ફરજ પાડી છે.
મારા એક ખરા લાયક ઉમેદવાર શાવકને હાથ કરવાની ઉમે-
દવા આડને હજુરતો ફળ લાગ્યા નથી તેટલામાંજ ભલતાં જવાનો
મારો ઉપર મધમાખ પેડે ભરી રહ્યાં છે. પણ અફશોશ! એ
ઉમેદવારીઓ મને કાલ દાહાડે ભારે ખતા, ખરાબી અને સીતમ
માં શખડવશે, માટે કોઈખી તદખીરે આ નવા સંકડામણમાંથી
અને આ બેશરમ એમુરવત માકુના છટકામાંથી મારે છટકવુંજ
નેઈએ. પણ આવખત હું ગાભરી પડી ગઈ છું મને કશું સુખ
પડતું નથી કે કીયો ઉપાય હાથ કરું” આવા ગભરાટભર્યા વિચા-
રમાં ફરતાં સ્ટેસન માસતર સાંમેથી દેખાતાંજ તેણીએ ખીજ
કોઈ ગાડી જલદી મલી શકે કે નહીં તેની તેહેકીક કરવાની કો-
શેશ કીધી.

“એમ કેમ સ્ટેસન માસતર” નાનું એ સ્ટેસન માસતરને
સમ્યક્તાથી પુછ્યું “અહીંથી આખા દીવસમાં પેહેલી ગાડી છેક
સાંહજને કાંચ ઉપડેચ.”

“નહીં બાઈ સાહેબ” સ્ટેસન માસતરે ખુલાસો કીધો. “હં-મણા અરધા કલાકમાં અતરેથી પેહેલી ગાડી ઊપડશે, પણ તમે આવ્યાં ને ગાડી માટે મનેતો પુછવામાં આવ્યું તેથી તે ગાડી તો સાંઠ જેજ જશે એમ મેં કહ્યું.”

નાનાંને પોતાના ગમરાયલા જીવને સાંત કરવાને સ્ટેસન માસતરના આવા ખુશાલીભર્યા ખુલાસથી એક જરૂરીયાત જોગવાઈ જણાઈ.

નાનાં મનમાં દુવા ચાહવા લાગી કે ગાડી ઉપડે તેની અગાઉ માકુ આવી નહીં પુગે તો ઠીક કે જેથી આ પેહેલી ગાડીમાં પાછું શો નારપુર ઉપડી જવાને બની અ.વે.

તેણીની એ મુશ્કેલી આખરે પાર પડી ખરી. ગાડી ઉપડવાને અડધીજ મીનીટ બાકી છતાં માકુ આવ્યો નહીં, જેથી તેણી ઝડ શોનારપુરની ટીકીટ લઈ પોતાના સરંજામ સાથે ગાડીમાં બેઠી. જેણીનાં બેસતાંજ તે દેન નાનાનાં સધીયારો અને સંતોષ વધી ઉપડી ગઈ.

શોનારપુર જઈ તેણી પાછી ત્યાંથી કલકતા જવાને ઉપડતી ગાડીમાં બેઠી અને ૧૧૧ કલાકમાં તેણી પોતાના શેઠને બંગલે એકલી અતુલી પણ અંતે શોભા શાયે સન્નમત જઈ પોંહચી.

આપણે લંગાણ પટપટારો નહીં કરતાં. હુંકમાંજ કહીશું કે નાનાંએ પોતાપર વિટેલી આદતથી તેઓને વાકેફ કીધા; જે સરંજામ લતાંજ સાપુરજી શેઠે પોતાનો ગુરસો તે લુચ્છા પોરીયા માટે દેખાયા પછી નાનાંને થયલા અપમાન માટે મારી ચાહતાં તે જલેસના હાથમાંથી બચી આવવાની તેણીની હીમ્મત અને હીકસત ઊપર આફરીન ફરી તેણીને કાંઈક ધીરજબંધોદીલાશે દીધા.

“તમે મારી પાસે માફ શા શાંદે માંગોછે” નાનાંએ પોતાનાં બસાં શેઠ શેઠાણીને કહ્યું. “તે લુચ્છા પોરીયાએ મને ફસાવી પુરખડાવી મારી તે માટે મારો જરાખીખોદ તમેપર નથી. હું સુક કહેંય કે તેની દગલજાજ યુક્તીમાંથી હું તે કીરતારની કૃપાથી ધણી આશાનીથી બચી-સકા છું, જેકે લેમ કરતાં-ગમે તેવા પણ તમારા તે દીકરાને હું પાછલ નાંખી આવીછું કે જેને મારા કંઈક નજીવા ઉપકારનો બદલો આપરે આવા હલકા અપકારથી વાલ્યો છે.”

“દીકરી બરા, તે દીકરી નહીં પણ દુપગન છે” સાકરબાઈએ ચીરડાઈને કહ્યું. “અમારા બુદ્ધાપામાં તેણે અમારી આબરને હલકું લગાડ્યું છે, એટલે એવા દુકતાઓ સદાના દુરજ રહેલા હું બલા સમજીશું. તારી સમજવતથી અમે એને ઘેરમાં લીધો, નહીં તો એના આપ તો બાર વરખેળી એ એખીઅલનું નામ નહીં સાંભલતો:-

“અરે તેખી કેવો એખીઅલ” સાપુરજીએ વચમાં વધાર્યું “જે બાઈએ એનીપર આવું મોડું હેશાન કીધું તેનો બદલો એ બદખસલતના મુજબે કેવો એખ લગાડનારો આપ્યો અરે! એ જો હવે મારા સપાટામાં સબડાએ તો સત્તાવલાઓનેજ સ્વાધીન કરે. મેં મારા વિષવાણુ માણસ સાથે મોકલ્યો તે શું એવું કરવા કે?”

“સાપુરજી જો બનનાર હતું તે હવે બન્યું” નાજીએ નાંખતી કરી કહ્યું. “જોઈ ખાતર તમારા આવા સુખી સંતોષી સંસારમાં કશુંયે અને કુશ પનું મહા નજીશ નામ દાખલ થવા ના દેવો. એના અંજામ તરીકે હુંજ હવે અતરેથી રૂપસદ લગીશું કે સબલું સાંત થઈ સમાધ નીભરું શેવટ આવશે.”

આટલું કહી તેણીએ શોનારપુરથી લાવેલ રૂપ્યા તેવણને સત્તાધીન કીધા-અને ખીજી દીનેજ કલકતા છોડી જવાનો પોતાનો ખજાનુત દરાવ જણાવ્યો.

સમજા આ દરાવથી ઘણા ગમગીન થયાં અને તેણીને એ વિચાર ફેરવવાને તેઓએ અતીઆંત હુજત અજમાવી પણ નાજાંને કંઈજ અસર થઈ નહીં.

નાજાં એક વેળા જો વિચાર કરતી તે પુણે ગંબીરાઈ પછીજ તેને દરાવપર આજીતી અને તેજ પ્રમાણે તેણીએ દરાવ કર્યો કે હવે અતરે વસવું સલામતીબરયું નથીજ. કેઈખી વખત મારું તેણીને હેરાંન કરશે અને એટલાજ માટે શેઠ શેઠાંણીની શકલી શીકારશે છતાં તેણી પોતાના દરાવને ઘણું દુઃખ સાથે વલગી રહી.

અંતે ઘણીજ નીરાશીથી શેઠ શેઠાંણીએ તેણીને જણાવતાં જણાવ્યું કે “તપોને અમેને છોડી જતાં જોવાને અમે લમાર. મમગીન છેવે. અમે એવું એક ગુણવંત બાહોશ, અને સાચક માણસ બોહીએ છેવે કે તેવું હજારોમાં એક જવલેજ પાછું જોઈશું. જરઆનું એ કમખખત પોરીયા માટે તમેએ જો બોહોશ કીધી ન હતે તો આજે અમારો જીવ આટલો બધો રજાંદા અને ઉદાસ થતે નહીં.”

“જો મારી આખરનીજ સલામતીનો તમેમે વિચાર હોય તો
જસ મને જવાજ દો” નાનાંએ નીસાસો નાંખી કહ્યું. “એ
નોકરી મલતાં કેટલાં વિધનો! અને તેને તનતા કેટલો વખતા! પપ્પ
હું નાઈલાન છું. એ છોકરો અહીંયા આવી જરૂર મારી પુઠ પક
ડશે માટે આ શેહેર છોડી જવામાંજ સોભા સલામતી સચવાયલી છે.

અંતે ખીજે દીને સધલાનાં બરાધ આવેલાં હુધ્યાં અને અમ
ખાર એહુરાઓ ઉપર નાનાં તેવીજ રડતી ચસમે એકવાર ન
જર ફેંકી તેણી બલા ખવાસના સુખી શેઠ, અને પોતાને આહ
નાર સધલા માણુસો તેમજ કલકતા જેવા ગુલખર શેહેરથી આ
ખરે દૂર થઇ.”

કેવો દુઃખી દેખાય! કેવો ગંભીર બનાવ!

આ નિર્દોષ નાર હવે ક્યાં જશે અને હજી કેટલાં વિધને
ઝોલગશે!

ભાગ પેહલો સમાપ્ત.

